

56

Sajtópörök és polémiák a nemzetiségi munkássajtó körül

A

1905 jún. 1

Beszámoló Aurel Cristea, az Adevărul szerkesztője elleni sajtóperről¹

1905. május 15-én a budapesti esküdtszék előtt letárgyalták az Aurel Cristea ellen indított második sajtópert – a román munkások himnusza, a „Marseillaise proletarului român”² miatt, mely november 1-én jelent meg az *Adevărulban*, s amelyet ugyanakkor el is koboztak.

A tárgyalás fél 10-kor kezdődött és délután fél 2-ig tartott.

A törvényszék elnöke dr. Doleschall Alfréd, a királyi ügyész dr. Kovács István volt, Cristea elvtárs védője pedig pártunk derék ügyvédje, dr. Kadossa Marcell.

Az esküdtszék megalakulása után az elnök maga elé szólította a vádlottat, és feltette a „Román proletár Marseillaise”-re vonatkozó kérdéseket.

A vádlott többek között így válaszolt: „Nem érzem magam bűnösnek, mert ez a vers, a „Román proletár Marseillaise” már ismeretes a román szocialisták között, s már több alkalommal közölték mind lapokban, mind röpiratokban Temesvárott, anélkül, hogy a temesvári királyi ügyészség elkobozta volna. De most tekintve, hogy a központban, az *Adevărulban* jelent meg, el kellett kobozni, hogy ne izgasson az uralkodó osztály ellen. Mind ez ideig azonban semmi zavargás nem történt sehol sem.

(Ezt a verset a „Romania muncitoare”³ adta ki Bukarestben [Románia] ezelőtt hat évvel, szabadsajtójú alkotmányos államban – mint ahogy Magyarország is az – anélkül, hogy az ügyészség attól tartott volna, hogy izgatni talál az uralkodó osztály ellen, s így ez a vers elterjedt nálunk Magyarországon is. Szerk.)

A vádlott után dr. Kovács István királyi ügyész szólalt fel, aki viharos beszédében – semmiből szeretne valamit csinálni, amint ez az ügyészek szokása – meg akarta győzni az esküdteket, milyen nagy bünt követett el Cristea testvérünk a „Román proletár Marseillaise” közlésével, majd szóba hozta az élesdi vérontást, és kérte a vádlott megbüntetését.

A királyi ügyész után dr. Kadossa Marcell védő kapott szót, és kigúnyolta az ügyész urakat. Többek között ezeket mondta:

„Esküdt Urak! A királyi főügyész urak nem tudnak egyébbel előállni a maihoz hasonló tárgyalásokon, minthogy napirendre tűzzék elsőszámú „bizonyítékukat”, az élesdi vérontást, mellyel arról akarják meggyőzni önöket, esküdt urak, hogy a szocializmus mennyire veszélyes, holott a szocializmus békés.”

Azután a védő megmutatta a lapokat és broszúrákat, ahol ez a vers megjelent. Ezeket a bíróság elkobozta. Majd a védő tovább folytatta beszédét, és meggyőzte mind a törvényszéket, mind pedig az esküdteket, hogy a vádlott nem követett el olyan nagy bünt a „Román proletár Marseillaise” közlésével (mert az ördög sem olyan, amilyenre a falra festik, amilyenek fel akarják tüntetni a királyi ügyész urak).

Így a védő szép beszéde az ítélet enyhítését eredményezte. Az esküdtszék Cristea testvérünket vétkesnek nyilvánította, s a törvényszék *egyhavi börtönre és 50 korona pénzbüntetésre ítélte.*

Most az uralkodó osztály nyugodtan alhat.

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Frațele Aurel Cristea – condamnat – Elítélték Aurél Cristea testvért. Adevărul*, 1905. jún. 1; 6. sz.

² Román proletár Marseillaise.

³ Munkás Románia, bukaresti munkáslap.

B

1905 júl. 1

Az Adevėrul híradása az „újjászervezettek” kezére került temesvári román munkássajtóról¹

Az *Adevėrul* előző számaiban már figyelmeztettük testvéreinket, hogy ügyeljenek, mert ismét megjelent a báránybőrbe bujtatott róka, s ez a *Votul poporului*.

A már jól ismert Mezőfi (Morgenstern) *Votul poporului* címmel újságot adott ki azzal a hazug látszattal, mintha ez a lap szociáldemokrata volna. Ezt az újságot megküldötte testvéreinknek, azt remélve, hogy így el tudja csalni testvéreinket a mi pártunktól.

De amint már sokszor bebizonyítottuk, most is kimutatjuk, hogy ennek semmi sikere nincs. Mert testvéreink hátat fordítottak neki, s nem engedték, hogy egy olyan bűnös ember, mint ő, becsapja őket. Mert Mezőfi csak arra spekulált, hogy pénzt szedjen össze a néptől. Nos, most nem sikerült neki ez a dolog! Tudatjuk testvéreinkkel, hogy Mezőfi lapja a *Votul poporului* nem jelenik meg többé, így tehát azok a testvéreink, akik pénzt küldtek az előfizetésre, becsapódtak.

Még egyszer figyelmeztetjük elvtársainkat, hogy ne adjanak hitelt senkinek, amíg pártunktól nem kapnak irányítást. Az egyedüli szociáldemokrata lap a *Adevėrul* (Glasul poporului²), a többi lap mind a román munkásnép ellensége. Éljen az *Adevėrul* (Glasul poporului)!³

57

1905 jún. 21

Novacu Aurél felszólalása az országgyűlési nemzetiségi pártnak a Fejérváry-kormányral szembeni bizalmatlansága tárgyában

Képv. Napló, 1905, I. 467. 1.

Novacu Aurél: T. képviselőház! Az országgyűlési nemzetiségi párt az új kormányral szemben bizalommal nem viseltetik. (*Helyeslés balról.*)

Bizalmatlanok vagyunk a kormányral szemben elsősorban azon okból, mert az nem parlamenti kormány.

Bizalmatlanok vagyunk főképpen azért is, mert a kormány nyilatkozata semmi támpontot sem nyújt azon reményre, hogy előkészítője kíván lenni oly valóban alkotmányos állapotnak, aminőért hazánk lakosságának túlnyomó része több mint fél század óta, sajnos, hiába sóvárog...

Egy hang (bal felől): Nem igaz! (*Zaj.*)

Novacu Aurél: ... a jogegyenlőség és az igazi szabadságon alapuló hamisítatlan alkotmányosság.

Teljes tudatában annak, hogy a szövetkezett többségi pártok programjának megvalósulása nemcsak hogy nem fogja előmozdítani a hazai népfajok közötti testvéri szeretet és egyetértés kifejlődését,

¹ A közlemény eredeti címe és lelhelye: *Votul poporului* – A nép hangja. – *Adevėrul*, 1905. júl. 1. 7. sz. Ezzel a címmel A. Voichescu szerkesztésében 1903-ban jelent meg először a temesvári román szocialisták lapja. A lap a következő évben megszűnt, s 1905-ben, rövid életű újbóli megjelenésekor már a Mezőfi-féle ún. „újjászervezett szociáldemokrata párt” sajtójaként jelentkezett. – Az *Adevėrul* rövid híradásából is kiviláglik a fejletlen, korai nemzetiségi munkásmozgalom nem egy gyermekbetegsége. (Elvi meggyőzés helyett hanglejtés, felekezetieskedő tendenciák stb.)

² Népszava. A párt román központi lapja fejlécén 1907-ig olvasható ez az alcím, jelezve a lapnak a magyar pártsajtóval való szoros kapcsolatát.

³ A közlemény időpontjában a nemzetiségi munkásmozgalom fejlettebb megnyilvánulásai is találkoztunk az 1905. jún. 11–12-én Pozsonyban megtartott I. szlovák szociáldemokrata kongresszus előzményeiről és befolyásáról szóló beszámolóknak. (L. a *Slovenske Robotnicke Noviny*, 1905. jún. 1; 5., ill. júl. 1; 6. számaiban.)

mely országos érdek ellen a szabadelvű párt kormányrendszere amúgy is végtelen sokat vétett, de ellenkezőleg, a faji legszentebb érdekekben szükségtelenül megtámadott nemzetiségekben mély elkeseredést fog okozni (*Úgy van! a közép hátsó padjain.*); az országos nemzetiségi párt mély sajnálattal veszi az alkotmányos élet ezen kiszámíthatatlan következményű megszakítását, és aggódva félti az országot, a hazát, a bekövetkezendő végzetes megrázkódtatásoktól és károktól, amiket a végsőig fokozott sovén iránzat követése maga után von.

Kijelentjük továbbá, hogy az igazi alkotmányosságot, mely sem faj-, sem osztály-, sem párturalmat nem szolgálhat, minden támadás ellen védeni készek vagyunk. (*Helyeslés a közép hátsó padjain. Zaj.*)

58

1905 jún. 22

A szlovák nemzetiségi sajtó tiltakozó vezércikke a Bécs-ellenes magyar politika iránti cseh rokonszenvenyilatkozatok ellen: „Segítség a magyaroknak”¹

Az utóbbi idők cseh nemzeti élete azzal tűnik ki, hogy sok politikai pártja van, s ennek többek között az is a következménye, hogy a magyar politikának Csehországban már barátai vannak.

Már 1903-ban, amikor a magyarok élesebben kezdtek fellépni Bécs ellen, a Klofáč-párt Prágából szövetséget ajánlott fel nekik. Ez év januárjában, amikor a Kossuth-pártnak nagy sikere volt a választásokon, ugyanezek a cseh „politikuskok” ott voltak az első gratulációk között. Oly állhatatosan ajánlkoztak a magyaroknak szövetségesül, hogy most már a magyar – cseh szövetségről a magyar lapok is írni kezdtek vezércikkeikben. A *Budapesti Hírlap*, a győztes parlamenti többség lapja azt írja, hogy a magyaroknak szükségük lehet a csehekre az ipar terén. Állítólag külön magyar vámterület lesz: a csehek, akiknek ipara igen fejlett, hasznosak lehetnének a magyarok számára. De ide kellene jönniök, magyar földön megalapítaniok ipari üzemeiket. És már előre el kellene magyarosodniok! (Tudniillik, hogy semmiféle befolyásuk ne lehessen a szlovákokra és a többi magyarországi szlávra...)

Ha egyszer már felvetődött a kérdés, nyilatkozott a szabadelvű párt közlönye, az *Ujság* is, és még őszintébben nyilatkozott a cseh – magyar szövetségről. „Minden szláv befolyástól érintetlenek akarunk maradni. Magyar nemzetünk érdekei ellen nem akarjuk a szláv elem megerősödését. Bennünket a történelemben sem fűzött semmi a csehekhez... Segítsünk-e népünk belső ellenségeinek? És nemzetgazdasági téren ellenfelek vagyunk, mint a tűz és a víz... Támogassuk a szláv kölcsönösöset? *Népünk ellensége nekünk csak akkor rokonszenves, ha már kihűlt.*”

A bátor csehek semmi sem tévesztette meg. Június elején így visszautasítva is megjelentek Pesten Polónyinál, Klofáčsal és talán dr. Sobotkával. Polónyinak mint politikusnak semmi súlya sincs, jelentősége csak abban van, hogy a országgyűlésen botrányokat tud csinálni. De a Klofáč-párttal Polónyi sem akarta blamálni magát, és a vacsoránál nyíltan megmondta nekik, hogy az ifjú csehekkel való kapcsolatok kedvesebbek volnának számára. (Azaz: Mit akartok? Hiszen nincs mögötetek senki?)

A bátor férfiakat és politikusokat ez sem kedvetlenítette el. A *Radikalní Listy*ben olvassuk, hogy jún. 13-án a Narodní Dom-ban a Vinohradyn „A fiatal cseh államjogi párt képviselői”-nek találkoztuk volt, amelyen dr. Klofáč és dr. Sobotka képviselők számoltak be. „Ami a magyarokat illeti – mondotta az első –, harcuk a hadsereg egysége ellen rokonszenves lehet nekünk; és mi tiltakozunk azellen, hogy cseh szájból (ez dr. Kramář igen értelmes beszéde ellen van) olyan szó hangozzék el,

¹ A közlemény eredeti címe: *Pomoc Madarom. Národnie Noviny* 1905. jún. 22; 72. sz.

amely a magyarokat felingerelhetné... A koronának meg kell győződnie róla, hogy *benniünket a magyarokhoz közös érdek fűz...*” És dr. Sobotka így szólt: Most, amikor a *mi sikerünkről* van szó, rámutatnak arra, hogy Magyarországon a magyarokon kívül vannak még más nemzetek is, melyeket állítólag a magyarok elnyomnak. De elfeledkeznek arról, hogy mi nem akarunk szövetkezni a szlovákok, szerbek és horvátok valamilyen elnyomóival, hanem közösen akarunk haladni azokkal, akikkel közös az érdekünk; egyébként is ezeknek a magyarországi nemzeteknek inkább lehetünk a segítségére, ha mint a magyarok szövetségesei fogunk az ő érdekükben interveniálni, mintha a koronával és a németekkel a magyarok ellen fordulunk.”

Nincs az egészben egyetlen gondolattörődék, egyetlen szó sem, mely arra mutatna, hogy ezek az emberek valamit is megértenének a magyarországi viszonyokból. Sekélyesség, korlátoltság, a legkisebb politikai rátermettség nélkül. Mintha csak politikásdit játszanának, mintha ez volna a szerepük a színpadon. Megütközést kelt az, ahogyan az ilyen Sobotka hangsúlyozza a „saját érdekeit” azokkal a nemzetekkel szemben, „amelyeket állítólag a magyarok nyomnak el”. De hiszen, aki járatos a cseh politikának az ábécéjében is, az előtt világosnak kell lennie, hogy a cseheknek a szlovákok a „saját érdekeik”. Mert ha a szlovákok a magyarosítás áldozatául esnek, a csehek még jobban elszakadnak a szlávoktól, még jobban ki vannak téve a német falánkságnak. Hogy mégis meglássék, hogy ezek a cseh politikusok is szlávok, Sobotka úr teoretizálva hozzátette, hogy ők mint a magyarok szövetségesei inkább tudnak segíteni „a magyarországi nemzetiségeknek” – hogy interveniálni tudnak az érdekünkben. Azután, amit a *Budapesti Hírlap* és az *Az újság* írt, cseh intervencióról beszélni a magyaroknál a magyarországi szlávok érdekében, nem egyéb érzelmi tompultságnál és politikai együgyűségnél.

A politikában is előfordul nemegyszer, hogy ellenségem ellensége magától értetődően nem barátom, nem szövetségeselem. Tegyük fel, hogy a magyarok most is megkapják, amit kívánnak: azt gondolják a Kľofáč-pártiak, hogy a magyarok azután már ellentétben lesznek Béccsel és az osztrák németekkel? Mi azt mondjuk, [továbbra is] csak szövetségesek lesznek. Ilyen az egész magyar történelem. A szlávok ellen a magyarok mindig a németekkel szövetkeznek. Már 1861-ben is így nyilatkozott báró Eötvös a túrócszentmártoni memorandummal Pesten járt szlovák küldöttség előtt. Az ő pillanatnyi németellenes kitöréseik vagy a tények nem számítanak semmit: magyar elrendelésnek látszik, hogy a német érdekeket szolgálják.

A magyar politika a magyarországi szlávok elnyelésére törekszik. Nála minden egyébnek ezt a célt kell szolgálnia. Igen, a mai fanatizált magyar már csak élni sem tudna a nélkül az álom nélkül, hogy számukra vannak további szláv területek is a világon: Az adriai tengerpart, a Balkán – egész Konstantinápolyig. Erről a magyarok semmiért sem mondanak le. Ennek a kedvéért kiegyeznek nemcsak a németekkel, hanem minden ördöggel is. Más tényezőnek kell annak lennie, amely rámutat e törekvésük tévességére és hiábavalóságára – s azok nem Kľofáčéék lesznek. Az a szláv, aki most az ilyen magyaroknak felkínálkozik segítségével, csak felbátorítja őket.

*Iratok az első magyarországi nemzetiségi szociáldemokrata kongresszusok történetéhez*¹

A

1905 júl. 1

*A Slovenske Robotnicke Noviny beszámolója az 1905. jún. 10-én és 11-én Pozsonyban tartott I. szlovák szociáldemokrata kongresszus lefolyásáról*²

(Részlet.)

A kongresszust június 10-én, szombaton este, a szépen feldíszített *Petőfi*-teremben előadás előzte meg. A terem fő helyén állott a vörössel díszített elnöki emelvény, ezzel a felírással: „Műveltséggel a szabadság felé!” Az emelvény felett *Marx* és *Lassalle* képeit helyezték el és felettük a jelmondataik: „Világ proletárijai egyesüljete!” és „A dolgozó nép az a szilárd szikla, amelyre a jövő temploma épül.” A nagytermet friss fenyőlombokkal és vörös drapériákkal díszítették. Az ablakok között pajzsokat helyeztek el, a munka jelvényeivel.

Este 8 óra után *Lehocký* elvtárs rövid beszéddel megnyitotta az előadóestet, mely előkészület volt a másnapi kongresszusra, mely alkalommal először gyűlnek össze a szlovák szociáldemokraták, hogy a közös munkáról és az együttes fellépésről tanácskozzanak.

Üdvözlí a már megjelent küldötteket, közöttük *Němec* Antal elvtársat Prágából és *Tusar* Vlasztimil elvtársat Brünnből, és átadja a szót *Němec* elvtársnak, aki „A szociáldemokrácia lényege és fejlődése és annak jelentősége a szlovák munkásság számára” címmel tartott előadást.

A szónok rámutat az ipar fejlődésére és kibontakozására, amelyre a burzsoák hatalmukat alapozták s amely veszélyezteti a dolgozó nép, a nemzet zömének fejlődését. Már a legrégebb időkben voltak utópisták, akik azt képzelték, hogy éles elméjű okoskodásaikkal lángra tudják lobbantani az emberi társadalomban az osztályellentétek kiküszöbölésére irányuló törekvést. Ezek a jó szándékú törekvések azonban mind megtörték a hatalmon levők ellenállásán, akik önként sohasem mondanak le kiváltságaikról, vagyis arról, hogy kedvük szerint kizsákmányolják és elnyomják azt a dolgozó népet, melyet csupán dözsölő életük alapjának tekintenek. A dolgozó nép némán tűrt és pusztult, néha azonban ellenállásával bizonyította, hogy kizsákmányolói még nem ölték ki belőle az emberiség utolsó szikráját. Jött *Marx* Károly és feltárta a tőkés termelés törvényeit, bebizonyította ennek veszélyességét a dolgozó nép és az egész emberiség számára. Az egész eddigi fejlődés bebizonyította, hogy a dolgozó nép nem várhat senkire és önmagát kell felszabadítania. A „Világ proletárijai egyesüljete!” jelszóval új művelődési korszak kezdetét nyitotta meg. A munkásság ébredezett, építeni kezd-

¹ Az ellenzéki koalíció előkészületei, majd megalakulása meggyorsítja a magyarországi nem magyar munkásszervezkedést is. Ennek a nemzetiségi munkásmozgalmi szervezkedésnek mind szlovák, mind román és szerb vonatkozásban közös jellemzője, hogy az egyes nemzetiségi munkásmozgalmak igyekeznek elhatárolni magukat a magyar vezetésű, egységes magyarországi munkásmozgalomtól. Különösen jellemző ez a szlovák munkásmozgalomra, mely kivált a cseh és morva szociáldemokrata funkcionáriusok befolyására (vö. *MMTVD* III. 315. l.) már az 1905. jún. 10–11-i, Pozsonyban tartott I. szlovák szociáldemokrata kongresszus alkalmával elérkezik a nyílt különállásig, a *külön szlovák szociáldemokrata párt* bejelentéséig, melyet a következő év áprilisában, ugyancsak Pozsonyban tartott II. Szlovák rendkívüli szociáldemokrata kongresszus határozatilag visszavon majd (l. 69. sz. irat.). A román (B) és a szerb (C) első nemzetiségi munkáskongresszusok – nyilván a szociáldemokrata pártvezetőség befolyására is – nem haladnak tovább az 1905. évi szlovák szociáldemokrata kongresszus által bejelentett úton: a nemzetiségi alapon történő munkásszervezkedés ügye ettől kezdve az első világháború végéig ilyen határozottan nem merül fel többé a magyarországi nemzetiségi munkásmozgalomban.

² A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Náš sjazd – Kongresszusunk. Slovenske Robotnicke Noviny*, 1905. júl. 1; 7. sz.

te saját politikai és szakszervezeteit és ezek segítségével lassanként döntő kultúrtényezővé válik. Az előadó most a szociáldemokrácia fejlődését vázolja, mely ma már az egész kultúrvilágot átfogó, nagy nemzetközi szervezetté nőtt és áttér a cseh–szláv³ szociáldemokrácia fejlődésére. Ecseteli ennek nagy harcait és a szlovák munkásságot azok követésére buzdítja. Elhagyatottak, kizsákmányoltak és lenézettek, mindennek következtében kell hogy a szlovák munkások szenvedélyes buzgósággal lássanak munkához, hogy a többi nemzet munkásai között méltó helyet harcoljanak ki maguknak. A szónok így fejezi be: „Senkitől semmit, mindent magatoktól és munkátoktól várjatok!” Mi, cseh szociáldemokraták óvunk és védünk benneteket, hiszen hozzánk tartoztok mint szlávok, mint a csehek is. Ne riadjatok vissza a nehézségektől, ne féljete az áldozatoktól, mert mi is harcokban edződünk meg, megedződtek majd ti is, és öntudatra fogtok ébredni mint munkások és mint szlovákok egyaránt és önmagatok képesek lesztek saját létetek megvédésére. Veszteni valótok már nincs, de mindent megnyerhettek, megnyerhettek az egész világot.

Az általános tetszéssel fogadott fejtegetések után a brünni Tusar elvtárs emelkedik szólásra. Elsősorban arra az egyenesen megdöbbenő fizikai és erkölcsi elesettségre mutat rá, amelyben a szlovák munkások sínylődnek. Hodoninban,⁴ a császári birtokokon saját szemével látta, milyen rettenetes módon bántak a szlovák munkássággal. Hogy milyen hihetetlenek voltak az ottani viszonyok, bizonyítja az a körülmény, hogy ezek az engedékeny munkások végül is sztrájkra szánták el magukat, hogy megkapják a tőlük megtagadott bért. Buzgó munkára serkenti az elvtársakat, hogy legalább azt ériék el, amivel a többi munkások már régóta rendelkeznek: az emberséges bánásmódot és háborítatlan fejlődést. Ezeket a fejtegetéseket is általános helyesléssel fogadták...

*

Vasárnap délelőtt rövid előzetes tanácskozás volt, amelyen a következő elnökséget javasolták: az első napra *Lojdl* Béla elvtársat Bécs és *Šimončič* Vladimír elvtársat (Chetelnica)⁵ elnöknek és *Jamriška* elvtársat (Bécs) jegyzőnek. A második napra *Babic* József elvtársat (Pest) és *Hodúl* elvtársat (Miava) elnököknek és *Geguš* elvtársat (Bécs) jegyzőnek.

Ezután a következő napirendet fogadták el:

1. a) A központi választmány
- b) A sajtóbizottság
- c) Az ellenőrök jelentései
2. A küldöttek jelentései
3. A szlovák szociáldemokrata párt programja
4. A jövő teendői
5. A végrehajtó bizottság megválasztása
6. Szabad javaslatok és kérdések.

A megbízó levelek felülvizsgálására *Šušavec* (Pest,) *Benda* (Pozsony) és *Pajger* (Bécs) elvtársakat javasolták.

A párt végrehajtó bizottsága jelölő listájának összeállításával *Zimák* (Pest), *Kapusta* (Pest), *Lojdl* (Bécs), *Hodúl* (Miava) és *Lipa* (Pozsony) elvtársakat bízták meg.

Néhány részletkérdés elintézése után az előzetes tanácskozás véget ért...

Az 1905. évi I. szlovák szociáldemokrata kongresszus beszámolójának szövegét közli *MMTVD* III. köt. 309–314. l. A kongresszusi beszámoló mellékleteként közöljük a főreferátumot tartó Emanuel *Lehocký*, a pozsonyi szlovák szociáldemokrata szervezet titkára kongresszusi javaslatait (1. sz. mell.) és a magyarországi szlovák szociáldemokrata szervezetnek a pozsonyi szlovák munkássajtóban korábban közzétett szervezeti szabályzatát. (2. sz. mell.)

³ Az eredeti szövegben: „československej”.

⁴ Helység Morvaországban, T. G. Masaryk szülőhelye. (Ném. Góding.)

⁵ *Vittenc* (Chetelnica, Nyitra m.).

1. számú melléklet:

1905 jún. 1

*Lehocký Emanuel javaslatai az I. szlovák szociáldemokrata kongresszusra*¹

I.

A bécsi szlovákok szociáldemokrata szabad szervezete a szlovák szociáldemokraták 1905. jún. 11- és 12-én Pozsonyban tartandó első országos értekezletére a következőket javasolja:

Mondja ki az országos értekezlet határozatilag, hogy a magyarországi szociáldemokrata párt programját magáévá teszi, és ezen program 4. pontja alapján a szlovákok önálló szervezetet fognak alkotni Magyarországon, melynek feladata lesz, hogy agitációt és szervezkedést fejtessen ki a szlovák lakosság körében az egységes magyarországi szociáldemokrata párt egyik részét képezvén.

Továbbá az országos értekezlet hatalmazza fel a szlovák szervezet végrehajtó bizottságát, hogy azonnal lépjen érintkezésbe a magyar szociáldemokrata párt vezetőségével és a következők elérésére törekedjék:

1. hogy a szlovák szervezet önálló működését az egységes program keretében ismerjék el,
2. oldják meg a pénzügyi természetű kérdéseket, szem előtt tartva a szlovák szervezet kezdeti nehézségeit, és hogy
3. ezen két szervezet, illetve nemzetiség között már eleve zárjanak ki minden egyenetlenkedést.

II.

Alulírott javaslom, hogy a végrehajtó bizottság 3 Pozsonyban és 2 Bécsben lakó elvtársból, az ellenőrző bizottság pedig 2 Pozsonyban és 1 Bécsben lakó elvtársból álljon.

Lehocký Emanuel

2. számú melléklet:

1905 jún. 1

*A magyarországi szlovák szociáldemokrata szervezet szervezeti szabályai*¹

1. *A szervezethez, illetőleg a szociáldemokrata párthoz való tartozás.* A szervezethez és egyidejűleg a párthoz tartozik az, aki a párt alapelveit magáévá teszi és ezeket tehetségéhez képest erkölcsileg és anyagilag támogatja és semmilyen becsületbe vágó cselekedetet nem követett el.

A párt minden szlovák tagjának kötelessége, hogy a lehetőség szerint és az alkalomhoz képest a szlovák szabad politikai szervezethez tartozzék, s ha olyan szakmába tartozik, melynek az illető lakhelyén szakszervezete van, ebbe is iratkozzék be és kötelezettségeinek tagdíjfizetéssel is eleget tegyen.

2. *Helyi szervezetek.*

Az elvtársak az egyes községekben, vagy a nagyobb városokban kerületenként, ahol legalább öten vannak, helyi szervezetet alkotnak, melynek élére vagy nyilvános gyűlésen vagy a helyi viszonyoknak megfelelően vezetőséget választanak.

¹ A közlemény eredeti címe és leőhelye: *Návrhy ku kraj[inskej] porade* – Javaslatoak az országos értekezlet számára. *Slovenske Robotnicke Noviny* 1905. jún. 1; 6. sz.

¹ A közlemény eredeti címe és leőhelye: *Organizačne pravidla slovenskej sociálne demokratickej organizacie v Uhráčh.* – A magyarországi szlovák szociáldemokrata szervezet szervezeti szabályai [szabályzata]. *Slovenske Robotnicke Noviny* 1905. jún. 1; 6. sz.

A helyi szervezet vezetőségének² kötelessége: irányítani az agitációt községében vagy kerületében; végrehajtani az országos végrehajtó bizottság határozatait; gondoskodni a helyi szervezet anyagi eszközeiről, a végrehajtó bizottságnak átadni a kongresszus által megszabott illetményeket, s végül időnként jelentést küldeni a végrehajtó bizottságnak a szervezet helyzetéről és a pártsajtónak a viszonyokról általában.

3. Végrehajtó bizottság.

A kongresszus öt elvtársat választ a végrehajtó bizottságba rendes tagnak és kettőt póttagnak úgyszintén három elvtársat az ellenőrző bizottságba rendes tagnak és kettőt póttagnak.

A végrehajtó bizottság és az ellenőrző bizottság székhelye lehetőség szerint egy, legfeljebb két, egymáshoz közel fekvő városban legyen.

A végrehajtó bizottság csak a szlovák szociáldemokrata szervezet legközelebbi kongresszusának felelős, ezen újból választható vagy másikkal leváltható.

Abban az esetben, ha a körülmények miatt ezt a kongresszust összehívni és megtartani nem lehetne, a végrehajtó bizottság köteles magát a magyarországi szociáldemokrata párt ellenőrző bizottságának alárendelni.

A végrehajtó bizottság jogai és kötelességei: érvényesíteni a kongresszusi határozatokat, végrehajtani az összes pártügyeket szervezetünk szellemi és anyagi erejéhez mérten; felügyeletet gyakorolni a helyi szervek felett és ezeket tevékenységre serkenteni; szakmai csoportok³ alapítását előmozdítani a szlováklakta vidéken, és végül a célnak megfelelően a reábízott pénzüsszeget felhasználni a szocializmus elvei és a műveltség terjesztésére a szlovák nép között.

4. A magyarországi szlovák szociáldemokrata szervezet kongresszusa.

A szlovák szociáldemokrata szervezet következő rendes kongresszusának összehívását átmeneitileg a helyi szervezetek határozatára bízzák, melyet a végrehajtó bizottságnak körlevél formájában kell kieszközölnie.

A kongresszus idejének megállapítását a végrehajtó bizottság mérlegelésére bízzák.

5. A szervezetek adója.

Minden helyi szervezet köteles minden egyes tag után havonta öt fillért a végrehajtó bizottság rendelkezésére bocsátani az egységes agitáció és az adminisztrációs munkák költségének fedezésére.

Ezeket a díjakat úgy gyűjtik össze, hogy a végrehajtó bizottság egységes bélyegeket és igazolványlapokat szerez be és ezekből az igényeknek megfelelően küld minden helyi szervezetnek.

A helyi szervezetek kiadásainak fedezésére szabad kezet biztosítanak a tagsági díjak megállapítására, de a tagsági díj nem haladhatja meg az ötven fillért.

6. A szervezet sajtója.

A szlovák szociáldemokrata szervezet sajtója a „Szlovák Munkás Újság” (Slovenské Robotnicke Noviny) című havonta megjelenő lap, melynek elvi és taktikai magatartása a végrehajtó bizottság felügyelete alá tartozik.

A szervezet lapjának felelős szerkesztője jogosult, és ha a körülmények úgy kívánják, köteles a végrehajtó bizottság ülésein résztvenni; ezeken felszólalási joga van, szavazati jog nélkül.

7. Békéltető [egyeztető] bíróság.

Egyik-másik helyi szervezet tagjai között akár elvi okokból, akár olyan okokból, melyek a szervezet fejlődését károsan befolyásolhatják, felmerült ellentétek megoldására 7 tagból álló békéltető bíróságot jelölnek ki. Hat tagját a szemben álló felek jelölik, mégpedig úgy, hogy 3–3 tagot jelöl

² Az eredeti szövegben: „jednatel'stvo”.

³ Az eredeti szövegben: „odborne skupiny”.

mindegyik és ezek közösen nevezik ki a hetediket, aki egyúttal a békéltető bíróság elnöke. A békéltető bíróság a két fél meghallgatása után hozza meg döntését, ez ellen az elégedetlen fél a végrehajtó bizottsághoz, esetleg az országos kongresszushoz fellebbezhet.

8. A szervezeti szabályok megváltoztatása.

E szervezeti szabályzatot csak a következő országos kongresszus változtathatja meg.

B

1905 dec. 24–25

*Az 1905. dec. 24–25-én Lugoson tartott első román szociáldemokrata kongresszus beszámolója*¹

Első nap

A kongresszus reggel 10 órakor nyílt meg. Öt személyből álló ellenőrző bizottságot választottak, amely megállapította, hogy 40 helységet 9 szervezet 78 küldöttel képvisel.

Tiszteletbeli elnökké *Mihályi István* elvtársat, a lugosi szervezet képviselőjét választották meg. A gyűlés elnökévé *Petru Marincut* (Berény), jegyzőkké *Joan Crețu* (Szeben) és *Lazăr Bogoriut* (Szászváros) választották.

Mihályi elvtárs üdvözölte a kongresszust a lugosi szervezet nevében és kijelentette, hogy csupán a nemzetközi szociáldemokrácia zászlaja alatt összegyűlve és egyesülten van szabadulásra lehetősége az egész munkásnépnek az elnyomás igája alól; ő úgy érzi, nem sok idő telik el és megértik a falusiak és a román munkások is, hogy csak egyesülten és csak erősen összefogva az ország többi nemzetiségi, a szenvedésben osztozó testvéreinkkel fognak kivívni nem is remélt, s a tőkés és a demagógok által lábbal taposott jogokat. Beszédét azzal zárta, hogy nagy sikert kíván az első román szociáldemokrata kongresszusnak.

Auerbach Gusztáv elvtárs (Budapest) üdvözölte a kongresszust a Központi Bizottság nevében; kifejezte örömét, hogy egybegyűlten látja a románokat a gyűlésen, hogy tárgyaljanak keserű sorsuk megjavításáról, amelyben századok óta élnek. Ma, amikor az uralkodók és a tőkés szórakoznak, a munkásság összegyűlt, hogy elmondja egyik a másikának a bánatát, hogy megkeressék az eszközöket, amellyel elnyomók ellen harcolhatnak. Rámutatott, hogy a szociáldemokrata párt megtette kötelességét, hogy fölébressze a románokat is, hogy szervezkedjenek és más nemzetiségű, a szenvedésben osztozó testvéreikkel együtt harcoljanak az elnyomó és kizsákmányoló közös ellenség ellen.

Rámutatott arra, hogy a más nemzetiségű munkások már számos kongresszust tartottak és osztálypártjukban erősen megszervezve harcolnak az általános szavazati jog kivívásáért. Beszélt a párt határozatáról, mely szerint tartsuk mi is kongresszusunk tanácskozását anyanyelvünkön, hogy megértsük egymást; hozzunk határozatokat, hogy szervezkedjünk és harcoljunk elnyomóink ellen. Kívánja, hogy az első román szociáldemokrata kongresszus nagyszabású legyen és hasznos gyümölcsöket teremjen az ország román munkásnépének.

Crețu elvtárs (Szeben) üdvözölte a kongresszust és azt mondta, ha nem is vagyunk itt többen, ne gondoljuk, hogy nem jelentünk nagy erőt – gondoljunk arra, hogy mi sok ezer elvtársat képviselünk. És emlékeztetett, hogy Krisztust is üldözték annak idején a zsarnokok. Így csinál most is az ellenség azokkal, akik érvényesülésük útjába állanak ... Befejezésül azt mondta, hogy a munkásság semmi jót sem várhat a hamis nacionalistáktól, mert ha ezek szeretnék nemzetüket, nem zsákmányolnák ki és nem hagynák koldusbotra jutni, hanem velünk tartanának, hogy nagyobb sikerrel harcolhassunk együtt a nép jogaiért.

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Primul nostru congres tinut in Lugoj in zilele de 24 si 25 Decemvrie 1905* – Lugoson, 1905. dec. 24–25-én tartott első kongresszusunk. *Adevărul* 1906. jan. 1; 1. sz. – Szövegét közli: *MMTVD* III. köt. 390–2. l.

Lazăr *Bogoriu* elvtárs (Szászváros) üdvözölte a kongresszust a szászvárosi munkások nevében és nagy sikert kívánt a munkásság szent ügyének.

Vasilie *Róka* elvtárs (Karaseu?, Szatmár megye) a Szatmár megyei munkások nevében üdvözölte a kongresszust.

Nicolae *Purceluş* elvtárs (Berény) üdvözölte a kongresszust és hangsúlyozta, hogy csak össze-
gyűlve és egyesülten javíthatunk sorsunkon.

Az elnök 12 órakor bezárta a gyűlést és kérte a küldötteket, hogy délután 2 órakor jelenjenek meg valamennyien, hogy megkezdhessék a program megvitatását.²

Délután

Az elnök fél 3-kor nyitotta meg a gyűlést és átadta a szót *Auerbach* elvtársnak, hogy az első pont-
ról: „Harc az általános szavazati jogért” beszéljen. Ő azután statisztikai adatok alapján kimutatta,
hogy a jelenlegi törvények értelmében ki vagyunk zárva a jogokból, amelyek minket, mint a javak
létrehozóit megilletnek, amelyeket mi, munkás nép nem élvezhetünk. Rámutatott arra, hogy a szo-
ciáldemokrata párt harcol az általános választójogért és hogy most a szervezett munkásság is ostromot
indít ennek a jognak a kivívásáért. Beszélte *Kristóffy* miniszter törvénytervezetéről és rámutatott arra,
hogy ez a törvénytervezet már egy lépés az előrehaladás terén; ha meg is kapjuk ezt a jogot, tovább
fogunk harcolni az igazi, általános és titkos választójog kivívásáért. Biztatta a kongresszus küldöt-
teit, hogy nagy agitációt fejtsenek ki az általános és titkos választás bevezetéséért.

Miután ehhez a ponthoz hozzászóltak még *Creţu*, *Róka*, *Marincu*, *Purceluş* és más elvtársak, el-
fogadták a következő

Határozatot:

„A december 24–25-én Lugoson tartott román szociáldemokrata kongresszus elhatározza, hogy
az általános és titkos választójogért vívott harcot nagyobb erővel folytatja, mint eddig. Az ország
minden városában és községében tartanak gyűléseket az általános és titkos választás kivívásáért.
Minden egyes küldött feladata legyen, hogy mindenütt terjessze az általános választójog eszméjét és
világosítsa fel az elvtársakat ebben a tekintetben, buzdítsák harcra őket ezért a jogért, hogy azt mi-
előbb beteljesedésbe juttassák.

A második pontról, a párt sajtójáról *Auerbach* elvtárs beszélt, rámutatva a sajtó és a nyomda je-
lentőségére, aminek reánk románokra nézve nagy fontossága van. Beszélte arról, hogy a más nyelvű
elvtársaknak olyan lapjaik vannak, amelyek naponta jelennek meg, míg a miénk, a románok újságja,
az *Adevărul* (Glasul poporului) csak egyszer jelenik meg egy hónapban. Pedig az újságok által tudunk
ébreszteni és felvilágosítani. Beszédében megemlékezett arról is, hogy lapunkat a hatóság üldözte,
sokszor elkobozta, mert megírta az igazságot, mert harcolt a munkás nép millióinak jogaiért. De
sajnos az elvtársak és testvérek nem adták meg a kívánt segítséget. Mindezek ellenére elhatároztuk
azonban, hogy a legrövidebb időn belül ismét hetenként jelentjük meg az *Adevărul*-t, ha a szen-
vedésben osztozó testvéreink segítségünkre lesznek. Kijelentette továbbá, hogy az *Adevărul* Lugosra
fog átköltözni. Kérte az elvtársakat, biztassák az összes elvtársakat, hogy járassák az *Adevărul*-t,
hogy minél előbb meg legyen a szükséges példányszám ahhoz, hogy hetilappá változtassuk.

Creţu elvtárs megemlítette, hogy több mint 40 román lap jelenik meg Magyarországon, de egyik
sem foglalkozik azzal a nyomorúságos helyzettel, amelyben a nép él. Ezeket az újságokat elolvasva
azt hisszük, hogy egy más világban élünk. Ezek a lapok nem is beszélnek arról a nyomorúságról,
amelyben a nép él. Ott mutatják nekünk az ellenséget, ahol nincsen, hogy elrejthessék az igazságtal-
anságokat, amelyeket ők követnek el. Abban a reményben fejezte be szavait, már nem kell sok idő
ahhoz, hogy mi is megszabadulhassunk a politikai és gazdasági rabságból és ezek a szélhámosok többé

² A román munkássajtó az alábbi 4 pontban jelölte meg az I. román szociáldemokrata kongresszus ideig-
lenes programját: 1. Harc az általános választójogért, 2. A párt sajtó ügye, 3. A földművelők megszervezése,
4. A párttagdíjak ügye. (*Invitare* – Meghívó. *Adevărul* 1905. okt. 1; 10. sz.)

már nem tudják bolonddá tenni a népet. Kéri a kongresszust, terjesszék az Adevèrult, hogy mielőbb hetilappá tehessek.

Miután több elvtárs beszélt erről a pontról, a következő

Határozatot

fogadták el:

„A kongresszus elhatározza, hogy minden elvtárs kötelessége legyen, amennyire csak módjában áll, az Adevèrul terjesztése. Buzdítja a vezető bizottságot, hogy amikor az előfizetők száma eléri az ezeröttszázat, az Adevèrul lap minden héten jelenjék meg. Ugyanakkor a kongresszus buzdítja az összes elvtársakat, hogy hatalmas agitációba kezdjenek az Adevèrul terjesztésére, hogy ezt a legrövidebb időn belül hetilappá változtassuk. A kongresszus elismeri, hogy csak a sajtó kibővítésével lehet terjeszteni a kultúrát.”

Az elnök este 6 órakor zárta be a gyűlést és kérte a küldötteket, hogy reggel 9 órakor mindnyájan jelenjenek meg, hogy a többi pontokat is megvitathassák. Így zárult az első nap a „Marseillaise proletarului român” eléneklésével.

Második nap

A gyűlést reggel 10 órakor nyitották meg. A napirenden a 3. pont következik: a földművelők megszervezése.

Auerbach elvtárs rámutatott arra a nyomorúságos helyzetre, amelyben a paraszt él. Beszélt arról, mennyire üldözik a parasztot, mert szervezetlen. A szociáldemokrata párt évtizedek óta iparkodik megszervezni a földműveseket, de a dolog többnyire eredménytelen maradt a főszolgabírók és jegyzők igazságtalansága miatt. Földműves elvtársainknak nem engedték meg, hogy összegyűljenek és sorsukról tanácskozzanak. Ha négyen-öten összegyűltek, 200 korona pénz- és 20–30 napi börtönbüntetésre ítélték őket. Ma már megváltoztak a dolgok. Mostantól kezdve erősen tudunk majd szervezkedni, mert a belügyminiszter jóváhagyta a mezőgazdasági munkások szakszervezetének alapszabályait; eszerint minden faluban meg fogjuk alakítani ennek a szakszervezetnek csoportjait, könyvtárakat létesítünk, gazdasági és tudományos értekezleteket tartunk, tanácskozni fogunk és megtanítjuk olvasni azokat, aki nem tudnak. Ezeknek az alapszabályoknak jóváhagyásával egy lépést tettünk a kultúra felé – sorsunk javítása felé, most össze tudunk már gyűlni helyiségeinkben, hol tanulni és tanácskozni fogunk. Egyidejűleg Auerbach elvtárs rámutatott arra is, hogy nem egyedül a kapitalizmus ellensége a munkás népnek, hanem van egy nagyobb ellenségük is – és ez az alkohol. Mától kezdve a mi helyünk ne a kocsmában legyen – hanem a szakszervezeti csoportban, ahol majd tanulással és művelődéssel foglalkozunk. Ajánlja, hogy alakítsák meg mindenütt a szakszervezeti csoportot.

Erről beszéltek még Crețu, Marincu, Purceluș, Róka és más elvtársak – utána elfogadták a következő

Határozatot.

„A kongresszus elhatározza, hogy mindén faluban alakuljon meg a gazdasági munkások szakszervezeti csoportja. Továbbá elhatározza, hogy minden elvtárs tartsa kötelességének, hogy felvilágosítsa az összes elvtársakat erről a szakszervezetről és azon igyekezzék, hogy minden gazdasági munkás tagja legyen ennek a szervezetnek.”

A 4. pontról „A politikai szervezkedés”-ről Auerbach elvtárs számolt be és rámutatott arra, mennyire szükséges, hogy a munkásság politikai vonalon is szervezett legyen. A gazdasági szervezésnek csak akkor lesz sikere, ha együtt halad a politikai szervezkedéssel. Ajánlotta a szociáldemokrata párt politikai szerveinek megalakítását, hogy politikai úton is szervezkedhessünk. Felolvasott a szervezeti szabályzat pontjaiból, amelyekben meg van határozva a párttagság díja, amely szükséges az agitáció költségeinek fedezésére.

Beszéltek még *Crețu, Marincu, Sirman, Purceluș, Róka* és más elvtársak, akik mindnyájan helyeselték a párttagdíj bevezetését. Erre elfogadták a következő

Határozatot.

„A kongresszus elhatározza, hogy mindenütt kötelezővé teszi az agitációt, hogy az elvtársak fizessenek párttagdíjat, amiből fenntarthatják a politikai szervezetet és fedezhessék a politikai agitációk szükséges költségeit.”

Az 5. pont a következő kongresszusról szóló határozat. Erről a pontról szólva elhatározzák, hogy a második román szociáldemokrata kongresszust [a jövő évi] december 25 és 26-án Szebenben fogják megtartani.

Következik a 6. pont: „Esetleges indítványok.” Indítványozzák egy szervező bizottság megválasztását, amely levelezésben álljon a központtal és amelynek kötelessége legyen beszámolni a központnak minden hónap eseményeiről. Ez a bizottság köteles jelentést tenni a kongresszusnak az egész országban levő megmozdulásokról. A bizottságba a következő elvtársakat választották: *Auerbach Gusztáv* (Budapest), *Joan Crețu* (Szeben), *Lazár Bogoriu* (Szászváros), *Petru Marincu* (Berény), *Vasilie Róka* (Szatmár), *Stefan Mihályi* (Lugos), *Juon Petcu* (R.-Stamora?), *Josif Bălănescu* (Resica), *Petru Rēmianțu* (Török-Szákos), *Juon Moise* (Iklód) és *Dalia Martin* (Lațunaș?).

Ezzel a kongresszus bezárult és *Auerbach* elvtárs megkapó beszédben munkára biztatta testvéreinket – nagy sikert kívánva a mozgalomnak.

C

1906 jan. 7–8

A „*Narodni Glas*” beszámolója az 1906. jan. 7-én és 8-án Újvidéken tartott I. szerb szociáldemokrata kongresszusról¹

Országunk dolgozó szerb népe életében igen kevés a jelentős nap; még lesz ilyen – hiszen mi csak éppen most mozdultunk meg, de oly fontos és jelentős aligha lesz és (egyelőre) nem is lehet, mint az elmúlt karácsonyi ünnep² két napja volt számunkra.

Karácsonykor tartottuk a magyarországi szerb szociáldemokraták I. kongresszusát. Sajnos a „*Narodni Glas*” helyszüke miatt I. kongresszusunk munkáját bővebben nem ismertethetjük, de örömmel és büszkén állapíthatjuk meg, hogy ez a kongresszus minden tekintetben sikerült s már eddig is rendkívül hasznos volt. Felmérhetetlen azonban az a nyereség, amely ebből fakad. Ez a kongresszus minden tekintetben meggyorsítja a szocialista eszme sikeres előrehaladását, a szerb dolgozó nép rövid időn belül betakarítja a kongresszus munkájának gazdag gyümölcsét.

Ezen a kongresszuson megismerkedtünk egymással és megbeszéléseket folytattunk. S ha mind a mai napig, mi bácskaiak, bánátiak és szerémségiek hűséges társak és testvérek voltunk, ezen a kongresszuson ezt a szeretetet és testvériséget megszilárdítottuk. A kongresszuson leraktuk további munkánk alapjait, kicseréltük gondolatainkat és közösen hoztunk határozatokat, nem úgy, mint a gazdagok pártjaiban szokás, ahol az egyes „vezetők” szeszélye a döntő.

Elvtársaink legnagyobb része művelődésben és szellemileg is elmaradott. Meglepő ez? Hiszen éppen a hazai szerb dolgozó nép, melyet félrevezettek a „fajtájukat szerető” vérszopók és népbufitók, nyög a legsúlyosabb életnehezségek és politikai járom alatt. Kongresszusunk ebből a szempontból is jelentős volt. Tanulsággal szolgált és bizonyosak vagyunk benne, hogy a küldöttek sok figyelemre

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Značajni dani* – Jelentős napok. *Narodni Glas* (Novi Sad) 1906. febr. 1; 2. sz.

² Az I. szerb szociáldemokrata kongresszust a gör. kel. karácsony első és második napján tartották.

méltó dolgot hallottak, ami egész életükön át hasznukra válik. De nemcsak az ő javukra, hanem a jogfosztott, félrevezetett és elnyomott hazai szerb dolgozó nép egész mozgalma javára is válik.

*

Mint már közöltük, a helyszűke miatt nem adhatunk bővebb jelentést és csak a legfontosabbakra szorítkozunk. A kongresszuson 42 küldött vett részt a Bánátból, a Szerémségből és Bácskából, összesen 36 helység képviseltette magát. Kilenc újvidéki szervezet 18 küldöttel vett részt, az újvidéki szociáldemokrata pártbizottságot hatan képviselték, a horvátországi szociáldemokrata párt központi vezetőségét zágrábi elvtársunk, V. *Korac* képviselte. A párt központi bizottsága nevében megjelent *Parčetić* Stevan zombori elvtársunk is, aki egyben a Bács megyei pártbizottságot is képviselte. Mint *Pelagić* legidősebb tanítványát és a szerémségi elvtársak kitűnő képviselőjét említjük *Bankovački* Aco elvtárs üregi földmívest.

A kongresszus egyhangúlag a következő határozatokat hozta:

1. Minden a szociáldemokrata párthoz tartozó szerb heti 5 fillér tagsági díjat köteles fizetni az agitációs költségekhez való hozzájárulásként. Újvidéken titkárságot állítanak fel, fizetett szerkesztőtitkárral. Ha a pártvezetőség vállalja a titkárság költségeit, úgy az öt fillérből egy fillér a központi pártvezetőséghez, egy fillér pedig az újvidéki titkársághoz juttatandó el, ellenkező esetben mindkettőt Újvidékre kell irányítani.

2. A szakszervezetek hozassák meg egyleti közlönyként tagjaik számára a „Narodni Glasz”.

3. A szerb szocialisták első kongresszusa elhatározta, hogy a szerb dolgozó nép minden erejével támogatja az általános és titkos választójog kivívását. Ebben a küzdelemben a szerb dolgozó nép csak a többi nemzetiségbeli dolgozó néppel együtt vehet részt – mivel egyetlen nemzetiség burzsoáziájának sem érdeke, hogy a dolgozó nép bekerüljön a törvényhozó testületbe. Az általános és titkos választójogért folyó harcban a szerb munkásnép a legélesebb eszközöket, még az általános sztrájkot is igénybe veszi.

4. Teljes mértékben helyesli a szociáldemokrata párt központi vezetőségének eddigi munkáját és taktikáját.

5. A kongresszus helyesli a „Nase Sznage” („A mi erőink”) elnevezésű délszláv kiadóvállalat alapítását és felszólít minden elvtársat, hogy ezt a vállalkozást minden erkölcsi és anyagi erejükkel támogatassák.

6. A legközelebbi kongresszust Nagybecskerekén, az agitációs bizottság által megállapított időpontban tartják.

A „Narodni Glasz” és az egész mozgalom irányítására 11 tagú szerb agitációs bizottságot választottunk, melybe egyhangúlag a következő elvtársakat választottuk: Újvidékről *Ilić* Dragutin asztalosmunkást, *Zličić* Györgye kőművesmunkást, *Ljubojević* Jovan földmívest, Smájjić Milos bádogosmunkást és *Glumac* Milan nyomdászt. Egyéb helyekről: *Kurle* Dusan csepajai szabót, *Zarić* Nikola dolovai földmívest, *Siriski* Veszelin szenttamási kőművesmunkást, *Parčetić* Sztevan zombori kőművesmunkást, *Mosorinszki* Szvetozár nagybecskereki kereskedősegédet és *Jovanović* Makszo pancsovai könyvkötőmunkást. – A bizottságnak, melyet évente legalább kétszer, teljes számban össze kell hívni, szilárd kapcsolatot kell tartania a szociáldemokrata párt központi vezetőségével.

*

A kongresszust írásban üdvözölték Nagyikindáról, Perlaszról, Fehértemplomból, Botosról, Nagybecskerekéről, Versecről és Sztapárról. Sürgönyileg: Homokbálványosról (Bavanište), Belgrádból, Kraljevóból (Szerbia), Budapestről (a délszláv társaság) és Berlinből (a délszláv társaság), Perlaszról, Pancsováról, Zomborból, Jazakról (Szerémség), Bjelináról (Bosznia) (két távirat), Szarajevóból, Bécsből és Dubrovnikból.

Az egyes határozatokról bővebben következő számunkban emlékezünk meg.

Cikkek a függetlenségi sajtó nemzetiségpolitikai közeledési akciója köréből

A

1905 júl. 9

Balla Károly cikke az Egyetértésben a horvátok és a magyarok együttműködésének lehetőségeiről¹

Nemzeti létünk, jövőnk állami boldogulásunkért folytatott szívós küzdelmeink közepett korszakot, fordulatot jelző mezsgyéhez jutottunk el. Megállapodnunk e határnál nem szabad. Tétovázunk férfiatlanság, szegényítő gyávaság volna, a kimondott szóért, a közakarát parancsából magasan lobogtatott zászló becsületéért helyt kell tehát állanunk. De bármennyire is hevítsen mindnyájunkat a haza, a nemzet ügyének szenvedélyes, forró szeretete, bármennyire is feszítse kebleinket a sok évszázados csalódás, keserűség és szomorú tapasztalatok felgyülemlett, gátakat söprő áradata, sohasem feledkezzünk meg a történelmi pillanat nagy horderejéről, hanem vegyük komoly és higgadt bírálat alá a jövőnk helyzet feltételeit, igyekezzünk akképp kiépíteni az új magyar birodalom megvíthatlan védbástyáit, hogy azokon sem a pokol kapui, sem Bécs cselszövésői erőt soha, soha többé ne vehessenek. Feladata, erkölcsi kötelessége édes mindnyájunknak, hogy a magyar haza társadalmi és politikai alapvető létfeltételeit a jelenlegi harc káoszából mintegy extrahálva, kidomborítsuk akképpen, hogy hazánk hivatásának, nemzetünk politikai missziójának, továbbá az adott geográfiai, társadalmi és a történelmi időkhöz viszonyuló helyzetnél fogva a józanság, méltányosság, jogszerűség és a politikai okosság követelményeinek megfeleljenek.

A társadalmi kérdések megvitátását más alkalomra hagyom. Ezúttal a politikai létkérdésünk egyik legeminensebb mozzanatát állítom előtérbe. Ez pedig a hazai nemzetiségi kérdés és a horvátokkal való viszonyunk rendezése. Hogy pedig ezúttal horvát testvéreinkhez intézzük szózatunkat, annak aktuális jelentősége van.

A nagyhorvátok lapja, az *Agramer Tagblatt* e hó 5-i számának vezető cikkében foglalkozik cikkíróval a horvát kérdéssel írott tárcaközleményének irányeszméivel. A tárcaközlemény vezérlő gondolata, a horvát–magyar tartós politikai barátság, szívélyes testvéri viszony felújítása, vagyis újjáteremtése láthatólag kellemesen érintette a nagyhorvátok vezérlő sajtóorgánumát. Eltekintve néhány helyeslő, néhol kifogásoló megjegyzéstől, az említett lap e szavakkal fejezi be a cikkét: „De mindezt és még sok egyebet el lehetne felejtetni és kiegyenlíteni, ha nem pusztán tárcaközlemény politikáról volna szó, és ha az egész magyarság éppoly nyíltan és őszintén csatlakoznék a tények által igazolt ama politikai hitelvezet, hogy a horvátokkal való béke a magyarságra nézve létkérdés. Különben pedig itten is meg kell jegyeznünk: aki akarja a célt, annak az eszközöket is akarnia kell.”

A nagyhorvátok vezérlő lapjának kijelentéseit elismeréssel honoráljuk. Sőt tovább megyünk. Konstatáljuk, hogy az a hajlandóság a magyarsághoz való közeledésre, amely az *Agramer Tagblatt* glosszáiból kiérzik, rokonszenvünket a horvátok iránt nemcsak fokozza, de sőt lovagias kötelességünké teszi, hogy annak magyaros nyíltsággal elébe álljunk, és békejobbunkat szeretettel nyújtjuk feléjük.

Mert azt, hogy a horvátok és magyarok ne volnának és ne lennének egymásra utalva, vitatni nem lehet. Ezt józan magyar ember, magyar politikus sohasem vitatta. Ha történtek hibák, tévedé-

¹ A közlemény címe és lekövetkező helye: *Horvátok és magyarok. Egyetértés* 1905. júl. 9; 187. sz. – A függetlenségi sajtó felhívása aránylag szűkkörű visszhangot váltott ki horvát részről. Az egyetlen jelentősebb válasz ugyanakkor az *Egyetértésben* látott napvilágot Tomašić (Tomassich) Miklós horvát képviselő tollából. (B) Az új irányzat érdekes jelensége az a közel egykorú cikk is, mely a nemzetiségi nyelveken készülő vetítettképes szemléltető oktatásról, az Uránia ismeretterjesztő irodalmi, történelmi és földrajzi előadásorozatának indulásáról ad hírt. (*A nemzetiségek és a szemléltető oktatás. Egyetértés* 1905. jún. 25; 173. sz.)

sek akár egyesek, akár pártok részéről, azt a mai jelentős történelmi pillanatban feledni kell. Sem Magyarország nem egzisztálhat biztosan egy őszinte, testvéri vonzalommal viseltető, a közös boldogulás, a múltból átszármazó politikai barátság kötelékeivel hozzánk fűződő Horvátország nélkül, sem a horvátországi jövő fennmaradását egy alapjaiban konszolidált, független, hatalmas Magyarország politikai érdekközössége, védelme, szeretete, kölcsönhatása nélkül elképzelni nem lehet. Ne merje pedig állítani senki, hogy mi a múltakra ott és ahol kell, fátyolt ne borítanánk. Ámde lássák be horvát testvéreink, hogy sem nem illő a horvátországi önérzetéhez, sem nem célszerű, sőt talán a múlt története és a jövő horoszkópja szerint sem indokolt, ha Bécsben kereskednek, és az osztrák osztrák birodalmi eszmének válnak szószólóivá. Jól tudják ők, hogy mit jelent Ausztria hálája. Előbb a kisujj, aztán az egész kar... Aztán mind a két kar...

Elsősorban azoknak a vezető horvát politikusoknak feladata, hogy a horvátországi közhangulatát a magyarság felé hajló rokonszenvnek megnyerjék, akik eddig a nagyhorvát ideákat a kétfejű sas égisze alatt vélték megvalósítani. Hirdessék ők sajtóban, klubokban, a társadalmi mindennapi érintkezés fázisaiban, hogy csak a horvát–magyar barátság, a szívben, lélekben és politikai téren való méltányos ki- és megegyezés az a csálhatatlan és természetes vademekum, amely a horvátországi jövő egzisztenciáját a mienkével biztosítja, s akkor semmi, de semmi nehézsége nem lesz annak, hogy a Drávánál ne nyújtsuk át szeretettel békejobbunkat. Ha garantálni tudják nekünk a horvátok vezérlő férfiai a horvát közvéleménynek ezt a nyíltszívűségét, ha a közhangulatba be tudják plántálni ezt a legkevésbé sem lealacsonyító érzelmeket, felfogást, akkor legyenek meggyőződve, hogy ha a magyar sajtóban akár „vonalon alul”, akár „vonalon felül” politizálnak a horvát kérdéssel, ezt a kérdést bármikor, bármely pillanatban örökre megoldjuk, megoldani segítjük egy kiáltással, egy magyaros köszöntéssel:

– Isten hozott benneteket, horvát testvérek!

A részleteket majd elintézzük megértéssel a zöldasztalnál, illetőleg a parlament tanácskozó termében. Mindenesetre adja isten, hogy a rokonszenv által sugallt cikkünk rokonszenvet keltsen a Dráva és a Száva között lakó horvátok között, akiket testvérünknek vallottunk, vallunk és fogunk vallani mindig.

Balla Károly

B

1905 júl. 16

Tomassich Miklós horvát országgyűlési képviselő válaszcikke az Egyetértésben a horvát–magyar együttműködésről¹

Az *Egyetértés* 187. számában Balla Károly úr tollából eredő *Horvátok és magyarok* című cikk országszerte kétségkívül a legnagyobb rokonszenvet keltette fel, és a horvátországi újságok pártkülönbség nélkül örömmel és őszinte jóindulattal fogadták a testvéries hangú üzenetet. Az egész cikknek a tartalma oly helyes, hogy akár egy szót is hozzátenni feleslegesnek tartom. Mert éppoly szent igazság, hogy nem létezhetik erős Magyarország Horvátország nélkül, amint igaz, hogy a horvát nemzet individualitásának fenntartása és fejlesztése *csak a magyar birodalmi közösségben* érhető el a legjobban. Ezt az igazságot már igen gyakran hallottuk hangsúlyozni úgy a parlamentben, mint a sajtóban, de sajnos: a *mindennapi politikában* mindinkább az a nézet domborodik ki, mintha *az egész Deák-féle ki-egyeztetés magyar részről nagy hiba lett volna*, és épp ezért ott, ahol csak lehet, a horvátok jogait az államegység javára meg kell szorítani. Innen származik a magyar nyelvnek behozatala ott, ahol a *törvények* értelmében a horvát nyelv az egyedül jogosult nyelv. Ilyen eljárás mellett nemcsak a *törvény szentsége* szenved, hanem a *nemzet zöme* vagy *bizalmatlanná, vagy apatikussá* válik. A hajlandóság a magyarság-

¹ A közlemény címe és lelohelye: *Horvátok és magyarok. Egyetértés* 1905. júl. 16; 194. sz.

hoz való közeledésre Horvátországban mindig megvolt, és akármi is történjék a jövőben, ez a hajlandóság meg fog maradni, már azért is, mert a horvátok a múltban szerzett tapasztalatok után meg vannak győződve arról, hogy minden félreértések és sok elszenvedett igazságok dacára egymásra vagyunk utalva. A magyar–horvát közösségben a magyar túlnyomóan *erősebb* rész, és épp azért kétszeresen kell vigyázni, hogy a gyöngébb testvért ne bántsa. Ha a magyarok igazán akarnak *egy őszinte, testvéri vonzalommal viseltető* Horvátországot, akkor értsenek meg jól egyet: még álmukban sem gondoljanak arra, *mintha a horvátságot meg lehetne magyarosítani*, és ne tegyenek semmi olyant, ami ilyen gyanút kelthetne. Minden erőszaktól menten kell megcsinálni és csináltatni Horvát–Szlavon országokban a *horvát nemzeti politikát*, és ha ez bekövetkezik, akkor lesz egy megelégedett, *nem kapcsolt* résznek, hanem társországnak tekintett és nevezett Horvátország, Magyarországnak a legszilárdabb támasza. Akkor könnyűszerrel lesz *Dalmátország is* idecsatolható, és csak azután lesz *egy erős és nagy magyar–horvát állami közösség*, amely minden történelmi volt nagyságunkat felül fogja múlni. Akkor a *horvátok a maguk elszántságából fogják megtanulni a magyar testvérm nemzet nyelvét*, és a magyar nyelvnek az elterjedése a társországekban nem fog pusztán a magyar államvasutak síneire szorítkozni.

61

Sajtónyilatkozatok a magyar–nemzetiségi közeledés problémáiról

A

1905 aug. 15

A szlovák nemzetiségi sajtó közleménye: „Mit ígér nekünk a koalíció?”¹

A *Zastava* szerkesztője, Jása Tomić, akinek az életében nem ez az első nagy meggondolatlanság, nemrég Újvidéken magyarul tósztozott arról, hogy amit eddig minden iskola és egyetem gyöngé volt véghezvinni, azaz a magyarok és a nem magyar nemzetiségek közeledését, azt most végrehajtotta a közös veszedelem érzése. Jöjjön bár reánk ínség és megpróbáltatás, legalább – úgymond – hamarabb megértjük egymást!

Hálásak vagyunk a *Budapesti Hírlapnak*, hogy válaszolt a megtévedt szerbnek erre a fura őszinteségére. Máshol is van zavar, ez után a válasz után tehát nagyobb világosság keletkezhetett volna.

A magyar újságokban rólunk egymás után két helyes mondatot sem lehet elképzelni. Most is csak úgy locsog a koalíció fő szócsöve.² De helyes, amit róluk, a magyarokról mond.

Így szól: Bécsben az az uralkodó meggyőződés, hogy Magyarországon a nemzetiségek arra valók, hogy a magyar nemzeti törekvések fái ne nőjenek az égig. Állítólag a nemzetiségek vezetői hajlandók is elfogadni ezt a szerepet, ha Bécsben ezt kívánják tőlük. (Milyen hamis kép ez arról, ami Magyarországon már a hatvanas évek első felétől kezdve történt! Micsoda hálátlanság azokkal szemben, akik teljesen kiszolgáltattak bennünket a magyaroknak!) Most is, a válság kezdetétől állandóan fel-fel ajánlkoznak Bécsnek – igaz, nem annyira a szlovákok és szerbek, mint a románok. „Bécsből még nem válaszoltak erre a felajánlkozásra. Nem azért, mintha egyáltalában nem számítanának rá. Egyszerűen csak azért, mert még nem találják rá alkalmasnak az időt. Bécsben még remélik, hogy megtörik a magyar nemzeti ellenállást a nemzetiségek segítségével is, más eszközökkel.” De állítólag számolni számolnak velük. Miért szerettek bele egyszerre úgy Bécsben az általános választójogba?

¹ A közlemény eredeti címe és lelhelye: *Čo nám sľubuje koalícia ? – Mit ígér nekünk a koalíció, Národné Noviny*, 1905. aug. 15. 95. sz.

² *Értsd: a Budapesti Hírlap*

Nem is annyira a szocialisták, mint állítólag a nemzetiségek kedvéért. „Azt hiszik ugyanis, hogy az általános választójog a magyar parlamentbe a nemzetiségeknek olyan tömegét hozza be, amellyel megdől a magyarság politikai súlya.”

Amellett a koalíció fő szócsöve megírja, hogy 1860-ban és 1861-ben Miletic is úgy beszélt, mint most Tomić. Igen, nemcsak maga Miletic. „Akinak társadalmilag, gazdaságilag és politikailag volt értéke és súlya a nemzetiségek között, az ebben az időben mind a magyarokkal tartott. De csak addig, amíg a magyaroknak nem sikerült kivívniuk az alkotmányos szabadságot... A magyarokkal való barátságot, amelyet a közös elnyomás idején a nemzetiségek vezetői tüntetően hirdettek, jutalmazni kellett. Ezért azt az árat kívánták, hogy a magyarok az alkotmányos önállóság kivívása után teljesítsék mindazokat az ígéreteket, amelyeket a bécsi kormány tett az egységes Ausztria nemzetiségeinek az 1849-i márciusi alkotmányban. (Nem úgy van! Nem igaz! Azoknak az ígéretnek a teljesítését kívánták, amelyeket 1860-ban és 1861-ben a magyarok tettek.) De mivel a magyarok, hacsak nem akartak öngyilkosságot elkövetni, a kívánságokat nem teljesíthették, újra elkezdődött a kokettálás Béccsel.” Tomić állítólag biztosan szintén arra gondol: a magyarok a fenyegető veszedelem hatása alatt már hajlandók lesznek viszont a nemzetiségek támogatása ellenében megígérni, hogy a nemzetiségek politikai követeléseit teljesítik. De „a magyaroknak nincs okuk olyan szövetséget keresni, amelyért ilyen árat kellene fizetni”. Így a Budapesti Hírlap.

A *Národnie Noviny* állandóan ismétli a mostani válságban, hogy a koalíció a magyar politika szertelenségéből jött létre. Azok az elemek alkotják, melyeknek a szabadelvű párt már nem volt eléggé magyar – az a szabadelvű párt, amely harminc éven át csak magyarosított, és a legnyersebb módon nyomta el a legtisztább szlovák nemzeti törekvéseinket. A koalícióban olyan elemek vannak, amelyeknek még kevés az, amit eddig ellenünk Bécs a kezükbe adott. Azok az emberek, akik a legnagyobb mértékben lázítják a magyar nemzetet az ország nem magyar polgárainak legtermészetesebb jogai ellen, mint Apponyi, Bánffy, Rákosi [Jenő]. A koalícióban szám szerint legerősebb az a párt, amelyik Tiszától kieszközölte a Berzeviczy-féle iskolatörvényjavaslatot³ és a választójogot attól akarja függővé tenni, hogy ki tud magyarul. Mi szüntelen ismétljük, hogy a magyarok megdicsérnek bennünket engedékenységünkért, minden engedményért nemzeti jogaink tekintetében, de mind ezért nem adnak nekünk semmit, mert aki Magyarországon, ahol annyi különböző nemzet van, magyar nemzeti államot akar, nem engedhet meg számunkra semmilyen nemzeti jogot. Mi így írunk, ez a meggyőződésünk, számunkra tehát semmi sem új abban, amit a *Budapesti Hírlap* válaszol a szerb szerkesztőnek. De hálásak vagyunk neki, hogy ilyen leplezetlenül beismerte az ő gondolkodásmódjukat, kimondotta nemzeti politikájuk magvát, hogy ugyanis számunkra valamilyes nemzeti jogot megengedni részükről öngyilkosság volna. Így csak több lehet a világosság közöttünk.

B

1905 szept. 30

A Národnie Noviny vezércikke Mocsáry Lajos röpiratáról: „Az igazságos Arisztidesz”¹

Mocsáry Lajos, a függetlenségi párt legmélyebb politikai elméje, távol az ügyek intézésétől, „procul negotiis”, csak néha mond ki egy-egy súlyosan latba eső szót egy-egy cikkben vagy röpiratban Magyarország függetlenségének alapján állva, nyitott szemmel nézi az ország valódi helyzetét, s nem ragadhatja el magát sem imperialista utópiákkal, sem a szélsőséges sovinizmussal. Jellemes, nemzeti magyar, tetőtől talpig magyar hazafi, a függetlenség szilárd harcosa, aki nem ad fel egy jottát sem elveiből, hanem ritka, arisztideszi igazságérettől áthatva, ezekben a mai koalíciós zűrzavarokban is

³ Értsd: A Kossuth-párt. (A *Národnie Noviny* cikkírójának feltevése szerint.)

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: Aristides spravedlivý. *Národnie Noviny*, 1905. szept. 30; 115. sz.

felemelte egyedül álló, csengő hangját egy Egerben megjelent röpiratban.² A mai küzdelemnek minden fő pontját érinti benne. Ő is a véderő önállósításáért száll síkra az ország függetlensége alapján, de csak akkor, ha a nem magyar nemzetiségeket tökéletesen ki fogják elégíteni; a cél elérésére Mocsáry kategorikus imperativusznak tartja: *a magyarországi nemzetiségek egyenjogúságáról szóló 1868. évi 44. tc. lojális, tökéletes érvényre juttatását és életbe léptetését.*

Mocsáry itt is hű marad kijelentéséhez, amelyet néhány évvel ezelőtt a függetlenségi párt Bécs-ellenes emanációinak alkalmából mondott, hogy ugyanis értelmetlen dolog valamit kikényszeríteni Bécsből, és ugyanakkor elnyomni a nem magyar nemzetiségeket; az ilyen két arcvonalon vívott harc kilátástalan, és kétségkívül vereségre vezet.

És itt ismét kidomborodik a nemzetiségi kérdés fontossága, melyet a magyar politika nem akar meglátni, és az egyének, a választók, a sajtó drákói elnyomásával, az egyesülési és társulási jog megvonásával véli azt megoldani. Mocsáry bebizonyítja, hogy a nemzetiségi kérdés konszolidálása, tisztességes, becsületes megoldása nélkül Magyarországon minden politika bécsi vagy berlini kanosszajlásra kényszeríti az aktív közéleti szereplőket és a nem magyar nemzetiségek konszolidálása előtt minden olyan kísérlet, amely a független és önálló magyar állam konszolidálására irányul, csak időpazarlás és a nemzeti erők és vagyon könnyelmű, hiú tékozlása. A nemzetiségi kérdés Magyarországon kardinális, életbe vágó, lényeges és alapvető. A túlzó sovinizmus, nem látja ezt, s oly messzire ment, hogy kizárta az aktív politika mezejéről azt a férfit, aki a függetlenségi párt élén állott és annak talpköve volt. A követ eltávolították, és az egész épület, ha jó magasra emelték is, minden erősebb szélfuvallatra megrázkódik.

„*A nem magyar nemzetiségek kielégítését*”, amit Mocsáry kíván, s ami nélkül nem lehet a magyarországi viszonyok rendezésére gondolni, lelkiismeretes módon, az igazi egyenjogúság szellemében és igazságos mértékével kell keresztülvinni, a nyelvek, a nemzetiségek és nemzeti törekvések, vágyak és jogosult kívánságok tiszteletben tartásával. Az iskolában, a közigazgatásban, a bíróságon, mindenütt az egyenjogúság szellemének és a természetadta nyelv elismerésének kell uralkodnia. „Berzeviczy javaslatát – írja Mocsáry –, amely mint Damoklész kardja függ a nemzetiségek feje fölött, vissza kell vonni és meg kell semmisíteni.” Íme, ez a nemzeti egyenjogúság szellemében van! Annak a durva hazugságnak, hogy a nemzetiségeknek kitűnő dolguk van a mostani sovinszta rendszer alatt, már egyszer el kell tűnnie az újságokból és a magyar államférfiak, képviselők és képviselőjelöltek beszédeiből.

Ismét örömmel regisztrálunk egy igazságos magyar hangot a túlzó, sovinszta tévelygés zenebonájában. A magyar politikai lapok – mintegy parancsszóra – agyonhallgatják Mocsáry röpiratát. Egyedül a *Pester Lloyd*, amely ezekben az időkben majomügyességgel táncol a koalíció, Fejérváry kormánya és a bécsi udvar politikai tojásai között, hozott rövid beszámolót erről a fontos politikai röpiratról. De ez nem segít. Az örökös agyonhallgatással nem lehet kiszorítani a világból a dolgok tényleges helyzetét; aki nem akarja azt belátni, önmagának árt. Az a kíváncsi, hogy az elnyomott nem magyar nemzetiségeket fel kell szabadítani, erősen kopogtat az ajtón: ha kinyitják, jól van, ha nem, bejön az ablakon, a tetőn vagy pedig széttöri az összes kapukat és záratokat.

² Válság. Vezényszópolitika. Nemzetiségi kérdés. Eger, 1905.

C

1905 aug. 25

Az erdélyi szász országgyűlési képviselők nyilatkozata a szabadelvű párttal való kapcsolatuk tárgyában:

„A szászok és a szabadelvű párt¹”

A szász képviselők a következő kommunikét adják ki:

„A szász országgyűlési képviselők a jelenlegi körülmények között *semmi okot sem* találtak arra, hogy a szabadelvű országgyűlési párton belül való állásukon változtassanak, azonban szükségesnek találták, hogy határozottan szembeszálljanak azzal az újra és újra visszatérő tendenciával, amely az 1867-es államjogi alap jelenlegi válságában a katonai kérdés terén fennálló konfliktust a *népiskolaügy* terén, *magyarosító rendszabályok* útján kívánja kiegyenlíteni, és rámutassanak arra, hogy ilyen rendszabályok nem alkalmasak arra, hogy a nem magyar nyelvű állampolgárok körében az 1867-es államjogi alaphoz való becsületes ragaszkodást előmozdítsák. A képviselők a szabadelvű párt programjának küszöbönálló újra megállapítása alkalmával meg fogják ragadni az alkalmat arra, hogy ezeknek a nézeteiknek nyíltan kifejezést adjanak.”

D

1905 aug. 28

Sajtóbeszámoló a szlovák nemzeti párt pozsonyi népgyűléséről, a gyűlés határozatával¹

Pozsonyból jelentik nekünk: A tót nemzetiségi párt vasárnap, augusztus 27-én, Pozsonyban népgyűlést tartott. A népgyűlésen részt vett úgy Pozsonynak, mint vidékének tót lakossága. A népgyűlésen Macsalka Adolf pozsonyi kereskedő elnökölt. A népgyűlés szónoka Hodzsa Milán orsz. képviselő volt, aki kötelező nyilatkozatot tett az általános választói jogért, és hevesen kikelt a kormány katonai politikája ellen.

– Az országgyűlési nemzetiségi párt – úgymond – volt az első, mely úgy feliratban, mint parlamenti felszólalásaiban az általános választói jogot, mint a válság megoldásának egyedüli módját kijelölte. Az események teljesen igazolják politikáját.

A feudalizmus fegyverletétele után a szabadelvűségnek tág tere nyílt pozitív alkotásokra. A magyar szabadelvűség ugyanazt vétette, ami a külföldön is megásta a liberalizmus sírját. Abba a bűnbe esett, hogy a politikai jogokat csak bizonyos korlátok között terjesztette ki, és hogy a kirekesztett milliók jognélküliségéből védősáncokat emelt a maga párturalmának és osztályosai érdekeinek. Harmincéves uralma alatt a szabadelvű párt a jogfejlődést megszakította, a népszabadság eszméjét diadalmas úttjáról letaszította. Pártérdeke összeforrott a politikai és közjogi merev konzervativizmussal. Csak természetes tehát, hogy a közjogi ellenzék, amíg kisebbségben volt, ott igyekezett részt ütni a szabadelvű párt bástyáján, ahol a párt létezésének titka és biztositéka volt: a választói jog konzervativizmusán, és így, úgyszólván fennállása óta követelte a választási rendszer reformját az általános és titkos szavazati jog alapján. Az általános választói jog behozatala tehát a szabadelvű pártnak hivatása, a függetlenségi pártnak létérdeke, mindkettőnek pedig becsületbeli tartozása. A szabadelvű párttól számon fogja azt kérni a történelem, a függetlenségi párttól számon kéri a nép. Nem ismerek becselebb kincset, mint ezt, amely a nép bizalmában van, de nem is tudok léhább cudarságot, mint a nép bizalmának semmibe vevését. Ha úriemberek között kötelező és szent az adott szó, csak akkor ne

¹ A közlemény eredeti címe és lelohelye: *Die Sachsen und die liberale Partei* – A szászok és a szabadelvű párt. *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* 1905. aug. 25; 9630. sz.

¹ A beszámoló címe és lelohelye: *A tót nemzetiségi párt gyűlése. Egyetértés* 1905. aug. 28; 237. sz.

legyen követelőző és szent, ha a népnek teszünk ígéretet? A nép követeli lefoglalt emberi jogait; a függetlenségi pártnak nem szabad elzárkóznia a nép követelései elől. Nem áll az a kifogás, hogy a törvénytelen kormány kezéből eredő reformokat ignorálni kellene. Ha nem elég tiszta ehhez a kormány keze, vagy ha ebben maga ellen szegezett fegyvert lát, ám vegye a maga kezébe, ragadja ki a fegyvert a kormány kezéből. Nem komoly a függetlenségi pártnak az a kifogása sem, hogy a választói jog reformjának eredete a jelen válságban homályos. Már miért tagadná meg a függetlenségi párt legszebb édes gyermekét, bármilyenek is legyenek a körülmények? Hiszen éppen a függetlenségi pártnak programja tartotta mindig felszínen az általános választói jog követelését. A függetlenségi párt agitációja érlelte meg a kérdést a jelen stádiumig. Nagy, hatalmas és ellenállhatatlan a népjog legelemibb követelése, hiába áll útjába a saját szülője is, s ezt már nem lehet kikapcsolni. Nem látom át, miért zárkózik el a függetlenségi párt és általában a koalíció az általános választói jog törvénybe iktatása elől, és miért helyezi elébe a katonai programját. Vagy bírja a koalíció a nemzet bizalmát, vagy nem bírja. Ha bírja, akkor a sorrend közömbös, mert ekkor a többséget az általános szavazati jog alapján is megkapná, és egyéb programpontjait is megvalósíthatná. Vagy talán nem bízik a nemzet bizalmának szilárdságában? Hát ebben az esetben a nagy nemzeti harc alacsony pártharccá zsugorodik össze. A politikai jog kérdése pedig nem lehet pártkérdés, hanem döntő mozzanata ez ország küzdelmének, ezt a küzdelmet nekünk minden erőnk összpontosításával kell megvívnunk. Le kell döntenünk az osztályérdekeket szolgáló álnépképviselőket, és romjain fel kell építenünk az igazi népképviselőket. Aki ma kertel ebben a kérdésben, attól óvakodjatok, mert az a nép ellensége. A szabadelvű párt és a bécsi divide et impera-féle politika elleni állásfoglalás úgy hozta magával, hogy az események engem és elvtársaimat a függetlenségi párt harcvonalában találtak. Ezen állásponton nem ingat meg engem az sem, hogy a függetlenségi párt ez idő szerinti vezéreihez politikai bizalommal legkevésbé sem viseltetem. Ohajtom a szabad és Béctől független Magyarországot, és azt hiszem, hogy a magyarság között akadnak oly férfiak, akik jóvá fogják tenni a mai függetlenségi párt hibáját. Mondjuk, hogy az általános választói jog napirendre hozatala nem egyéb bécsi intrikánál. Ha ez igaz, akkor egyenesen bünt követ el a függetlenségi párt, ha a választói jogot haladék nélkül meg nem csinálja. Csak nem akarja ez a párt az ország népében azt a hitet támasztani, hogy íme egy igazán üdvös reformot kaphattunk volna egy évszázad óta, és ezt is Bécs adta, és ezt az egyet is a függetlenségi párt akarta megakadályozni. Csináljuk meg az általános választói jogot mi, a nemzetgyűlés. Együttesen vegyük elejét Bécs fondorlatának, mely most ismét a nemzetiségeket akarja odadobni a magyar sovínisztáknak zsákmányul, hogy éhségüket ideig-óráig csillapítsa. Kínálja a magyar vezényszó helyett a magyar ezrednyelvet a nem magyar ezredekben is, és ezzel az ország felének a magyarságtól való elidegenítését célozza. Íme a magyarosítás mint bécsi taktikai eszköz. Tudomásul kell vennie mindenkinek, akit illet, hogy mi nemcsak hazánkhoz, hanem anyanyelvünkhöz és nemzetiségünkhöz törhetetlenül ragaszkodunk, és azokról senki kedvéért le nem mondunk. Mi is Magyarországnak vagyunk teherviselésre kötelezett tagjai, ennek folytán követeljük mi is jogainkat, és pedig teljes mértékben, ahogy minket mint ez általunk is vérrel és izzadsággal fenntartott haza egyenjogú polgárait megillet, úgy emberi, mint természeti törvények alapján. E szempontból leghatározottabban kell kárhoztatnom a kormány intencióit, melyek szerint a választói jog megállapításánál valamely faj vagy párt előnye döntő volna. Az általános választói jog nem faji és pártkérdés, hanem a politikai magyar nemzet létének és szabadságának kérdése.

Hodzsa beszéde után felszólaltak még *Parcela* Pál tót szocialista, továbbá *Sándorfi* Ede tót keresztényszocialista. Ezután a népgyűlés a következő határozati javaslatot fogadta el:

I. Ohajtjuk, hogy különösen akkor, midőn döntésre kerül a nemzet és királya közötti per, a nemzet ne csak részlegesen legyen politikailag képviselve. A mi országos képviselőtünk azonban oly választási rendszerből fakad, mely torlaszokat emel a nép millióinak politikai akaratuk kinyilatkoztatása elé. Hazánk igazi alkotmányossága és függetlensége lévén politikai ténykedéseink rugója, úgy véljük, hogy a politikai küzdelmek eme legnagyobbikában részt kell vennie a politikai nemzet összes erőinek. A lekötött erőket fel kell szabadítani. Másrészt a napirenden levő politikai tárgyak fontossága azon meggyőződésünk kinyilatkoztatására készlet, hogy az egész nemzet jövőjéről, az egész

nemzet nélkül dönteni: igazságtalan, eredményeiben maradandóságot nem garantáló, politikailag veszedelmes cselekedet volna. Tiltakozunk különösen a jelen időben az ellen, hogy mi, a nép a politikának csak tárgya legyünk. Tiltakozunk azellen, hogy az országban a nép helyett és a nép hátrányára a plutokrácia uralkodjék. Ezen veszedelmek elhárításának biztosítékát egyedül az egész nemzet teljes képviselőjében találjuk. Azon kérelmet intézzük tehát a magyar országgyűlés tisztelt képviselőházához, hogy minden egyéb teendőt megelőzve, szüntesse meg az eddigi rendszert, és egy új törvényben mondja ki a községenkénti titkos, általános választói jogot, s egyúttal az 1899. évi, a kúria bírászkodásáról szóló törvénynek a választások tisztaságát garantáló intézkedések érvényét hosszabbítsa meg.

II. Miután ez ország népének politikai felvilágosítását eddigelé egy megfelelő törvénynek hiánya és a közigazgatási közegek szabadossága akadályozta, kérjük az említett reformmal párhuzamban a gyűlekezési és egyesülési szabadságnak törvényben való biztosítását.

III. Azon az alapon, hogy az egyenlő teherviselés feltételei a teljes politikai és nemzetiségi egyenjogúság, úgyszintén azon az alapon, hogy az igazi honszeretnek biztosítéka a saját nemzetiséghez való ragaszkodásban van: óhajtjuk, hogy az országgyűlés a politikai és nemzetiségi szabadság összes garanciáit törvényileg biztosítsa, és a törvényileg biztosítottakat tiszteletben tartsa, és másokkal is tiszteletben tartassa. A polgári és nemzeti szabadságunkkal szemben tanúsított tiszteletlenség keserűséggel tölti el szíveinket, és megingatja a törvényes intézmények szilárdságába vetett bizalmunkat. A leghatározottabban tiltakozunk az ellen a szándék ellen, hogy a hadügyi intézményeket érintő aspirációból támadt egyenetlenség oly módon simíttassék el, mely az anyanyelv ellen és hazánk nem magyar nyelvű polgárainak nemzetiségi jogai ellen irányulna, követelve, hogy államiságunk a maga minden attribútumaival, az államélet minden terén és így a katonai intézményekben is érvényre jusson, követeljük azt is, hogy az anyanyelv úgyszintén mint ezrednyelv, leglelkismeretesebben respektáltassék, és pedig nemcsak az anyanyelv iránti köteles tiszteletből, hanem az eredményes katonai oktatás és kétévi szolgálat lehetősége érdekében is.

A gyűlés a határozati javaslatot elfogadta, amire a megjelentek a legnagyobb rendben szétoszlottak.

E

1905 szept. 2

*A magyar országgyűlés nemzetiségi klubjának nyilatkozata az egykorú nemzetiségi sajtóban*¹

Nár. Nov., 1905, 103. sz.

Az országgyűlési nemzetiségi klub a szlovák, román és radikális szerb nemzeti párt megbízottai-val tanácskozva, egyhangú határozatra jutott a mai politikai helyzettel kapcsolatosan, és örömmel állapítva meg a magyarországi szlovák, szerb és román nép mértékadó férfainak ezt a teljes egyetértését a mostani politikai helyzet megítélését illetőleg, azt ajánlják, hogy az összehívandó népgyűléseken a következő határozati javaslatot fogadják el:

I.

Mélységesen meg vagyunk győződve, hogy a mostani válság igazi okát nem a katonai kérdésekben kell keresni, s hogy a magyar vezényleti nyelv engedélyezésével azt nem is lehet megoldani.

Csak véletlenség, hogy a válság éppen a katonai kérdéseknél tört ki. Mert viszonyaink oly egésztelenek, hogy ha rajtuk a lehető leggyorsabban nem esik segítség, a legrövidebb időn belül két-ségtelenül még nagyobb válságoknak kell beállniuk.

¹ A szlovák szövegben a vezércikk helyén, cím nélkül.

A mostani politikai válság igazi oka az a helyzet, amelyet az 1867. évi alaptörvények, s különösen gyakorlati megvalósításuk okozott, s az a politikai irányzat, amelyik törvényes biztosítékok hiányában, illetőleg azok hibái miatt a kizárólagos faji hegemóniát vihette győzelemre.

A magyaroknak 1867-ben sokat kellett engedniök kezdeti kívánságaikból, de azért kapták Ausztriától azokat a sorsdöntő engedményeket, hogy hazánk nem magyar nemzetiségeit tetszésük szerint elnyomhatják.

A kiegyezésnek Ausztriával Magyarországra nézve kedvezőtlenül kellett végződnie, mert Magyarország maga is meggyöngült, mikor kiegyezést kötött a nemzetiségek, tehát saját lakosságának többsége ellen.

Világos tehát, hogy Magyarország annál hamarabb érheti el államjogi viszonyainak javulását, minél hamarabb felszabadítja az elnyomott erőt, azaz a nem magyar nemzetiségeket.

Az a sovinszta irányzat, amelyben egész mostani politikánk az utóbbi 38 év óta mozog, hazánkat kedvezőtlen helyzetbe hozta. Ez alatt az egész idő alatt a válság idején egyetlen kormány sem javasolta a királynak, hogy hallgassa meg a nemzetiségi pártok képviselőit is. Ma oly nehéz az általános helyzet, hogy a további kitartás a sovinszta irányzat mellett rövid időn belül katasztrófára kelene, hogy vezessen.

Ennek következtében azt kívánjuk, hogy a nemzetiségi kérdést oldják meg az igazságosság és egyenjogúság alapján, hogy – a belső sűrűlódásoktól és harcoktól felszabadultan – közös erővel foghassunk hozzá valamennyi megoldatlan vagy pedig fonákul megoldott kérdés elintézéséhez.

II.

Elítéljük a koalícióval való szövetkezést, mert ez sovinizmusával kísértésbe ejt bennünket. A koalíció még a katonai kérdést, mint pl. az ezredek nyelvét is természetellenes módon, a magyarosítás álláspontjáról igyekszik megoldani.

A koalíció elfelejti, hogy mi nem lelkesedhetünk a dolgok új fordulatáért, és nem foghatunk közös harcba, ha ez a fordulat ellenünk irányul. A politikai elvek nem végcélok, a végcél abban áll, hogy az államban minden lakos és minden nemzet kielégíttessék bizonyos politikai elvek alapján.

III.

Elítéljük azt a kormányt, amely azzal akarja megnyugtatni a koalíciót, hogy áldozatul bennünket, nem magyar nemzeteket ad ki neki. Különösen azért is elítéljük, mert ugyanebből az okból rendeleteiben állást foglal az elemi és középiskolák magyarosítása mellett. Végül elmarasztaljuk a kormányt azért is, mert új választójogi törvényt szándékozik hozni azzal a kimondott célzattal, hogy a nem magyar nemzeteknek viszonylag még kevesebb legyen a választójuk, mint eddig.

IV.

Ami az országgyűlési választásokat illeti, kívánjuk az általános, községenkénti titkos szavazást, a kisebbségek arányos, korra és nemre való tekintet és minden korlátozás nélküli képviselétét.

V.

Annak ellenére, hogy nem vagyunk abban a helyzetben, hogy támogassuk akár a koalíciót, akár a kormányt, szent kötelességünknek tartottuk, hogy éppen most, a jelen határozat első pontjában, olyan álláspontot jelöljünk meg, amelyik egyedül és kizárólag képes a valódi válságot eloszlatni.

Mikor kinyilatkoztatjuk, hogy ezért az igazságos álláspontért rendületlenül fogunk harcolni, át vagyunk hatva attól a szilárd reménytől, hogy a magyar nemzet a saját soraiból olyan hazafiakat állít majd az élre, akiknek meglesz a politikai képességük a haza valódi érdekeinek felismerésére, és nem ellenünk, hanem velünk együtt fognak dolgozni hazánk biztos és boldog jövőjének felépítésén.

F

1905 okt. 31

*Mudroň János szlovák nemzetiségi politikus nyílt levele Kristóffy József belügyminiszterhez az 1905. okt. 29-ére hirdetett és betiltott túrócszentmártoni szlovák népgyűlés tárgyában*¹

Nyílt levél Kristóffy József belügyminiszter Öngyméltóságához

Budapesten

A megkülönböztetett tisztelettel alulírott és többen, jó nevüknél és vagyonuknál fogva elismert túrócszentmártoni polgárok október 29-ére népgyűlést hívtunk össze a mi kis városunkba. A szolgálói és alispáni tilalomra Nagyméltóságodhoz fordultam, teljes joggal azt kérve, hogy ez az ügy – legfelső fórumon bár – jogerős és végleges elintézését nyerjen.

Tudtommal az iratokat már e hó 24-én benyújtották a belügyminisztériumba, de nem bízva a megyei expedíció gyorsaságában, ugyanezen a napon délután 3 órakor Nagyméltóságodnak táviratot [is] küldtem, amelyben az egész ügyet, a bejelentéstől kezdve egészen az alispáni határozat elleni fellebbezés indoklásáig röviden előadtam.

Ezért a sürgönyért 16 korona 4 fillért, azaz tizenhat korona négy fillért fizettem, és Nagyméltóságod hogyan intézte el fellebbezésünket?

Sehogy; még válasza sem méltatott bennünket, az egész ügyet hallgatással intézte el.

És miért így, talán megfelel a valóságnak az a hír, amely nálunk kering, hogy Ön a közvéleményre való tekintettel nem engedélyezi Túrócszentmártonban a népgyűlést? Nos, azt hiszem, Nagyméltóságod nagyobb számla ennek a közvéleménynek a szemében, mint a mi szerény városkánk. És talán itt a bökkenő?

Nagyméltóságodnak állampolgári illendőséggel híve
Túrócszentmártonban, 1905. október 30-án

dr. Mudroň János

G

1905 nov. 5

*Bokor József cikke az Egyetértésben: „A szászok és a magyar kultúra”*¹

Koronatanút kerestem ama tényállás okainak földerítésére, hogy noha vannak törvényeink, vannak a törvény végrehajtására szolgáló eszközeink, a célba vett eredmény mégis szegényes, majd nem semmi! Talán mondani is fölösleges, hogy a magyar nyelv s a magyar érzelmek lassú terjedése forog szóban a nemzetiségi területeken.

Dr. Vértessy Gyula, Szeben vármegye kir. tanfelügyelője s országszerte ismert belletrista, kit külön is aposztrofáltam válaszára, mert ismertem az ügy körüli buzgalmát, azt írja az *Egyetértés*

¹ A közlemény eredeti címe és lelohelye: *Ludové shromaždenia* – A népgyűlések. *Národnie Noviny*, 1905. okt. 31; 128. sz.

¹ A közlemény lelohelye: *Egyetértés* 1905. nov. 5; 306. sz. – A cikkre hasonló címmel Vértessy Gyula válaszolt a lap nov. 19-i, 320. számában.

múlt hó 28-iki számának tanügyi rovatában, hogy arra a kérdésre, hogy miért nem magyarosodunk, *nagyon egyszerűen és röviden meg lehet felelni azzal*, hogy sem a kormánynak, sem alárendelt közegeinek a legjobb akarat és legegyszerűbb hazafiság mellett sem lehetséges a már létező és szerencsétlenül meghozott, nemzeti szempontból valósággal öngyilkossági kísérletnek minősíthető törvények gátló akadályai miatt a magyarosítás érdekében mindazt megtenni, amit legalább 1868 óta meg kellett volna tennünk. Az 1868. évi nemzetiségi s ugyanazon évi népoktatási törvény oka mindennek. Míg ezeket a törvényeket nem revideáljuk, addig Magyarországból nem lesz Magyarország, ha a fejünk tetejére állunk is!

Az érvelésnek ez a menete alkalmas ugyan arra, hogy az egymást váltó vallás- és közoktatásügyi minisztereket, valamint minisztériumaik belső és külső közegeit a nemzetiségi ügyben a felelősség alól felmentse, s ne marasztaljon el mást, mint „túlzó és ostoba gavallériával hozott törvényeinket”, azonfelül a szászokat, oláhokat s többi nemzetiségi ellenszegülőinket, én mégis azt tartom, hogy az ellentétek ilyen kihegyezésével a kérdés nincs megoldva, okai nincsenek kellőképp megmagyarázva; valamint azt is hiszem, hogy a nevezett törvények, Deák Ferenc és báró Eötvös József stb. alkotásai nem akadályozhatják Magyarországnak Magyarországgá válását, s esetleges revideáltatásuk nem nyitja meg a béke és egyetértés mindenki által óhajtott korszakát.

Ennél a pontnál tehát nem lehet megállni, aminthogy Vértesy sem állt meg, sőt közelebb jutott ahhoz a működési körhöz, ahol ő már csakugyan koronatanú. Elmondja tudniillik, hogy Szeben vármegyében évente mennyi időt fordít segédével iskolalátogatásra, vizsgákra. Majd így folytatja: „Az eredmény mindössze annyi, hogy meggyőződünk róla, hogy tanítják-e az iskolákban a magyar nyelvet kellő óraszámban és kellő eredménnyel, és hogy bírnak-e a tanítók a megkövetelhető magyar nyelvi oktatási képességgel. De hogy az oláh vagy szász tanító, aki bizony lélekben egy sem magyar, hogy az a kötelességszerűleg rárótt feladaton kívül törődik-e a magyarosítás előbbrevitelével, azt csak a jó Isten tudhatja, nem a tanfelügyelő.”

Én pedig azt óhajtanám, hogy a jó Istenen kívül a kir. tanfelügyelő is tudja, hogy mi megy végbe az oláh és szász tanítók lelkében. Annyit okvetlenül megvárunk tőlük, hogy meg ne elégedjenek a föntebbi, az 1879. évi XVIII. tc.-ben foglalt kérdések statisztikájával. Ezt elvégezheti a szolgabíró vagy bármely megbízottja. Én a tanfelügyelő feladatát másként képzelem, úgy mint dr. Schneller István, kolozsvári egyetemi tanár, a szász középiskolák hivatalból megbízott látogatója, dolgát felfogta, s az *Egyetértés* október 24-iki számában megírta.

„Mélyebben bepillantottam abba a »konyhába«, s meggyőződtem arról, hogy a szász középiskolák lelkes tanári kara a konyhából bizony nemcsak orvossággal kínálja meg az ifjakat, hanem valóban éltető, az életre, a valláserkölcsei élet és jellem megalakulására nézve erősítő táplálékkal is.”

„Hogy a középiskolákban a magyar nyelv, a magyar kultúra iránt felébred és fokozódik az érdeklődés, arról több évre terjedő tapasztalataim meggyőznek”, mond Schneller ugyanazon a helyen, s mond ebbeli meggyőződése támogatására több bizonyítékot, melyek a koronatanú vallomásának joggal tekinthetők.

Vagy hallgassuk meg *Ferenczy* István nagyszebeni m. kir. állami főgimnáziumi igazgató tanúságtételét. *Ferenczy* harminc év óta van Nagyszebenben, s az ottani viszonyokat nemcsak teljesen ismeri, de a kulturális kiegyenlítés munkáját a szászok teljes elismerése mellett végzi, miről a nagyszebeni természettudományi társulat ötvenéves évfordulóján, az 1902. évben felvett jegyzőkönyv így emlékezik meg: „Ganz besonders berührte die ganze Versammlung der Glückwunsch des Staatsgymnasial-Direktors *Ferenczy*, in welchem er auf die Bedeutung gemeinschaftlicher friedlicher Arbeit aller Bürger für die Entwicklung unseres Vaterlandes hinwies. Die herrlichen und begeisterten Worte fanden lebhaften Wiederhall...” A napokban ezt írta nekünk *Ferenczy*:

A szász középiskolák éppen most legkevésbé érdemlik meg a megtámadást, midőn a magyar nyelv és magyar szellem elsajátítására többet tesznek, mint mennyit a törvény követel. Ennek igazolására az itt helyben levő ág. hitv. ev. főgimnázium és főreáliskola viszonyaira kívánok reflektálni, mint melyek előttem legismertebbek az ilyenmű iskolák között, a legtekintélyesebbek és kétségtelenül vezető szerepük van.

Ezen iskolák a törvény által követelt magyar nyelv rendes tanóráin felül már a múlt tanévben behozták a magyar társalgási órákat, melyek megtartására nemcsak saját, a magyar nyelvet teljesen bíró tanáraikat alkalmazták, hanem a nagyszombeni m. kir. állami főgimnázium rendes tanárait is. Bizonyosnak vehetjük, hogy hazafias szellemű tanárainkat nem fogadnák a maguk körébe, ha lenne, amit elpalástolni akarnának.

Nem hagyható figyelmen kívül azon körülmény sem, hogy ezeken a társalgási órákon, amelyeken az előírt tananyag nem feszélyezi a tanárt, különösen lehet hatni a hazafias szellem ébrentartására. Ilyen magyar társalgási óra van hetenként kettő, a gimnázium VII–VIII. és a reáliskola V–VIII. osztályaiban osztályonként.

A magyar nyelv tökéletesebb elsajátítása céljából a jelen tanévvel kezdődőleg a reáliskola I. osztályában az előírt heti 3 óra helyett hetenként 5 órát tartanak. Ezen körülmények az elismerő méltánylást érdemlik meg, és nem arra való, hogy a kíméletlenséget hívják ki.

Az intézetek tanárai között évről évre kevesebb van olyan, ki nem magyar egyetemen nyerte képesítését: ezek tudomással bírnak a magyar tudományos mozgalmakról, bírják a magyar nyelvet, és keresik az érintkezést velünk.

Ezekből az értesítésekből az engesztelékenység lehelete érezhető, melynek nyomára lehetne talán akadni az elemi iskola körében is. És ha a hivatalos életben mindmáig sok merevség és súrlódás mutatkozik az érintkezésben, százszorosán kárpótolná nemzeti érdekeinket a társadalomnak simulékonysága, a fenti tanúvallomások után teljesen bizonyosnak vehető kölcsönös megértés és megbecsülés vágya.

A magyar állam anélkül, hogy policiális beavatkozásra gondolna, nagyon megkönnyítheti az egybeolvadás munkáját mindig a magyarság javára. Nemzetiségeink között mindenütt él akárhány magyar földbirtokos, bíró, mérnök, orvos, főigazgató, tanfelügyelő, kiknek hivatalbeli elfoglaltságukon kívül is tagadhatatlan hatása van a környezetre. Mentől műveltebbek és vagyonosabbak, annál nagyobb a hatásuk. Az állam minden erőszakoskodás nélkül megtehetné, hogy az ilyen helyekre jellemben és értelemben egyaránt kiváló hivatalnokokat küld, még ha nagyobb dotációval kellene is őket megnyerni. A kiváló ember hamar központjává válik a közéletnek. Ízlését, szokását, példáját utánozzák. Nyilvános szereplése, beszéde, olvasmánya divatot teremt. És ha egy egyesületben, már akár gazdaságiban, akár irodalmiban, maga köré gyűjti polgártársait, köztük a kereskedőket, iparosokat, s ezenfelül az iskola is támogatja kulturális munkáját, beáll a felbomlásnak s az újjáalakulásnak a természetben tapasztalható folyamata.

A napfény, az eső, a levegő, a fagy szemünk láttára elmállasztja a sziklát, s lassanként termőföldre változtatja. Nemsokára élet indul meg az egykor kopár tetőn, a madár- vagy szélhozta mag megfog, kicsírázik, kihajt, törzset és koronát hoz és gyökeret ver, s ezzel a sziklarepesztés munkájába dolgozótársnak áll be.

Ez a képe a társadalmi átalakulásnak is. S mert természetes az átalakulás, azért tartós, azért lehet rá számítani. Azt kutatom éppen, s koronatanút is azért kerestem, hogy a százok közt ennek az átalakulásnak méreteiről tudomást szerezzünk. Ezt meg azért kell megtenni, mert lehet siettetni is a dolgot, ami magára hagyatva, hosszú időnek a szülötte.

H

1905 dec. 9

*Skyčák Ferenc néppárti programmal megválasztott szlovák nemzetiségi képviselő nyílt levele választóihoz, a Néppárttól való elszakadásáról*¹

Már a választások előtt azt kívántatok tőlem, hogy benneteket, testvéreim, különösen az anyanyelvet illetőleg képviseljek, és ne álljak el az úgynevezett nemzetiségi törvénytől, amely számunkra az iskolákban és a hivatalokban biztosítja anyanyelvünk használatát.

Szerencsés megválasztásom után minden alkalommal, így községekben tett látogatásaim alkalmával, mint a trsztenai (aug. 13) és námesztói gyűléseken (okt. 30) felhívtatok engem, hogy tartsak ki e mellett a keresztény, igazságos álláspont mellett, mert szavaitok szerint számotokra már elviselhetetlenné váltak azok az igazságtalanságok, amelyeket el kellett viselnetek, mind gyermekeitek iskoláztatása, mind pedig anyanyelveteknek a hivatalokból való kirekesztése terén.

És én a fennálló, az 1868-ban az uralkodó által szentesített, már említett törvényre tekintettel, valamint a keresztény igazságosság szempontjából is, híven kitartottam e kívánságotok mellett.

És íme, mi történt? Ott, ahol a legkevésbé vártatok volna, történt az a sajnálatra méltó dolog, hogy az országos néppárt Pesten rosszalotta eljárásomat, sőt, mi több, azt kívánta tőlem, hogy a szlovák nyelv ellen, tehát a ti nyelvi jogaitok ellen, a nemzetiségi törvény ellen nyilvánosan harcoljak! És itt világosan látjátok, hogy ők hűtlenek lettek a néppárti programhoz, mely a keresztényi igazságosságon alapul. És ezért el kellett hagynom az ilyen társaságot, nem akarván a szlovák népet és választóimat meggyalázni.

Ezt annak biztosításával hozom tudomásotokra, hogy most nemcsak a magam kerületében, hanem minden szlovák kerületben még nyíltabban és határozottabban akarlak benneteket képviselni és harcolni értetted, szlovák népem! Isten engem úgy segéljen!

Námesztón 1905 decemberében.

Skyčák Ferenc
országgyűlési képviselő

I

1905 dec. 19

*Sajtóbeszámoló az erdélyi románok körében eszközölt letartóztatásokról és az itteni román ellenzéki mozgalomról*¹

Megírtuk, hogy az erdélyi oláhok lázadásáról szóló ellentétes hírek azt igazolják, hogy ha az oláh nép ez idő szerint még nem is tört ki nyílt lázadásba, de a lázadást a lelketlen izgatók igyekeznek előkészíteni. Hogy ez a feltevésünk a valóságnak megfelelt, és egyáltalában nem volt túlzott dolog; igazolják azok a letartóztatások, melyekről ma, egy Déváról érkezett távirat alapján a következőket jelent az egyik félhivatalos:

A csendőrség ma *letartóztatta Lupsor* Ádám dordosi oláh papot, aki az asszonyokat a templomból előbb hazaküldötte, és azután a férfiakhoz *lázító beszédet* intézett, majd a hívőkkel a Janku-nótát elénekeltette. Hatósági intézkedésre a *megye több községébe katonaságot rendeltek*. Így Brád, Körösbánya, Kristyón, Hátszeg, Kitid és Puj községeket *gyalogság és huszárság szállotta meg*. Ezenkívül a csendőrök létszámát megszorították. Különben a hangulat teljesen nyugodt.

¹ A közlemény eredeti címe és lehelhelye: *Moji voličia!* – Választóim! *Národnie Noviny* 1905. dec. 9; 145. sz.

¹ A beszámoló címe: *Az oláhok lázadása. Egyetértés*, 1905. dec. 19; 350. sz.

Egy későbbi távirat jelenti: A csendőrség újabban letartóztatta *Visoj* Ignác kitidi oláh *papnövendéket*, ki azzal *izgatta a lakosságot*, hogy ne adjanak a katonaságnak szállást. Letartóztatták továbbá Jónás Szimion gazdag parasztot, aki a korcsmában lázító beszédet mondott. Jónás többek között azt mondta, hogy a magyarok itt csak jövevények, ez a föld a mienk, és mégis a magyarok az urak. Vigyázzatok, rövid időn belül nekünk is virradni fog, akkor azután *talpon legyünk*. Az ügyészség a letartóztatásokat helyben hagyta.

Ezzel szemben Szászrégenből az oláhok lázadására vonatkozólag azt írják, hogy valótlan az oláhok fegyverkezése, s a nép teljesen nyugodt, és békésen jár munkája után. A zilált politikai viszonyok a népre annyiban vannak igen káros behatással, hogy azt az agitátorok a maguk javára igyekeznek kihasználni. Így magyarázható meg az a veszedelmes bíróválasztás, mely Naposzon, a vármegye legbékésebb községében megesett. A lázongók, javarészt bepálinkázott tömeg megrohanta a községházát, a választóhelyiséget okkupálta, és belülről bezárta az ajtót, reggel 9-től délután 4 óráig fenyegetve és káromolva akarta kényszeríteni Gozdsu György főszolgabíró, hogy az ő jelöltjüket hirdesse ki bírónak, aki még kandidálva sem volt. A felbőszült tömeg már meg akarta támadni a főszolgabíró, mikor a csendőrök betörték az ajtót, és helyzetéből kiszabadították.

Oláh képviselők értekezlete

Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy az oláh nemzetiségű képviselők klubjának elnöksége a vidéken tartózkodó képviselőket táviratilag értekezletre hívta meg Budapestre, hogy megállapítsák annak a tiltakozó feliratnak a szövegét, amelyet személyesen fognak átnyújtani Kristóffy József belügyminiszternek. A képviselők, akik közül többen még vasárnap este érkeztek meg a fővárosba, majdnem teljes számmal jelentek meg az értekezleten. Ott voltak: *Mihali* Tivadar, *Russu* Sirianu János, dr. *Pop* Cs. István, *Damian* Vazul, *Suciu* János, dr. *Novák* Aurél és dr. *Komsa* Miklós.

Az értekezleten dr. *Pop* István ismertette azokat a sajtóközleményeket, melyeket a lapok a román nemzetiségi mozgalomról – feltételezi, hogy jóhiszeműleg, de lelketlen egyének téves és rosszakarató információi alapján – közöltek. A napilapok ugyan közölték a román képviselők nyilatkozatát, de ez még nem elégséges a közvélemény megnyugtatására. Indítványozza tehát, hogy a román képviselők küldöttségileg keressék fel még a holnap vagy a holnaputáni napon Kristóffy József belügyminisztert, és kérjék fel, hogy hivatalos úton nyilatkozzék a beérkezett jelentések alapján, megfelelőnek-e a román nemzetiségi mozgalomról forgalomba hozott riasztó hírek. Az értekezlet megbízta továbbá *Novák* Aurélt a belügyminiszterhez intézendő felirat elkészítésével, és kimondta, hogyha a belügyminiszter nem teljesíti a képviselők kérését, úgy személyes audienciára fognak jelentkezni Őfelségénél, és a korona előtt fejezik ki tiltakozásukat a magyar hatóságok eljárása felett.

A függetlenségi párt és a román mozgalom

A függetlenségi párt ma esti értekezletén Farkasházy Zsigmond, Bihar vármegye élesdi kerületének országgyűlési képviselője javaslatot tett, hogy a fővárosi hírlapok közlései folytán foglaljon a párt állást a nemzetiségi mozgalommal szemben; illetőleg alakítson egy bizottságot, amely a román mozgalommal foglalkozzék. A ma esti nyolc órára kitűzött vezérlőbizottsági ülés következtében a pártértekezlet nem foglalkozhatott Farkasházy javaslatával, s így a bizottság megalakítását a jövő pártértekezletre halasztották.

Dr. Lettes püspök nyilatkozata

Nyilatkozott ma az oláhok mozgalmáról dr. *Lettes* György temesvári görög katolikus püspök is. A püspök egy laptudósító előtt kijelentette:

Mi a magyar állam centralizáló hajlamaival szemben *egy föderaliztikus tendenciájú államért küzdünk*, ahol bizonyos territóriumokon egyes *nemzetiségek uralkodjanak*. De ha politikai ellenfelek vagyunk is, soha eszünkbe nem fog jutni, hogy a lázadás fegyvereivel küzdjük ki jogainkat. A magyarok vagy zsidók megtámadására senki sem gondol. Sem hivatalos, sem nem hivatalos jelentések bármi-

féle mozgalomról hozzám nem érkeztek. A krassói román mozgalom valami ostoba dászkál fejében született meg, mint rémlátás.

A püspök, aki ma Brankovics szerb pátriárka jubileumára utazott, megkérte a laptudósítót, hogy az ő nevében is cáfolja meg a román mozgalomról forgalomba került híreket.

A Fogaras megyei oláhok

Fogaras vármegye mai rendkívüli közgyűlésén is szóba került az oláh forrongás, s Bauszern Guidó főispán a következő nyilatkozatot tette:

Tekintettel a rémhírekre, melyek egy idő óta az országban terjesztetnek a hazai románságról, s pedig beleértve a Fogaras megyei románokat is, ti., hogy azok titokban felfegyverkeznek, és lázadásra készülnek a magyarok ellen, a Fogaras megyei román nép reputációjának megóvása érdekében sürgős kötelességemnek tartom e helyről konstatálni azt, hogy *Fogaras vármegyében ez idő szerint nemcsak felfegyverkezésről és készülő lázadásról szó sincs*, hanem egyáltalában még valami komolyabb politikai mozgalom sem észlelhető, és hogy mint e vármegye régi főispánja, talán eléggé ismervén a Fogaras megyei román népet, egész bizonyossággal remélem, hogy ez a nép jövőben is be fogja bizonyítani békés természetét és lojális érzületét.

62

Iratok a nemzetiségi munkásmozgalom választójogi küzdelmei köréből

A

1905 szept. 1

*Az Adevërul felhívása a román munkássághoz a választójogi küzdelemben való részvétel tárgyában:
Harcra az általános szavazati jogért!*¹

Testvérek! Jogfosztott nép!

Az általános és titkos választójogért folytatott harcunk mind jobban és jobban kiterjed. Azon a gyűlésen, amelyet pártunk augusztus 13-án tartott a budapesti Tattersall termében, és amelyen az egész országból több mint 60 000 munkás vett részt – megfogadták, hogy nem lesz addig béke, amíg nem vezetik be az általános és titkos választójogot.

Ezen a gyűlésen életre-halálra szóló harcot határoztak el a nép e szent jogáért.

Más száz vidéki gyűlésen is ugyanezt határozták el, és szolidárisoknak nyilvánították magukat a budapesti munkássággal.

A népnek nem magyar parancs kell – hanem jog és kenyér!

Ezt mondotta 60 000 munkás Budapesten, az ország szívében. Hangjuk visszhangjától remegett a levegő. A kiváltságos nagyurak törpékké és láthatatlanokká váltak az öntudatra ébredt nép hatalmas hangjától való félelmükben.

Szlovák, német, szerb testvéreink hasonlóképpen harcot indítottak az általános választójog kivívásáért. Az egész országban ugyancsak tartanak népgyűléseket az általános választójog megszerzéséért.

Román testvérek!

Ne álljatok ti sem közömbösen ezzel a mozgalommal szemben, amelyet az ország népeinek javáért indítottak.

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *La lupta pentru votul universal. Adevërul*, 1905. szept. 1; 9. sz.

A jogokat nem adják ingyen, harccal kell azokat megszerezni.

Testvérek!

Fel akartok-e emelkedni a rabszolgaságból az egyenjogú öntudatos polgárok méltóságára?

Akarjátok-e, hogy hangotok eljusson azoknak a füléhez, akik sohasem hallották meg, és nem is akarták meghallgatni a ti panaszaitokat?

Akarjátok-e, hogy visszhangja legyen szavatoknak ott, ahol nélkületek határoznak sorsotokról?

Akarjátok-e, hogy uralkodjatok magatok és akaratotok felett?

Akkor: harcra az általános és titkos választójogért!

Minden községben, ahol elvtársak vannak, tartsatok népgyűléseket az általános választójog programjával.

Mutassátok meg ti is, román testvérek, hogy nem alusztok, hogy ti is akarjátok az általános és titkos választójogot.

Mutassátok meg, hogy mostantól fogva ti is emberek akartok lenni, akiknek, ha vannak kötelességeik ez országgal szemben, azt akarják, hogy jogaik is legyenek.

Előre! Harcra az általános és titkos választójogért!

B

1905 szept. 10

Beszámoló a budapesti szláv munkások 1905. szept. 10-i választójogi népgyűléséről¹

A Baross téri Főherceg József² szálloda tágas csarnoka csak nehezen tudta befogadni a munkások tömegét, akik ma az általános és titkos választójog melletti tüntetésre gyűltek össze. Már fél tíz órakor megtelt a csarnok. A gyűlést a budapesti szervezett szláv munkásság rendezte. Tíz órakor *Fišák* János elnök elvtárs szívélyes szavakkal megnyitotta a gyűlést. Jegyző *Lokča* József elvtárs volt. A formások elintézése után *Štastný* József elvtárs emelkedett szólásra (szlovákul). Hosszabb beszédében megvilágította a mai gyűlés jelentőségét. Rámutatott arra, hogy az általános választójog eléréséért mindenekelőtt most kell harcolni, amikor az idő erre a legalkalmasabb, midőn a kormány ezt a jogot (ugyan bizonyos mértékig korlátozva) maga kínálja. Beszéde után *Glumac* Milán szerb elvtárs lépett az emelvényre, és heves beszédben fordult a burzsoázia, főképp a magyar burzsoázia ellen, melynek kormánya alatt éppúgy szenved a szlovák nép, mint a magyar vagy a szerb, vagy bármely más nemzetiség. Éles szavakkal ostromozza és pellengérré állítja a mindenütt megnyilvánuló, túlzó sovinizmust, a kormánypárt részéről éppúgy, mint az elnyomott nemzetiségeknél. Azzal, hogy szociáldemokraták vagyunk, nem vetközzük le nemzetiségünket, hanem minden nemzet nemzetközi egyenjogúságára törekszünk. Én, mint szociáldemokrata, biztosan szerb maradok, a szlovák elvtárs szlovák marad, a cseh pedig cseh. A nemzetköziség számunkra a nemzetek közötti szolidaritást jelenti, s jelenti a nemzetközi igazságosságot.

Utána *Radoszavljević* Vladimir, egy másik szerb elvtárs beszélt. Hangsúlyozta mindenekelőtt, hogy az általános választójog érdekében egységes fellépésre és közös munkára van szükség. A magyar munkásság nem elégszik meg Kristóffy miniszter indítványával, aki az általános választójogot azzal a korlátozással javasolja, hogy csak annak legyen szavazata, aki írni és olvasni tud, amihez a burzsoázia hírlapjai hozzáteszik, ez azt jelenti: „*magyarul* olvasni és írni.” Ezáltal szégyenletes módon a nem magyar népeket károsítják meg leginkább.

A szerb elvtársak beszédei után *Santrůček* Kelemen beszélt (csehül). Rövid, de tartalmas és meggyőző felszólalása mély hatást tett. A tetszésnyilvánításnak nem volt se vége, se hossza. A dolgozó

¹ A közlemény eredeti címe: Shromaždenie slavianského ľudu v Budapešti za všeobecné hlasovacie právo. – Szláv választójogi népgyűlés Budapesten az általános választójogért. *Slovenske Robotnicke Noviny* 1905. okt. 1; 10. sz.

² Így a szlovák szövegben is.

nép – mondotta – mindenütt kizsákmányolt és elnyomott, mert nincs olyan fórumunk, ahonnan a visszaélések ellen szavunkat hallathatnánk. Ez a fórum az országgyűlés lenne, az a hely, ahol a törvényeket hozzák. [De] ott nincs befolyásunk, ott a mi szavunk nem hallatszik. Ezt a fórumot el kell foglalnunk! Ott, az országgyűlésen rólunk, nélkülünk döntenek! Ezért kell hatalmunkba kerítenünk. Az országgyűlés birtokbavételének eszköze, egyetlen eszköze az általános, egyenlő, titkos választó jog. A magyar liszt itt Magyarországon hihetetlenül drága, de ugyanaz a magyar liszt külföldön jóval olcsóbb. Miért van ez? A mágnások, nagybirtokosok és a nagymalmok tulajdonosainak galádsága következtében. Ilyen vámrendszert csináltak, mesterségesen emelték az árakat. Nos, ez a „rendszer” nem változik meg, amíg az országgyűlés nem lesz hozzáférhető a nép becsületes képviselői számára, míg nem lesz általános, titkos választójog.

Ezután *Sevčík* Ferenc elvtárs beszélt (szlovákul). Felhívta az elvtársakat, hogy számosan vegyenek részt azon a tüntetésen, melyet szeptember 15-én rendeznek az elvtársak a parlament előtt. Mutassuk meg mi is a világnak, hogy jogainkért bátran ki merünk állani.

A következő szónok *Zimák* Ferenc elvtárs, az „Osvěta” („Felvilágosodás”), pesti cseh közművelődési egyesület elnöke: „Adjatok a népnek jogokat, hogy hazája legyen” címmel beszélt, s mindennek előtt két pontra fordított figyelmet: a jó iskolák és iskolaépületek elégtelenségére és Magyarország szégyenletes szociális törvényhozására. Az a Pest, amely pompás palotákat, nagy reprezentációs épületeket, nagyszabású tőzsdét stb. épít, iskoláit mindenféle sötét odúban helyezi el. „Elkísértem gyermekemet a múlt héten a Dohány utcai iskolába – mondotta a szónok –, és mennyire meglepődtem! Az iskola kicsiny, alacsony, az osztályok szűkek, porosak; ezek Magyarország metropolisának iskolái? – Azonkívül: Pesten körülbelül 8–9 000 cseh, 60–70 000 szlovák, legalább 10 000 szerb (Buda, Kőbánya), sok lengyel és ruszin él; hol vannak ezeknek az iskolái? Hol vannak elsősorban az itt igen nagy számban élő szlovákok iskolái? Vajon nem ismeri ez a híres-neves Pest azt az elvet, hogy a tanításnak az anyanyelven kell történnie? Az öregségi és rokkantsági biztosítás nem más, mint ennek torzképe, százalmas karikatúrája. És mi az az ipari felügyelet? A vizsgálat előtt a gyárat „tisztába teszik”, kimosdatják, kitisztítják egy kissé, kisöprik, hozatnak néhány üveg pezsgőt, a felügyelő úr megjön, iszik egyet, dicsérget, és az ellenőrzés kész. S másnap már a régi rendtelenség uralkodik. A munkás kénytelen a nem védett transzmissziós szíjak és gépkerekek között korhadásnak indulni létrákon, porban és füstben mászkálni, s ha megrokkann, akkor azt mondják: »Elővigyázatlanságod következtében okoztad magadnak«,” tehát saját hibájából jutott ide. Így érvelt a szónok. A jelenlévők általános meglepetésére a [hatósági] biztos megtiltotta, hogy erről tovább beszéljen, mivel – mondotta – „ez nem tartozik az általános választójog programjához.” Ez után az epizód után a szónok befejezte jól átgondolt beszédét, melyet általános tetszéssel fogadtak.

Ezután *Kubít* Antal lengyel szónok beszélt. Indulatos, heves beszédje erős hatást tett a jelenlévőkre. Éles vonásokkal vázolta a mai politikai helyzetet, amikor is a proletariátus két ellentétes áramlat között áll: az ellenzék, mely többségében az általános választójog ellen van, és a kormány között, mely csak azért kínálja a választójogot, mert a körülmények erre kényszerítik, s mert a koalíciót³ sarokba akarja szorítani. És most, mikor ilyen kitűnő alkalom nyílik arra, hogy megszerezzük az igazi szabadság és valódi alkotmányosság alapját – vagyis az általános választójogot, nos, testvéreim, ragadjuk meg az alkalmat, és harcoljunk ezért a jogért minden erőnkből. A jogot nem lehet kikönyörögni, nem lehet kisírátkozni. Csak a szorgos munka teremti meg a maga gyümölcsét. – A lengyel elvtárs beszédét viharos tetszéssel fogadták.

Felszólalt még röviden *Ivanovics* Milán, szerb elvtárs, aki Glumac elvtárs szavait hangsúlyozta: „Szervekedni kell! Vizontlátásra szeptember 15-én, a parlament előtt!”

Végül *Kovács* Mátyás elvtárs beszélt (szlovákul). Őszinte, meleg szavakkal kötötte a jelenlévők lelkére, hogy mindenütt keltsenek érdeklődést az általános választójog iránt, elvtársaiknál, barátaiknál, ismerőseik között, dolgozzanak ifjúságunk körében. És szeptember 15-én jöjjünk össze ott, a Duna-parti ház előtt, melynek a nép házána kellene lennie, de nem az, mert a kiváltságos osztály

³ É. a függetlenségi koalíció.

birtokába került. Ne ijedjünk meg az áldozatoktól, hozzunk meg mindent az általános választójogért. Követeljük a titkos választást, hogy szabadon adhassuk le szavazatunkat, s nem a csendőrszuronyok vezényszavára, követeljük a községenkénti választást, hogy ne kelljen hosszú utakat tennünk azért, hogy jogunkkal élhessünk.

Befejezésül az elnöklő *Fišák* János beszélt. Érdeklődést keltő beszédében kifejezésre juttatta a Kassán meggyilkolt Klein Lipót elvtárs iránti részvétét, aki a brutális militarizmus áldozatául esett. Nem tűrhetjük tovább ezeknek a vitézkötéses hetvenkedőknek önkényes és garázda viselkedését, szorosabbra kell fognunk e cudarok felháborító gőgjének a kantárszárát. S hogy ezt elérhessük, az szintén az általános választójog kiharcolásán múlik. Mert csak ezúton leszünk abban a helyzetben, hogy ezeket és a hasonló sérelmeket elháríthassuk magunktól. Rámutatva még a mai gyűlés jelentőségére, a következő határozatot olvasta fel:

„A szervezett szláv proletariátusnak 1905. szeptember 10-én Budapesten, a József főherceg szálló nagytermében tartott nagygyűlése kijelenti, hogy az általános, titkos választójogért indított harcot magáévá teszi, és kész azért minden tekintetben harcolni. Úgyszintén kész ezért minden eszközt megragadni és minden áldozatot meghozni, hogy a dolgozó népnek ez a szent ügye győzelemre jusson. Egyúttal kijelenti, hogy elfogadja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt határozatát, és kötelességének tartja, hogy az Országház előtt, szeptember 15-én, éppúgy mint általában bármikor, a dolgozó nép tüntetésén teljes számmal megjelenjék.”

Ezzel és a „Munka dala” eléneklésével ez az emlékezetes nagygyűlés véget ért.

C

1905 okt. 1

A fővárosi román munkássajtó vezércikke az 1905. szeptember 15-i budapesti választójogi tömegtüntetésről¹

Szeptember 15-e nevezetes nap marad a magyarországi munkásmozgalom történetében. Ez a nap számunkra vörös péntek marad, mert ez a nap bizonyította be, hogy a magyarországi proletariátusnak forradalmi akarata van, nem kevesebb, mint a többi országok népeinek.

Nagy tüntetést rendeztünk. Úgy történt, ahogy akartuk, nagyszerű volt; ez azután megmutatta az ország hatalmasainak, hogy a proletariátus olyan hatalom, mellyel számolniok kell. A parlament falai reszkettek, azok is, akik bent voltak a parlamentben, látva a határozottan fellépő tömeget, amely a Marseillaise dallamával csupán azt mutatta meg, hogy meg tudja állítani a gyűlöletet és a haragot. Azután megnyugodtak, látva, hogy a nép békés magatartású. Nem is fenyegették, de nem is dicsérték őket.

A nép megmutatta ezeknek a hatalmas uraknak, hogy békésen is tud követelni, anélkül, hogy keményebb eszközökhöz folyamodna. Ez a békesség azonban csak bizonyos pontig megy el.

A követek közül egyet sem bántalmaztak, de egyet sem dicsérttek. Ez ország proletariátusa megmutatta, hogy jól fegyelmezett, és kész életét is áldozni az ember legszentebb jogáért.

A munkásság megmutatta szeptember 15-i tüntetésével, hogy kész harcba lépni az általános és titkos választójogért.

Az országgyűlés elnöke fogadta a munkások küldöttségét, és megígérte, hogy emlékiratukat megtárgyalás végett az ülés elé viszi. De az országgyűlés ülését elhalasztották október 10-ére. Mi várunk, és majd meglátjuk, hogy mi lesz az eredmény. Majd azután mondunk véleményt.

¹ A közlemény eredeti címe: *Vinerea roşie*. – Vörös péntek, *Adevărul*, 1905. okt. 1; 10. sz. – Az országos választójogi küzdelemhez csatlakozik röviddel később a bánági románok passzivitását felfüggesztő 1905. nov. 5-i lugosi román nemzeti párti népgyűlés határozata is. (Szövegét közli: Păcăţian, T. V. *Cartea de Aur*, VIII. köt., Sibiu 1915, 209–211. l.)

Hogy mind a mai napig nem tudtuk még eltemetni az osztályparlamentet, csak azért van, mert a proletár tömegek, amelyek készek voltak a támadásra, azzal a meggyőződéssel távoztak, hogy nemcsak számíthatnak az erejükre, hanem a támadás is sikerrel jár majd.

A parlament asztalán már két indítvány fekszik, mely az általános és titkos választás azonnali bevezetését követeli; ezenkívül a parlament asztalán ott van a nép követelése is, amelyet a munkások százezrei írtak a parlamentnek.

A nép követelései és azok a határozatok, amelyeket a gyűlések százain hoztak, ma a parlament asztalán fekszenek, a nemzet úgynevezett képviselői előtt. A nép lelke ott van tehát a parlament korhadt termében, és új életet követel, civilizált életet, olyan életet, amely meghozza az ország fölvirágzását, olyan életet, amely jogokat ad a népnek, és ledönti azokat a falakat, amelyek az országot két osztályra osztják: a kiváltságosakéra és a kitagadottakéra.

Szeptember 15-ével elérkeztünk oda, hogy ennek a határozatnak meg kell lennie.

Ezt a határozatot meg kell hozzák a törvényhozó testületek: ez a győzelem – ez a mi győzelemünk!

A koalíciónak most már nincs más választása, most ki kell, hogy jelentse: akar-e jogot adni a népnek, vagy sem. A taktikázás ideje lejárt. A nép megmutatta, hogy komolyan veszi a dolgot, és ha a koalíció nem hajlik a nép akaratára, önmaga sírját ássa meg.

Az ilyen siker, mint a szeptember 15-iki, már nagy eredmény, de nekünk, akiknek nem sikerekre hanem jogokra van szükségünk, kevés ez az eredmény.

Az osztályparlament néhány hétig nem fog ülésezni. Ez alatt a pár hét alatt össze kell vonnunk sorainkat, agitálnunk kell mindenütt az általános választójogért. Eddig sikerrel haladtunk előre. Most az utolsó ostromra kell felkészülnünk.

Az a roham el kell hogy seperje a nép ellenségeit a föld színéről, hogy helyet adjon a nép igazi képviselőinek, hogy azután kibonthassuk a szociáldemokrácia szeretett vörös zászlaját.

D

1905 okt. 1

A szlovák munkássajtó tudósítása az 1905. szept. 15-i választói tömegtüntetéstől¹

A Duna menti nagyszerű város – a félmillió Budapest – szeptember 15-én olyan napon ért meg, amelyet még sohasem látott.

Az egész hatalmas magyar metropolis a szocialista tüntetés jegyében állott, ami a forradalmi proletariátus történetében is egészen ritka.

A parlament megnyitása napján a munkások tömegei jelentek meg a kapuk előtt. Eljöttek, hogy kinyilvánítsák akaratukat, a nép legszentebb akaratát! Eljöttek jogaikat követelni. A törvény előtti egyenlőséget! Az általános választójogot! Olyan sorokban jöttek, mint egy hadsereg mozgósított csapatai. Kezükben vörös táblák, lobogó zászlók a fejük felett. Mindenki vörös jelvényvel, büszkén a forró szívek véreinek és a győzedelmes forradalmak színére...

És alig hangozott fel az országgyűlésben az elnöki csengő első hangja, a parlament kapuja előtt már százezren állották.

Százezren Budapesten és milliók egész Magyarországon! A proletariátus milliói a magyar pusztákon, a kárpáti hegyeken és az erdélyi fennsíkokon, a Duna, Vág, Tisza és a Dráva mellékén, a magyarok, szlovákok, németek, szerbek és románok milliói, akiknek közös az osztályrészük: *kitagadottak, páriák, rabok!*

¹ A közlemény eredeti címe: *15 september 1905. Sto tisíc socialistov pred bránami uhorského parlamentu – 1905. szept. 15. Százezer szocialista a magyar országgyűlés kapui előtt. Slovenske Robotnicke Noviny 1905. okt. 1; 10. sz.*

Ezért jelent szeptember tizenötödike ritka cselekedetet Magyarország történetében. Ez a nap látta Magyarország szervezett népe végeláthatatlan tömegeinek első öntudatos felvonulását. És boldogok azok, akiknek a sors megadta, hogy ilyen történelmi esemény szemtanúi és résztvevői lehettek.

A Kossuth-banda csúfos nevetése közben jutott tudomására az öreg Fejérváry tábornoknak, aki kormánya zászlajára az általános és egyenlő választójogot írta,² hogy az országgyűlésnek kijelentse: az uralkodó akaratából kormányával együtt távoznia kell.

És abban a pillanatban, midőn az öreg Fejérváry és a heves Kristóffy a parlament asztalára teszik az általános választójog tépett zászlaját, és végleg kapitulálnak, íme, kívül, az országház kapui előtt százezer szocialista áll. Az általános választójogot hirdető táblák és zászlók büszkén lobognak és emelkednek az ég felé, az utcák és a terek a proletár hadseregek izzó tekintetétől égnek, a levegő reszket az izgatott lelkek forró leheletétől, és tízezrek torkából harsogva száll a munkás Marseillaise!

Ez nem kapituláció – ez a biztonság tudata, a győzelem éneke, jelképe a kismizmizettek félelmetes erejének!

És ez szeptember 15-én, Budapesten, a maga megragadó voltában nyilvánult meg, mint *a szociáldemokrácia megkapó, nagyszerű győzelme*.

Százezer szocialista jött el szeptember 15-én a magyar Országház kapui elé. Eljöttek és úgy beszéltek, mint a legszentebb emberi jogok öntudatos harcosai, és senkinek még a haja szála sem görbült meg.

De ez a békés, mértéktartó tüntetés többet mondott száz más gyűlésnél.

Hadseregszemle volt ez, az utolsó szó kimondása előtt.

Ez a zászlóaljnak szemléje volt az élethalálharcra szólító felhívás előtt!

És jaj annak az államnak, ahol a végső kétségbeesésbe kergetett tömegeket arra kényszerítik, hogy ökleiket védelem helyett támadásra emeljék!

Fejérváry megbukott, és megbukott Kristóffy, de az általános választójog élő, fenyegető lelki ismeretként itt áll az alkotmány kapui előtt.

Elérkezett a nagy történelmi pillanat, mikor az egész monarchia éles harcba indul az általános és egyenlő választójogért.

Betetőzte művét Kossuth, és betetőzte azt Gautsch, az osztrák miniszterelnök is, de most már a százazrek és milliók fognak beszélni.

És most egymásnak kezet nyújtva a Lajta felett azt kiáltjuk:

Ha harc kell, akkor legyen harc!

De most azután életre-halálra!

² Célzás a darabont-kormányal kötött, meghiúsult szociáldemokrata választójogi paktumra.

63

Iratok az 1905. évi szerb–horvát koalíció történetéhez¹

A

1905 okt. 5

A függetlenségi sajtó a fiumei rezolúcióról²

Fiumében a horvát képviselők ajkáról olyan szó hangzott el, aminőt mi már egy fél évszázadnál hosszabb idő óta nem hallottunk, s ennek a fél évszázadnak szomorú tapasztalatai még a reményét is elvették tőlünk annak, hogy ezt a hangot valaha hallhassuk. A horvátok baráti jobbot akarnak nyújtani a magyar nemzetnek, részt akarnak venni abban a nagy és önfeláldozó küzdelemben, melyet mi az osztrák zsarnokság ellen folytatunk, s ma már belátják ők is, amit mi mindig hangoztattunk, hogy vágyaik és törvényeik ellen a magyar nemzet nem akar és nem is fog akadályokat gördíteni, ha megmutatják, hogy nem ellenségei Magyarországnak.

A horvátok mesterségesen idegenítették el tőlünk. Majdnem ezeréves közös szenvedések, közös küzdelmek és közös remények fűztek bennünket össze, s a horvátok egy szép napon szétépték ezt a köteléket, harcba szálltak ellenünk, s gyönyör volt nekik, hogy segíthettek vérbe fojtani a magyar szabadságot. De keserűen látták be, hogy a dölyfös önkény végiggázolt rajtuk is, mint rajtunk, lábbal tapodta az ő jogaikat, mint a mienket, s ismét igaz lett Manzoni keserű kifakadása: *Una feroce forza il mondo possiede e fa chiamarsi diritto*, egy vad erő birtokolja a világot, és magát jognak nevezeti.

Az a kiegyezés, melyet 1868-ban a horvátokkal kötöttünk, csak fele útja volt a kibékülésnek; és megint a horvátok voltak azok, akik csak húzódozva fogadták el a feléjük nyújtott békejobbot. Vad gyűlölettel viseltettek minden iránt, ami magyar, s kész eszközül használtatták föl magukat ellenünk minden alkalommal, amikor Bécs hozzájuk fordult segítségért. A magyar lobogót lábbal

¹ A magyar ellenzéki koalíció, kiváltképp a függetlenségi Kossuth-párt 1905 eleji nagyarányú választási győzelme óta fokozatos közeledés jellemezte a magyar és a horvát ellenzék, valamint a magyarországi és horvátországi szerb radikálisok és a magyar ellenzék viszonyát. Mindaddig azonban, míg a horvátországi horvát–szerb ellentét nem tette lehetővé a horvátországi szélesebb alapú ellenzéki akció kialakítását, az első Tisza István-kormány örökébe lépő Fejérváry-féle átmeneti („darabont”) kormány ellensúlyozni tudta ezeket a törekvéseket.

1905 őszén azonban bekövetkezett a régóta várt elvi bejelentés. A horvát képviselők 1905. okt. 3-án hozott elvi határozata, az ún. *fiumei rezolúció*, amely támogatja a magyar ellenzéki koalíció harcát Magyarország „közjogi függetlenségéért”, a népek önrendelkezési jogának elvi álláspontjára helyezkedve, hitet tesz a két nép: a horvát és a magyar egymásra utaltsága és közös harca mellett. A fiumei rezolúció fogadtatásának közzölt irataiból (*A–E*) kitűnik, hogy a fiumei határozatban elfogadott elvi alappal az ellenzéki koalíció körében s bizonyos feltételek mellett szerb radikális körökben is egyetértenek. Mikor azután a szerb radikális párti sajtóban rövidesen napvilágot lát a horvátországi szerbek csatlakozása az ún. *zadari* (zárai) *határozatban* (*F*), s megjelenik az immár kiszélesülő s 1906 elejétől már magát is *horvát–szerb koalíciónak* nevező új ellenzéki tömörülés *zadari* határozatainak jegyzőkönyve (*G*), létrejön a két koalíció közötti érintkezések rövid életű időszak.

Ma már megállapítható, hogy ez az ígéretesen induló ellenzéki magyar–szerb–horvát szövetkezés azért nem vált tartóssá, mert a magyar ellenzéki koalíció vezetői még 1905-ben, a fiumei rezolúció alapján megindult tárgyalások során – a koalíció uralomra jutása esetére – megígérték a horvát kívánságok teljesítését, ezt az ígéretet azonban az 1906. ápr. 6-án hivatalba lépő koalíciós kormány nem váltotta be. Sőt: a továbbiak folyamán, a magyar vasúti pragmatika bevezetésével (vasúti szolgálati nyelv kérdése), az 1905 késő őszén folytatott tárgyalások szellemével élesen szembehelyezkedett. A horvátországi vasúti szolgálati nyelv kérdése körül kialakult feszültség következtében már 1907 folyamán végleges szakítás következett be a függetlenségi koalíció kormánya (1906–1910) és a horvát–szerb koalíció képviselői között.

² A vezércikk címe: *A horvát békejobb, Egyetértés* 1905. okt. 5; 275. sz.

taposták, rongyokká tépték, s tüntető ujjongással hordozták körül azt a fekete-sárga zászlót, amelyhez semmi sem fűzte őket, mint az a dac, amit Magyarországgal szemben ki akartak mutatni. A horvát nemzeti törekvések diadalát botorul attól az Ausztriától remélték, amely egész fennállása óta börtöne volt a népeknek, s melynek egész politikája abban kulminált, hogy egyik nemzetet a másikkal segítségével gyűrje le, s aztán nyakára üljön mindegyiknek. Ott volt előttük a csehek, a lengyelek, a szlovének, az olaszok szomorú példája, akiket az osztrák kormányzati bölcsesség rabságban tartott és rabságban tart ma is, de ők mégis az osztrák járom után sóvárogtak ahelyett, hogy Magyarországgal békés egyetértésben építsék ki azt a nemzeti életüket, amelynek alapjait közös egyetértéssel raktuk le 1868-ban.

Ma azonban a Karsztok tövéből tavaszi szellő lengedez felénk, s egy új és szebb jövő reménye kél bennünk a horvát képviselők ama határozata folytán, hogy a horvát nemzeti jogoknak teljes fenntartásával csatlakoznak a magyar állásponthoz, hogy közreműködésük révén így jogosan is megérdemelve, követelhessék maguknak a kivívott eredményből részüket. És nincs Magyarországon egyetlen ember sem, aki ettől meg akarná őket fosztani, vagy aki ki akarná őket játszani. Hisz mi voltunk mindig azok, akik azt hangoztattuk, hogy addig, míg a horvátok nekünk ellenségeink, míg minden eszközt felhasználnak arra, hogy ezt ki is mutassák, addig nem állhatunk mi sem más alapra, mint amit a védekezés joga elénk szab, s addig a horvát követelések nem egyebek, mint üres jelszók az utcai tömegek mozgósítására, de nem lehetnek alapjai egy becsületes horvát politikának. És mi voltunk mindig azok, akik a horvátokat figyelmeztettük arra, hogy minden jogos vágyuk, minden méltányos nemzeti aspirációik teljesítésében elmegyünk a legvégső határig, mihelyt baráti jobbot nyújtanak felénk, s mihelyt megszűnnek Magyarország romlásán együtt dolgozni azzal az Ausztriával, amely nekünk éppolyan ellenségünk, mint nekik, mert ősi Habsburg-politika az, hogy meg kell szegni minden jogot, meg kell semmisíteni minden szabadságot, le kell igazni minden önállóságot, s el kell nyelni minden népet és minden országot. S ez az Asztarot még mindig éhezik.

Mi voltunk mindig azok, akik Dalmáciának Horvát–Szlavonországhoz való visszacsatolása mellett harcoltunk, mi voltunk mindig azok, akik azt hangoztattuk, hogy amint a német hegemonia nem jogos nálunk, nem jogos Horvátországban sem, s Horvátországnak is joga a saját nemzetiségének védelme azzal a gyűlölt németséggel szemben, amely fitogtatja undok rab szolgálóerényét, hogy hatalmát nem a jogra alapítja, hanem hízik az udvari kegy hulladékain.

Egy évvel ezelőtt Tomassich azt mondta a magyarságnak Ausztria ellen folytatott küzdelméről, hogy a magyar nemzeti törekvéseknek csak akkor volna jogosultságuk, ha azt Szent István koronájának minden országa követelné, s Bécsben tapssal fogadták ezt a beszédet, abban a hitben, hogy a horvátokat ismét kijátszhatják ellenünk, ismét csatasorba állíthatják ellenünk, s aztán ismét letiporhatják velünk együtt. Azért a fiumei határozatnak óriási jelentőségét, azt hisszük, Bécsben is meg fogják érteni. A régi fegyvertársat is magukkal szemben fogják találni a most megvívandó harcban, melyben a béke addig helyre nem állhat, míg a németség dolyfe megalázva nincs, s a nemzeti jogok nem diadalmaskodnak a vak önkény fölött. Mert nemzeteket ma már nem lehet diadalmi szekerek elé fogni, ha azok erejüknek és jogaiknak tudatában síkra szállanak elnyomóik ellen, s ha eddig is meg voltunk győződve, hogy ebben a harcban Ausztriának végül is megalázó vereséget kell szenvednie, a fiumei határozat után kétszeresen meg vagyunk győződve.

Épp azért lelkes örömmel fogadjuk a horvátok felénk nyújtott békejobbát, s menjünk a közös küzdelembe azzal a jelszóval, amellyel egykor a lombard köztársaságok Legnanónál leverték Barbarossa Frigvest: *Theuthonum jugum de collo excuteamus* „lerázzuk nyakunkról a német jármot.”

B

1905 okt. 5

A Szerb Nemzeti Radikális Párt sajtójának beszámolója a fiumei konferenciáról¹

A fiumei, úgynevezett pártközi találkozó véget ért. Ezen a találkozón sokkal több meghívott volt, semmint résztvevő, pedig nem is voltak valamennyien meghívottak.

A fiumei pártközi konferencián nem vett részt: Horvátországból és Szlavóniából a nemzeti kormánypárt, a dalmáciai szerbek, a frankovácok, valamint a horvátországi és szlavóniai szerb függetlenpártiak. A radikális pártiakat meg sem hívták.

A Horvát–Szlavonországi kormánypárt azért nem ment el a közös konferenciára, mert nem teheti azt, amit akar. Nem folytathat megbeszéléseket, nem tanácskozhat és hozhat másokkal határozatokat, mert neki úgy kell (cselekedni), ahogy fönt parancsolják. Kezei kötve vannak és jól tette, hogy nem ment el. Csak az a kérdés: jól tette, hogy befogta magát a járomba és úgy húz, ahogy kormányozzák.

A Frankovácok² nem mentek el, mert nem szeretnek közösségben egyezkedni, elmélkedni szeretnek.

Hogy Dalmáciából a szerbek nem mentek el – teljesen indokolt. Ezt ők nyíltan kifejtették, és okfejtésükkel kapcsolatban nem lehet vitatkozni.

Az első indokuk az, hogy meghívták a tiszta horvát (Frankovác) pártot, és ők velük egyetlen kérdésben sem érhetnek egyet. Teljesen így van. Ha azt akarjuk, hogy szerbek legyünk, nem mehetünk azokkal, akik azt állítják, hogy szerbek nincsenek. A dalmáciai szerbeknek azért kellett így tenniük, mert álláspontjukat vendéglátóik, a Szerb Nemzeti Radikális Párt és a Horvát–Szlavonországi Szerb Független Párt is magáévá tette.

A dalmáciai szerbek másik indoka még súlyosabb. Azért nem akartak a konferenciára elmenni, mert nem hívták meg a Szerb Nemzeti Radikális Pártot és a Szerb Független Pártot. Igaz, ezek a pártok a konferencián nem voltak képviselve, de ebben a rendszer a hibás, különben a tenger-melléki szerb párt úgy tekinti őket, mint a (horvát) bánági szerbség egyedüli képviselőjét, akikkel együtt tud és akar dolgozni.

Így szabályos, férfias és politikus. Rögtön az elején szükség volt erre és meg kellett mutatni összetartásunkat, mert az elkülönülés az első lépésnél megölne bennünket.

A fiumei konferencia csonka volt és határozatainak sem volt olyan súlya, mintha a pártok mind részt vettek volna benne, főleg ha a szerbek is ott lettek volna. S ennek a határozatnak nagy hibái is voltak. Méltányoljuk, hogy helyeselték Magyarország függetlenségének kimondását. Helyeseljük, hogy igyekszünk a magyarokkal megegyezni természetes és tisztességes úton. Egyetértünk, hogy mielőtt Dalmácia és Horvát–Szlavonországot egyesül, előbb a horvát–szlavon kérdés oldandó meg, hogy ott szabadon és emberi módon lehessen élni. Egyetértünk azzal is, hogy szabadelvű választási törvény hozandó, illetve általános, titkos szavazás, szabad sajtó, gyülekezési szabadság, független bíróság stb., [hogy]

revízió alá vétessék a horvát–magyar kiegyezés, s hogy a horvát nemzet önálló kulturális, gazdasági és politikai élete biztosíttassék.

A Szerb Nemzeti Párt Dalmáciában az 1903. évi augusztus 1-én hozott programjában Dalmáciának Horvát–Szlavonországekbe való kebelezése tekintetében kimondta: A Szerb Nemzeti Párt Dalmáciában nemzeti okokból a bekebelezés mellett van, de politikai okokból azt mindaddig nem követeli, amíg a Horvát és Szlavon királyságban a rendszer és a körülmények meg nem változnak. A Szerb Radikális Párt pedig Okučaniban 1903. szeptember 20-án és 1904. január 25-én Újvidéken kimondta: Dalmáciának a Horvát–Szlavon királyságba való bekebelezése kérdésében a Szerb

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Konferencija na Reči*. – A fiumei konferencia. *Zastava* 1905. okt. 7., 209. sz. Esti lap.

² Értsd: Frank-pártiak, a horvát jogpárt Josip Frank vezette jobbszárnyához tartozók.

Nemzeti Radikális Párt véleménye megegyezik a dalmáciai szerb nemzeti párt 1903. augusztus 1-i programjával.

Amint látják, elég sok esetben volt alkalmunk egyetérteni. De a „nemzetiségi kérdés”-ben nem értünk egyet az említett határozattal. De hiszen abban szó sincs a „nemzetiségi kérdés”-ről – fogják Önök mondani.

Éppen ez az. Ilyen fontos kérdésben hallgatni és valakinek a jogait nem is említeni – ez azt jelenti, hogy ez a jog elkerülte a figyelmüket.

Az osztrák–magyar kiegyezés a szerbeket is érinti, nem az, ami benne van (a szövegben), hanem éppen az, ami hiányzik belőle, hiszen részünkre abban semmi biztosíték sincs. Ugyanez az eset a Magyarország és Horvát–Szlavonország közötti kiegyezéssel. Az első egyezményben csak a magyarokat és a magyar népet említik, a másik egyezményben a – horvát népet.

Éppen ezért azután harc kerekedett, amely megakadályozta a haladást ide vagy oda. Mehet ez így tovább?! Ne vegyük tekintetbe a kérdéseket, és később majd mondjuk: nem is voltak?!

Az egész fiumei határozatban minduntalan csak a horvát és a magyar népről van szó. De ott is és itt is nem csak egy nép él, hanem népek. Mindezt törölte a fiumei határozat, de jegyezzük meg legalábbis papíron.

A fiumei határozat mintha semmit sem tanult volna az újabbkori politikai történelemből. Mintha nem lenne szándékuk új utakra lépni. Mert mit érnek a nagyobb előnyök, ha utána csak nagyobb harcokra kerül sor egy hazának fiai között. Hogy a szerbek nem hagyják eltiporni magukat, az egyszer már világos. Ha az urak azt hiszik, hogy a szerbek és horvátok az mindegy, akkor szerb-horvátot vagy horvát-szerb népet kellett volna mondaniok.

Nem véletlen, hogy a horvát sajtó és a horvát politikusok nem nevezik Horvátországot és Szlavóniát igazi néven, hanem állandóan Horvátországnak mondják. Ez azért van, hogy utána majd csak a horvát népről beszéljenek. Határozatukban is erre bukkanunk. Ahol csak lehet Horvátországot mondani, ott kimondják. Ennek a vecsernyének ismerjük már a szentjeit. Az urak szabadságot és mindent akarnak, de csak maguknak.

Ez az az időszak, amely nem tér vissza könnyen. Vigyázni kell, mit csinálunk. Újabb igazságtalanságok ismét évekre béklyóba verik Horvát- és Szlavonországot. Ha vannak a szerbek és a horvátok között okos politikusok, őszinte hazafiak és igaz barátok, vigyázzanak, mit csinálnak.

C

1905 okt. 7

Kossuth Ferenc távirata a horvát képviselők ötös bizottságához

Egyetértés, 1905. 277. sz.

Üdvözöljük horvát és dalmát testvéreinket, és emlékeztetjük a horvátokat, hogy ami jogot magunknak kivívtunk, a horvátokkal mindig megosztottuk. Ausztriától pedig mindig elnyomattak. Isten vezérelje vissza Szent István koronájához Horvátországon át Dalmáciát! Várunk titeket reménnyel és szeretettel. Kossuth Ferenc.

D

1905 okt. 8

A horvát képviselők választávirata Kossuth Ferenchez

Egyetértés, 1905. 278. sz.

Szíves üdvözlését örömmel és hálával fogadjuk. Miután nem remélünk támaszt onnan, ahonnan az nem jöhet, egyetértőleg működünk, hogy jogunkat megvédhessük és kivívhassuk. Forró óhaj-

tásunk hogy kívánságaink mielőbb legyenek elérhetőek mind a két nemzetnek hasznára és szerencséjére. *Cingrija Pero, Harambašić August, Milić Vicko, Trumbić Ante, Zagorac Stjepan.*

E

1905 okt. 15

*Kossuth Ferenc levele Pero Cingrijához, a horvát képviselők, által kiküldött ötös bizottság elnökéhez a magyar–horvát tárgyalások ügyében*¹

Igen tisztelt uram! Örömmel vettem e hó 5-én kelt becses közleményét, és tudatom, hogy a magyar országgyűlés szövetkezett többségének vezérlő bizottsága a következő urakat küldte ki az én elnökletem alatt azért, hogy a horvát és dalmát kiküldöttekkel érintkezzenek és tárgyaljanak: gróf Apponyi Albert őexcellenciája, gróf Andrássy Gyula őexcellenciája, báró Bánffy Dezső őexcellenciája, gróf Batthyány Tivadar, Polónyi Géza és gróf Zichy Aladár országgyűlési képviselő urakat.

Mi magyar kiküldöttek örömmel fogjuk önökkel a tárgyalásokat megkezdeni, mihelyt ezt önök jónak látják, s erre nézve, úgymint a helyre nézve is, ahol találkozhatnánk, szíves javaslatukat kérjük.

Őszintén reméljük, hogy létre fog jöhetni közöttünk és nemzeteink között a legteljesebb egyetértés.

Minket önök iránt a legtestvériesebb érzés vezérel. Kérem a fentieket kiküldött társaival közölni méltóztassék.

Budapest, 1905. október 14-én.

Kiváló tisztelettel:

Kossuth Ferenc, a magyar országgyűlési szövetkezett többség vezérlőbizottságának elnöke.

F

1905 okt. 17

*A zárai határozat szövege a szerb nemzeti radikális párti sajtóban*¹

A szerb képviselők és küldöttek Dalmáciából és a szerb küldöttek Horvátországból és Szlavóniából Zárában összeülvén, e hó 4-én fontos és egyhangú határozatot hoztak. Ez a határozat a legnagyobb fontossággal bír.

E határozatban kijelentik, hogy a magyarok mai küzdelmét támogatni fogják. Ezt a küzdelmet igazságosnak tekintik, mert minden nemzet arra törekszik, hogy önmaga határozzon a maga sorsáról és létéről. Ami mindenkire érvényes, a magyarokra is az, de a szerbekre és horvátokra is. Ezért a szövetkezett ellenzék biztosítékot keres, hogy Horvátország és Szlavónia részére jobb államjogi helyzet létesíthessék, hogy Horvátország és Szlavónia kulturálisan, gazdaságilag, politikailag és pénzügyileg jobban kifejlődhessék.

Elvárják továbbá a magyar ellenzékétől, hogy Magyarországon a nem magyar nemzetiségek iránt igazságos lesz, és biztosítja nekik nemzeti kulturális fennállásukat.

A szerbek a horvátok óhajait is elfogadják, hogy Dalmácia Horvátország[gal] és Szlavóniával egyesíthessék (rekorporáltassék). De előbb küszöböljék ki az akadályt, mely miatt a dalmáciai szer-

¹ Közli: *Egyetértés*, 1905. okt. 15; 285. sz.

¹ A közlemény eredeti címe és lelőhelye: *Zadarska odluka* – A zárai határozat. *Zastava*, 1905. okt. 17; 222. sz.

bek eddig nem kérték az egyesítést. S ez az volt, hogy a horvátok nem ismerték el Horvátországban és Szlavóniában a szerbek egyenjogúságát a horvátokkal. Ismerjék el tehát a horvátok a horvátok és szerbek egyenjogúságát, és vezessék be a demokratikus intézményeket.

Azután a szerbek egy bizottságot választottak, mely értekezni fog azzal a bizottsággal, melyet a fiumei konferencia választott, hogy a közös együttműködés megindulhasson.

Azt hisszük, hogy elvben egészen helyes az az álláspont, melyet a szerbek zárai konferencián elfogadtak. Most legalább már tisztában leszünk vele, hogy állunk. A mieink mindent megtettek és megtesznek azért, hogy azok a nemzetek megegyezésre jussanak, amelyeknek érdekei közösek, és amelyek arra hivatottak, hogy szövetkezzenek, vagy együttesen elbukjanak.

Közöljük szó szerint a Záróban hozott határozatot.

Így hangzik:

*
* *

A birodalmi gyűlés és a dalmát országgyűlés szerb képviselői, a nemzeti párt intéző bizottsága Primorjében, és a szerb nemzeti önálló párt központi bizottságának küldöttei; valamint a horvátországi és szlavoniai Szerb Nemzeti Radikális Párt kiküldöttei zárai értekezletükön 1905. okt. 4-(17-)-én a következő határozatot hozták:

Minden nemzetnek az a törekvése, hogy létéről és sorsáról önmaga határozzon és kell hogy mindenkinek rokonszenvét fölkeltsé, aki maga is a szabadság után eped, és a magyar nemzet küzdelmét annál nagyobb örömmel üdvözik, mert a mostani [birodalmi] államegység ereje, mely ellen ez a küzdelem megindult – gyengült, s ez hazánk, valamint a horvát és szerb nemzet fejlődésének útját állja. Magyarország állami önállósága, mely akkor önálló életét élné, és csak a saját erejével rendelkezne, olyan viszonyokat teremtsen, melyek következtében a magyar nemzet arra volna utalva, hogy létérdeke szerint Magyarország nem magyar nemzeteivel keresse a megegyezést, és ezek erejével a magáét is növelje, és velük együttesen, támaszkodva a Háromegegy királyságra; Dalmáciára, Horvátországra és Szlavóniára, megteremtse saját nemzeti jövője biztosításának feltételeit.

Ezért az alulírott szerb képviselők és a szerb pártok kiküldöttei, tudatában az osztrák – magyar monarchia jelenlegi messze kiható általános politikai helyzetének, és tekintetbe véve a fiumei konferencia horvát képviselőinek álláspontját, kijelentik, hogy támogatni fogják a magyar nemzet jelenlegi mozgalmát, melynek a horvátokkal együtt tényleges segítségüket felajánlják, ha a magyar koalíciós pártok részéről reális biztosítékot nyújtanak, hogy támogatni fogják igazságos óhajaik teljesítését s Horvátország és Szlavonia királyságok törekvéseit, melyek államjogi helyzetének kiterjesztését célozzák, önállóbb politikai, kulturális, gazdasági és pénzügyi tekintetben.

Az alulírott képviselők és kiküldöttek egyúttal keresni fogják, s arra törekednek, hogy Horvátországban és Szlavóniában demokratikus intézmények létesüljenek, melyek biztosítanak nekik a szabad, alkotmányos életet, és megszüntetnék a mai túrhetetlen parlamentáris, közigazgatási és társadalmi állapotokat.

Ez álláspontot elfoglalva, elvárják hogy a magyar koalíciós pártok a magyarországi nem magyar nemzetekkel való kapcsolataikat igazságos alapokra fektetik, s ezzel biztosíthatják nemzeti kulturális fennállásukat és fejlődésüket.

Ami a horvát testvérek óhaját illeti, Dalmáciának a horvát és szlavon királyságokba való bekebelezését illetően, mely pozitív óhajokkal biztosítva van, a szerb pártok készek teljes erővel oda-hatni, hogy ez az óhajuk megvalósuljon, ha Horvátország eltávolítja azokat az akadályokat, melyek eddig megakadályozták a tengeremelléki szerb nemzeti pártokat abban, hogy a bekebelezést szorgalmazzák, azaz: hogy a horvátok kötelezően elismerjék a szerb nemzetnek a horvát nemzettel való teljes egyenjogúságát.

Hogy a horvát testvérekkel tárgyalhassanak a megegyezés érdekében, közös akció útján, háromtagú bizottságot választanak három póttaggal, mely ezt a határozatot a fiumei konferencia vég-

rehajtó bizottságának át fogja nyújtani, s véle előzetes tárgyalásba bocsátkozik a határozat értelmében.

Zadar (Zára) 1905. okt. 4/17-én.

Dr. Puljezi Antun
Dr. Kvekić Radoslav
Kulišić Josif
Dr. Kovačević Krsto
Mijović Teodor
Dr. Maći Lujo
Desnica Vladimir
Muačević Vása
Lukić Veljko pap
Pribičević Svetozar
Dr. Miladinović Žarko

Vujatović Šarov Andrija
Vukotić Djuro
Simić Vladimir
Dr. Desnica Uroš
Dr. Gradi Baldo
Amanović Dušan
Dr. Medaković Bogdan
Krajnović M. Petar pap
Dr. Belobrč Petar
Dr. Krasojević Djordje
Dr. Radivojević Jovan

Dr. Babić Milovan

A bizottságba bevásztattak:

Dr. Puljezi Antun, helyettese: Dr. Desnica Uroš
Dr. Medaković Bogdan, helyettese: Pribičević Svetozar
Dr. Krasojević Djordje, helyettese: Dr. Miladinović Žarko.

G

1905 nov. 22

A horvát–szerb koalíció 1905. nov. 16-án Zadarban (Zára) aláírt jegyzőkönyve¹

Jegyzőkönyv, fölvetetett Zárában 1905. november 14-én, az országos bizottság hivatalában

Jelenlevők: a dalmát országgyűlés horvát és szerb nemzeti klubjai.

A horvát párt és a szerb nemzeti párt azért gyűltek össze, hogy a politikai-nemzeti kérdéseket tisztázzák, melyek a horvátok és szerbek közt eddig függőben voltak, amelyekért a közéletben egyenetlenkedtek és civakodtak.

Mindkét klub álláspontja szerint a horvátok és szerbek egy egyenjogú nemzetet képeznek, és különösen ma, amikor a világon, s kivált ebben a monarchiában jelentős sorsdöntő események jelentkeznek, melyek a nemzetek érdekeit súlyosan érintik – kell hogy erejüket és a nemzet sorait egybegyűjtsék, nehogy azt az események készületlenül találják.

Ezért a horvátok és szerbek Dalmáciában, mint egy vérből való testvérek, a nemzeti politikai kérdésekben szorosán együttműködnek, teljes erővel azon lesznek, hogy minél előbb Dalmácia Horvátországgal és Szlavóniával egyesíttessék, mint a közös nemzeti jövő biztosításának fő megállapodása.

S ha nem is lehet valamennyi kérdést felsorolni, amelyeknél figyelembe kell venni az egyenjogúság elvét, mindazonáltal alulírottak, hogy eleje vétessék a későbbi egyenetlen felfogásnak s ezáltal a nemzetben a torzsalkodásnak, néhány példát felhoznak, melyek szerintük útmutatást adnak arra vonatkozólag, miként kell az egyenjogúság elvét értelmezni.

Ami a nemzeti nyelvet illeti, mely a horvátoknál és szerbeknél egy és ugyanaz, a horvátok és szerbek az 1883. évi június 21-i határozatokat változatlanul fenntartják, melyek a dalmáciai országgyűlésen hozattak, s melyek szerint a mi közös nyelvünk *horvát* vagy *szerbnek* nevezetük, s mely határozatokhoz abban az időben valamennyi horvát és szerb képviselő hozzájárult. Ennek követ-

¹ Közli: *Zastava* 1905. nov. 22; 266. sz.

keztében az összes alaptörvény és határozat, mely a jövőben a dalmát országgyűlésen megszavaztatik s a jövőben szóba kerül, a mi nemzeti nyelvünkön horvát vagy szerbnek neveztetik. Mindkét részről azon lesznek, hogy az összes alaptörvények és határozatok, melyek a birodalmi gyűlésben hozatnak, s amelyekben a mi nemzeti nyelvünk említettik, horvát vagy szerbnek neveztessek, éppúgy az összes hatóságok és intézmények tartoznak azt a jövőben használni. Valamennyi közös, nem parlamentáris kiáltványban, melyet a horvát és szerb pártok és klubjaik kibocsátanak, a nemzeti nyelv mindig horvátnak vagy szerbnek neveztessek. Az egyes közhirdetményekben természetesen bármely párt és klubjaiknak meg van engedve, hogy a nemzeti nyelvet csak horvátnak vagy szerbnek nevezzék, aszerint, amilyen a lakosság többsége.

A nyilvános dalmát iskolák tekintetében a nemzet mindkét része arra fog törekedni, hogy a horvát vagy szerb névnek méltó hely adassék, és az illető iskolai szövegben tekintetbe veendő a horvát és szerb történelem, hogy a tanulók megtanulhassák a főbb eseményeket mindkét részen, a latin és cirill írás pedig annyira oktattassék, hogy a tanulók azon olvashassanak és írjanak.

A horvát és szerb zászlót illetőleg mindkét részről meg fogják becsülni mint a két nemzet jelképét. Ezenkívül azon leszünk, hogy oly községekben, melyekben horvátok és szerbek képviselve vannak a községi tanácsban, nemcsak a többség, hanem a kisebbség zászlója is kitűzendő, ha ez az egybegyűlt tanácsstagoknak legalább egyharmada. Az utolsó országgyűlési választásokra tekintettel, melyek nem mindenütt folytak le egyetértésben, s ha ez itt-ott beigazolódna a jövőben is, a fent említett elv azokra a községekre is kiterjesztendő, amelyekben jelentős számú horvát vagy szerb lakos él.

Ami a latin és a cirill betűs írás használatát illeti, országos törvényhatóságainál, természetesen az országgyűlést is ideértve, mindkét fél azon lesz, hogy minden beadvány azon a nyelven és írásban kiadassék, amelyen benyújtott.

Mindkét fél azon lesz, hogy a testvéri egyetértés és egyenjogúság elve nemcsak a nemzet előjáróinál, hanem mindenütt a nemzeti életben, kivált a közéletben és a sajtóban érvényesüljön.

Ez az irat két eredeti példányban állíttatott ki.

A horvát klub részéről:

Dr. Čingrija Pero
 Dr. Trumbić Ante
 Boričić Lovro
 Dr. Grgić Edvard
 Dr. R. Arneri Juraj Carić
 Dr. Čingiraja Melko
 Dr. Dulibić Ante
 Dr. Katnić N.
 Dr. Klaić Pero
 Dr. Marović Ivan
 Mata Vinko
 Milić Vinko
 Radić Antun
 Radimiri Mato
 Dr. Ribičić Stambuk
 Dr. Pavičić A. Trasić
 Uzović
 Dr. Verona Adam
 Dr. Jočević Vicko
 Dr. Zaffon I.
 Diankini I.

A szerb nemzeti párt klubja részéről:

Vukotić Djuro
 Dr. Kvekić Radoslav
 Dr. Puljezi Antun
 Šimić Vladimir
 Kulišić Josif
 Dr. Kovačević Krsto

Az eredeti pontos másolatáért kezességet vállalok
 Zadar (Zára) 1905. nov. 16-án Dr. Puljezi [Antun]

*Iratok a Pozsony megyei törvényhatóságnak a megyei katolikus alsóklérus állítólagos nagyszláv mozgalmi tárgyában az egyházi főhatósághoz intézett átiratával kapcsolatban*¹

A

1905 okt. 14

Vaszary Kolos bíbornok hercegprímás válaszirata Klempa Bertalan Pozsony vármegye alispánjának a megyei alsópapság körében jelentkező állítólagos „panszlavisztikus” mozgalmak tárgyában

Áll. Levéltár (Bratislava) Alisp. iratok 1900–1913. 47–16737/906

Nagyságos kir. Tanácsos, Alispán Úr!

Pozsony vármegye közönsége f. évi szeptember hó 11-én tartott közgyűléséből 14932 alisp./372. gyűl./1905. sz. a. hozzám intézett iratában hazafias aggodalmait tárta fel előttem egyes katolikus papoknak panszlavisztikus izgatásai miatt.

Mélyen fájlalnék, ha papjaim között csak egy is akadna, aki ily súlyos váddal volna terhelhető.

Legyen meggyőződve a vármegye nemes közönsége, hogy nemcsak hazafias okokból, hanem a szívemhez épp oly szorosan nőtt magyarországi katolikus érdekek indokából is elítélem azon úgy katolikus Egyházunkra, mint édes hazánkra egyaránt vészhozó törekvéseket, melyek az ezredéves történelmi és érzelmi kötelekek meglazítására, hazánk belső békéjének feldúlására, a híveim és papságom között szükséges egyetértés megbontására és a gyűlölködés szítására irányulnak.

Biztosítom is a vármegye közönségét, hogy hatáskörömből kifolyólag, amennyiben az egyházi szabványok arra módot nyújtanak, megtettem a múltban és meg fogom tenni a jövőben mindazt, amit e tekintetben az Egyház és Haza érdeke követel. Legutóbbi időben is általános érseki helynököm útján a nemzetiségi izgatás gyanújában álló egy-két katolikus papra nézve megfelelőleg intézkedtem, és már megnyugtató nyilatkozatokat vettem.

Ami a katolikus papnövendékek hazafias irányú nevelését illeti, értesítem a vármegye közönségét, hogy erre papnevelő intézeteimben mindig a legnagyobb figyelmet fordítottam. A joghatóságom alá tartozó szemináriumok előjárói és tanítói mind kiválóan hazafias magyar érzelmű papok, akikhez a nemzetiségi törekvések legkisebb gyanúja sem fér.

¹ A Pozsony megyei szlovák katolikus alsópapság „nagyszláv” mozgalmairól terjesztett híresztelések már 1902-ben, az ekkori közoktatásügyi költségvetési vitában foglalkoztatták a képviselőházat. Ekkor *Bartal* Aurél Pozsony megyei szabadelvű párti képviselő veti fel a vádat, amelyre *Kollár* Márton ugyancsak Pozsony megyei (stomfai ker.) szlovák nemzetiségi képviselő válaszolt. (*Képv. Napló*, 1901–06, V. 373–4. l.) Az ügy ekkor elült az országgyűlésen, hogy három évvel később, 1905 szeptemberében a hercegprímási válaszirat tárgyát képező sovinszta megyegyűlési határozatban öltön újra formát. Az akció egyébként a bemutatott válaszirattal (A) nem ért véget. A közölt Pozsony megyei alispáni irathoz mellékelte hatósági jelentésekből kitűnik, hogy egyrészt a szlovák alsópapság körében is tápot kap a nacionalista izgatás (l. Novák János szomolányi r. kat. plébános magyarellenes kijelentését), másrészt nyilvánvaló lesz az is, hogy ettől kezdve a közéleti szerepet vállaló megyei szlovák r. kat. papokat hatóságilag figyeltették. Így történt ez *Juriga* Ferdinánd (Ferdinánd *Juriga*), a Pozsony megyei stomfai kerületben *Kollár* Márton utódjaként megválasztott szlovák nemzeti-ségi képviselő esetében, aki az 1905–06. évi országgyűlési szakaszon képviselte a kerületet. A szóban levő irat mellékleteiből kitűnik, hogy különösen *Juriga* politikai szereplését kísérték figyelemmel. Így *Blaho*, *Skycák* és *Hodža* szlovák nemzetiségi képviselők társaságában tett körútjáról és felszólalásairól részletes, elfogult jelentéseket küldözgettek a Pozsony megyei törvényhatóságnak. Az akció ilyenformán kétségkívül siettetette a *Juriga* képviselő ellen „nemzetiségi izgatás” címén indított eljárást, akit a pozsonyi törvényszék esküdtbíró-sága 1906. nov. 16-án a Nyitra megyei Szokolcán kiadott *Ludove* Noviny-ban megjelent két cikke miatt a büntetőtörvénykönyv (1878: V. tc.) hírhedt 172. §-a alapján kétévi államfogházra és 1200 korona pénzbüntetésre ítélte. (Vö. *Vértélet*. *Két év, ezerkétszáz korona*. *Népszava* 1906. nov. 17; 272. sz., 2. l.)

E részben más intézkedésnek szüksége fenn nem forog, mint hogy ellenőriztessem, hogy hazaellenes eszmék a papnövendékek lelkébe titkos utakon be ne csempésztessenek.

Azon kérelmet illetőleg, hogy a tót anyanyelvet valló fiatal papok magyar vidékekre küldessenek káplánoknak: nyíltan ki kell jelentenem, hogy annak teljesítését ily általánosságban a tényleges viszonyok nem engedik meg, mivel egyházmegyémben 478 plébánia közül 174 tiszta tót nyelvű és 114 más plébániában a tót nyelv ismerete is szükséges, míg ezzel szemben a magyar vidékekről származó és tótul értő papok száma elenyészően csekély, és mivel továbbá a lelkészek kiküldésénél a hívek lelki szükségleteit figyelmen kívül hagyni nem lehet.

Ezen szem előtt nem tévesztendő főpásztori kötelességemnek a hazafias szempontokkal összhangzásba hozatala egyik különös nehéz gondomat képezi.

Mindezek után sajnálatomnak kell kifejezést adnom, hogy a vármegye Közönsége nem nevezte meg a veszedelmes izgatásokat és nem közölte velem részletesebben az izgatás módjait.

Konkrét adatok hiányában nem lehet intézkedni, eltekintve attól, hogy az egyházi hatóságok büntető tilalma gyakorlatilag csak az egyházi vétségekre terjed ki.

A hazaellenes mozgalmak megtorlása a polgári hatóságok feladata. Sújtsa a polgári törvény szigorú kivétel nélkül mindazokat, akik államellenes irányt követnek.

A hozzám érkezett jelentések szerint leginkább szítják a gyűlöletet a magyarság, valamint a katolicizmus ellen a „Slovensky Týždennik,” „Národni Hlásnik,” „Robotnicke Noviny” című nemzetiségi lapok szerkesztői és terjesztői.

Ezen hazaellenes izgatásnak és veszedelemnek meggátlására és megtorlására a polgári hatóságok vannak hivatva.

De bizonyos az, hogy célt csak úgy érhetünk el, ha a polgári hatóság karöltve járhat el az egyházi hatósággal, ha mindegyik hatóság megteszi mindazt, ami saját hatáskörében lehetséges.

Ismételve biztosítom a vármegye Közönségét, hogy saját hatáskörömben, minden rendelkezésemre álló módon közreműködni fogok arra, hogy papságom és híveim a vésztes mozgalmak ellen megóvassanak.

Befejezésül nem mulasztom el tisztelettel kérni a vármegye Közönségét, hogy papjaim általánosságban a panszlávizmus vádjával ne terheltesse és meg ne bélyegeztessenek. Az általános vádemelés sérti azon katolikus papokat is, akiknek hazafisága kifogástalan. Ha egy-két katolikus pap sajnos kivételt képez, emiatt a katolikus papok egyáltalában a panszlávizmus vádjával nem sújthatók.

Hazafias tisztelettel

Budapesten, 1905. évi október hó 14-én

Vaszary Kolos s. k.
bíbornok, hercegprímás.

B

1905 dec. 8

Pozsony vármegye törvényhatósági bizottságának határozata Vaszary Kolos bíbornok hercegprímásnak a megyei alsópapság állítólagos nagyszláv mozgalmi tárgyában Klempa Bertalan Pozsony megyei alispánhoz intézett válaszirata ügyében

Áll. Levéltár (Bratislava) – Alisp. iratok 1900–1913. 47–16737/906

Tárgy: A hercegprímás válasza panszlavisztikus mozgalmak ügyében a folyó évi szeptember hó 11-én tartott rendkívüli közgyűlésből 14 932. alisp./372. gyűl. 905. szám alatt hozzá intézett felíratra.

Határozat

A bizottság a válasziratban foglaltakra való tekintettel kijelenti, hogy távol állott tőle az, hogy a panszlavisztikus mozgalmakban való részvétellel a katolikus papságot általában akarta volna vá-

dolni – és nem egyeseket. Egyúttal pedig megbízza az alispánt, hogy az ide vonatkozó adatokat gyűjtse össze, s azokat majdan a hercegprímás úrral közölje.

A jelen határozat öminenciájához szintén fölterjesztendő.

Kmft.

Kiadta
Pethő (?)
vm. főjegyző

65

1905 okt. 15

Balog N. Imre cikke a Munka Szemléje szocialista hetilapban: „A nemzetiségi kérdés és az általános választói jog”¹

Ha a politikai egyoldalúságtól érintetlen maradt milieuban mérlegeljük a választói jog általánosítása mellett és ellen a közvélemény keretét betöltő nézeteket, vagy erősebb színezéssel mondjuk úgy, hogy meggyőződéseket: nagy örömmel kell konstatálnunk azt a kedvező egyensúlyt, mely az általános titkos és egyenlő választói jog előnyére mutatkozik.

Valahányszor e kérdést a fejlődéstan tudományos szemüvegén át boncolgattuk, kikapcsoltuk belőle annak aktuális politikai jelentőségét, mert a politika viharzó és – fájdalom – piszkos porfellegetek felverő fürgetegei vastag fátyolt vontak a kérdés érdemére s ha e fátyol mögül a fejlődéstan igazságok nem tudtak kellő világításhoz jutni a közvélemény előtt, úgy ez éppoly kevésbé csodálatos, mint amennyire bizonyos, hogy ma már a gondolkodás jobbainak sikerült áttörni a politika vastag porfellegét és igazukkal a közvélemény felszínére jutni.

Nem kell ahhoz merészség, hogy ezt konstatáljuk, mert a tények szólnak mellette. Az általános titkos és egyenlő választói jog elvi ellenségeinek érvcsapatai leverve hevernek a szellemi fegyverek csataterén. Küzdelmüket illusztrálni, a legyőzött hibáit boncolgatni és a győztes erősségeit dicsőíteni ezúttal nem céloim. Rövid szemlét akarok tartani a csataterén, és rá fogok mutatni arra az egy stratégiai pontra, ahol a küzdelem látszólag még folyik, de ahol az általános titkos és egyenlő választói jog kétségtelen diadala már most kézzelfoghatóan megállapítható.

Az ellentábor első hatalmas érve az volt, hogy az általános titkos és egyenlő választói jog megvalósítása esetén a nemzet vezetése kisiklik az intelligencia kezéből.

Alig nyilatkozott meg számba vehető vélemény, amely nem mért volna halálos csapást erre az érvre. Ki van mutatva, hogy az általános titkos és egyenlő választói jog mindenütt a művelt társadalmakban új és érdekesebb intelligenciát juttatott vezérszerepre a réginél. Általános az a nézet, hogy silányabb parlamenti anyag, mint a mai magyar, el sem képzelhető, s így a legmesszebb menő skrupulozítás sem kételkedhetik abban, hogy új alkotmányos formákban változás csak egy irányban lehetséges: a javulás irányában. Végül, bátor és gondolkozó emberek bonckése megállapította, hogy a magyar társadalom mai vezető osztálya nem is az intelligencia, hanem a rendiség alkotmányos burokbá csempészett maradványain élősködő feudális és dzsentriosztálynak az a rétege, mely a modern értelemben vett kultúrától irtózik, tehát nem is intelligens.

¹ A közlemény megjelenési helye: *A Munka Szemléje* 1905. okt. 15; 15. sz., 1–4. l. – A magát „független szocialistának” nevező folyóirat 1905 elejétől 1908 áprilisáig jelent meg: utolsó számaiban már nyíltan a szociáldemokrata mozgalomhoz csatlakozott. Célja haladó szemléletű, egyetemességre törekvő ismeretterjesztés volt. Szerkesztője, *Diner-Dénes* József képzett és jó tollú radikális demokrata cikkírók tűzhelyévé tette a szemlét. – *Balog N. Imre* fővárosi ügyvéd (1907-ben *Ady* védőügyvédje – *Fabó* Irma közlése), *A Munka Szemléje* első két évfolyamának szerkesztőtársa, a harmadik évben pedig a lap főmunkatársa, korábban is újságíró volt, ez idő tájt pedig a *Budapesti Naplóba* és a *Jövendőbe* cikkezett. Írásának a többi között az a jelentősége, hogy – szinte Jásziékát megelőzve – rámutat a választójogi probléma és a modern nemzetiségi kérdés összefüggéseire. A cikkíró alapállása egyébként a korabeli fővárosi radikális polgárság felszínese és elfogultságoktól sem mentes nemzetiségpolitikai állásfoglalását tükrözi.

Az első érv íme halott.

A második: Európa minden államának újkori története azt mutatja, hogy ahol a választói jogot általánosították, ott a szabadelvűség elvérzett a társadalmi küzdelmek porondján.

Azokra, akik az újkor fejlődésében csak ennyit tudtak meglátni az eseményekből, megdönthetetlen alapossággal ráolvasták a vakságot, avagy a vakság szimulálását.

Igaz, hogy a magát szabadelvűnek nevező eszmeáramlat megtört az általános titkos és egyenlő választói jog hatása alatt. De megtört azért, mert ez a szabadelvűség konzervativizmussá lett abban a pillanatban, mikor szárnyait szélesebb területekre is ki kellett volna terjesztenie, mikor hűtlen lett lényegéhez és csak nevéhez ragaszkodott, s mikor a fejlődés igazán szabadelvű katonái még névben is kénytelenek lettek megkülönböztetni magukat azoktól, akik a liberalizmus természetes gyermekét: a szociális világnézletet a fürdőkádba akarták fojtani. Abból a halálból tehát, amely ezt a liberalizmust érte, új élet fakadt, amely a természeti törvények örök igazságának védelme alatt áll.

Hulla tehát a második érv is.

Jöjjön a harmadik: a szociáldemokrácia a hazafiatlanság veszedelmének készítené meleg fészket az általános titkos és egyenlő választói jog megvalósításából.

Ne legyetek szociáldemokraták, ha nem tudjátok átérteni és átérezni, de ha foglalkoztok a váddal, bíráljátok a védelmet is: olvassátok figyelemmel a „Népszavát” és a párt kiáltványait. Egyetlen egy sincs ezek között, mely a szolidaritás nemzetközi fogalmát úgy értelmezné, hogy a becsületes hazafiasságot feláldozná amannak, és nem található azokban egyetlen betű sem, amely ne azt hirdetné, hogy a magyar szociáldemokrácia hű fia ennek az országnak, s a nemzet önállóságának és alkotmányának vérét áldozza, ha ez az alkotmány sáncaiba fogadja őt. És ha nem elegendő a magyar szociáldemokrácia nyíltan hirdetett hitvallása, akkor szolgáljon útmutatásul az angolok, a franciák és a németek példája, ahol nyilván látható, hogy az eleven élet lüktető ereje mint forrasztotta egybe a szociáldemokrácia fejlődését a nemzeti államok haladásával.

Hát ravatalon fekszik ez az érv is.

Az utolsó, elismerem, kemény ellenség, a nemzetiségi kérdés: a választói jog általánosítása talpra állítaná a magyar állam nemzeti jellegének meggyilkolására irányuló törekvéseket, és beláthatatlanok állítólag azok a veszedelmek, amelyek a magyar nemzeti államot és annak parlamentarizmusát fenyegetik, ha 150–160 nemzetiségi képviselő kerül a törvényhozás termébe.

150–160 nemzetiségi képviselő! Itt kulminál a kérdés. Ha pusztán és kizárólag a statisztikai adatokat tekintem, amelyek elég harsányan hirdetik a magyarság feltétlen többségét, akkor még mindig nincsen eliminálva ez a szám. A belügyminisztérium adatgyűjteményei fényes túlsúlyt mutatnak ki a magyarság javára. Hozzájárul az eredménynek kedvező voltához az a nem kicsinylendő körülmény, hogy a jelenlegi választók arányához képest az általános választói jog behozatala esetén a magyarság arányszáma emelkednék. Mégis azt kell mondanom, hogy ezek az eredmények így meztelenségükben nem döntenek el a küzdelmet. A lehetőség, hogy 150–160 nemzetiségi képviselő megválasztatnék, ennek dacára fennforog s így az aggályok – ha ugyan minden nemzetiségi képviselőt a haza ellenségének tekintünk ab ovo – nem volnának kellően eloszlatva.

E ponton kívánok rámutatni azokra az előnyökre, amelyek az általános titkos és egyenlő választói jog mellett döntenek el a küzdelmet s eddigelé figyelemben tudtommal nem részesültek.

Őt tényező követel alapos és gondos mérlegelést a nemzetiségi rém elbírálásánál. Éspedig:

1. A magyar állameszme relációja a nemzetiségekhez.
2. A szociáldemokrácia relációja a nemzetiségekhez.
3. A nemzetiségi izgatás módja és terjedelme.
4. A képviselők személyében rejlő garancia.
5. A nemzetközi felelősség.

Vegyük sorra a szempontokat:

Senki se tagadhatja, hogy a nemzetiségi honpolgárok között vannak jelentékeny számmal olyan honfitársaink, akik becsületesen ragaszkodnak a magyar állameszméhez. Vannak továbbá, akiket ér-

dekeik, vannak, akiket családi összeköttetések vagy egyéb vonatkozások tartanak vissza nemzeti-ségi törekvésektől. És lesznek, akik ingadozók, akiket tehát becsületes és okos, de reális politikával kell a megtántorodástól visszatartani.

A mai választási rendszer mellett a statisztika adatai szerint 184 kerületben vannak többségben nemzetiségiek. Ez a 184 kerület alig 12–15% eredményt mutat fel. Vagyis a mostani választóknak alig 12–15%-a csatlakozott a nemzetiségek politikájához.

Józan ésszel nem lehet feltenni, hogy az izgatások bármilyen intenzitása mellett, főleg, ha a magyarság okos politikával ellensúlyozza azt, ne maradna meg a magyar állameszme mellett legalább annyi százaléku nemzetiségi választó, mint amennyi most ellene van.

A magyar állameszme ereje és helyes, modern politikája tehát a legsötétebb számítás mellett is 12–15%-kal csökkenteni fogja a nemzetiségi eszme választóinak számát. Aki e körülménnyel nem számol, az vagy nem akar tudni a valóságokról, vagy éppúgy lekicsinyli a magyarság erejét, mint ahogy jogtalanul megbélyegzi a nemzetiségeket. Semmi esetre sem gyakorlati eljárás.

A második szempont fontosságát különösen abban a tényben kell mérlegelni, mely az új választók osztályhovatartozandóságában nyilatkozik meg.

Kétségtelen, hogy az új választók egy jelentékeny része a proletariatushoz tartozik. Kétségtelen, hogy a szociáldemokrácia az általános titkos választói jog behozatala után széles körű politikai akciót és szervezkedést fog kifejteni és kétségtelen, hogy a nemzetiségi választókra éppúgy hatni fog, mint a magyarságra. Az is vitán felül áll, hogy az új választók széles rétege szűz talaj, mely még mentes a nemzetiségi izgatások mótelyétől. Ezen a talajon tehát egyszerre operálhatnak a szociáldemokrácia és többi magyar politikai pártok a nemzetiségekkel. Hogy a többi pártoknak mik a legrosszabb kilátásai, azt már fentebb percentualiter kifejeztem. Aki pedig tudja, hogy a nemzeti és nemzetiségi sovinizmusnak leghatalmasabb ellenfeje a szociális világnézet terjesztése; aki ismeri azokat az eredményeket, amelyeket a szociáldemokrácia a nemzetiségek soraiban már eddig elért a mai szűk mozgási területén, az nem kételkedhet abban, hogy a szociáldemokrácia jelentékeny hódításokat fog véghezvinni a nemzetiségeknél, különösen pedig azoknak nagyon is széles rétegű proletariatusánál. Itt is a legpesszimistikusabban számítok és a választóik 10 százalékában fejezem ki a szociáldemokrácia eredményét, ami a nemzetiségi törekvések választóinak újabb 10%-os csökkenését jelenti.

Hogy a szociáldemokrácia hűséges ápolója a magyar állameszme, arról felesleges újból szólnom, és így konstataálhatom azt a tényt, hogy a legsötétebb színeken át is, a belügyminiszteriumban kimutatott nemzetiségi választók száma minimo calculo 25%-kal kevesebbre teendő.

Hogy a mai rendszer mellett, amikor a nemzetiségi izgatásoknak nem állhatja útját a szociális eszme egyenlő erejű törekvése, ennél kedvezőbb eredményt produkáljon a jövő – alig képzelhető.

Az okot megadja a harmadik szempont. Tudni kell, hogy kik ma a nemzetiségi izgatók és meddig terjed azok befolyása.

A pópák, a tanítók, a falusi jegyzők és néhány ügyvéd viszik az államellenes törekvések lobogóját. Ezeknek az embereknek a terjeszkedési köre azonban nem nagy. Nem terjed tovább, mint a mai választási rendszerben elférő rétegig. Tapasztalatból tudom, hogy a nemzetiségi ideákkal csak azok vannak eltelve, akik vagyoni helyzetüknél fogva az izgatókkal közvetlenebb érintkezésbe tudnak jutni. Akikkel a pópa, a tanító, a jegyző és az ügyvéd – mert belőlük él – parolázik. A többivel ezek az urak úgysem törődnek. De annál szorosabb viszonyban vannak azokkal, mert hiszen számuk nem nagy – a legtöbb nemzetiségi kerületben kevés a választók száma – a megoldozásuk könnyű, amellett hasznohajtó és kenyérkérdés is. A mai választási rendszer mellett tehát – és egyedül a mai rendszer mellett – akadálytalanul terjeszkedhetnek a nemzetiségi izgatók. Mihelyt azonban új rétegek kerülnek a választói listába és hozzá nagy kiterjedésű rétegek, a nemzetiségi izgatók éppúgy szűz területre kerülnek, mint bármelyik párt, és éppúgy hódítaniuk kell, mint a többi pártoknak. Helyzetük attól függ, hogy milyen ellenhatással találkoznak. Az eredmény esélyeit pedig már fentebb kimutatam. Én hiszem, hogy a jelzett 25%-nál is kedvezőbb lesz a többi pártok hódítása. Ellenben bizonyos, hogy a mai választási rendszer mellett hódítani csak a nemzetiségi izgatók tudnak. A magyar állameszme az általános választói jog nélkül csak veszíthet a mostani nemzetiségi választókból.

Ha ily módon teljesen redukáltnak tekinthető az a veszedelem, mely a nemzetiségek soraiból a magyar államot a választói jog általánosítása esetén állítólag érhetné, úgy még hatásosabbá tehető ez az eredmény a képviselők személyének helyes megválasztásával. Mert azt is a tapasztalat igazolja, hogy a fajsúllyal bíró politikai egyéniségek rendszerint leverik a legerősebb áramlatokat, főleg leverik a nemzetiségi törekvéseket. Az ő közvetlen megnyugtató hatásuk biztos széruma a nemzetiségi láznak. Helytelen dolog, hogy a miniszterek és nagy jelentőségű politikusok a főváros vagy más vidéki jelentős kerületek mandátumára pályáznak. A városok magyarok, akármelyik párthoz tartoznak is. Ellenben az állameszme érdekében oda kell menniük a küzdelembe, ahol nem párttaktikát, de nagy nemzeti és szociális célokat szolgálhatnak. Lányit, Kristóffy, Mikszáthot stb. nemzetiségi kerületek választották meg. Hol küzdelemmel, hol anélkül. De tapasztalhattuk, hogy ez az eljárás sok nemzetiségi kerületet biztosíthat. Túlzás nélkül mondható, hogy ily módon legalább 25 nemzetiségi kerület marad biztosan magyar kézen. Ami a rémet megint jelentékenyen csökkenti. Talán már egészen el is törpíti.

Valamennyi szempontnál törekedtem olyan pesszimiztikusan mérlegelni a következtetések eredményeit, hogy senki se vádolhat túlzással. De szükségképpen ki kell emelnem, hogy a helyzet ily pesszimiztikus alakulása alig várható. Legalább még egyszer olyan nagy mértékben fognak jelentkezni a kifejtett tényezők hatásai, mint aminőre én értékeltem. Különösen jelentékeny lesz a szociáldemokrácia befolyása, míg a magyar állameszmében gyökeredző többi politikai pártok ellenhatása, valamint a képviselőjelöltek fajsúlyától bizton várható eredmény attól az esélyességtől függ, amellyel az illetékes tényezők a kijelölt szempontok irányában eljárni fognak.

Az itt felhozottakon kívül egyéb módszerek is vannak, amelyek lehetővé teszik a nemzetiségi izgatások eredményeinek nivellálását. Azokra azért nem terjeszkedem ki, mert törekedtem csupán oly oldalokról megvilágítani a kérdést, amelyek addig semmi vagy nem kellő figyelemben részesültek. Egy nagy és általános szempontra azonban – melyet fonnebb az ötödik szempontként már megjelöltem – okvetlenül ki kell térnem. Ez a nemzetközi felelősség szempontja.

Letagadnunk azt, hogy nemzetiségeink vannak, nem lehet. Tehát számolnunk kell velük. A számadást ad infinitum halasztani nem szabad. Tehát jobb, ha kisebb kontót rendezünk, mintha akár alapos, akár alaptalan sérelmekkel szaporítani engedjük a számlát. De nem is lehet tovább tűrni, hogy a nemzetiségi rágalmak szűkint rágják a magyar nemzet külföldi hírnevét. Ők tele tudják kiabálni jogos és jogtalan panaszaikkal az egész művelt világot, mi nem tudtunk eddigelé soha kellően védekezni. Ellenben, ha panaszaikat a parlamentben adják elő, ott nyomban megterem a nyomatékos cáfolat. Amit pedig nem mernének oda hozni a hazugságok közül, melyekkel telikürtölték már a világot, az megszűnt létezni éppen abból az okból, hogy agyonhallgatják. A parlamentarizmus fogja megölni a rágalmakat, aminthogy az orvosolandja a jogos panaszokat. Kulturális módon csak így oldható meg ez a kérdés.

Ha ellenben nyíltan azt hirdetjük és törvényileg meg is valósítjuk, hogy az emberi és politikai jogokat ebben az országban csak a magyarság kapja meg, abban a pillanatban nemcsak megöltük az egyetlen civilizált módját a sérelmek orvoslásának és a rágalmak leleplezésének, hanem ezzel egyúttal kiszolgáltattuk magunkat mindazok gyűlöletének, kik szívesen vennék, ha a rágalmak valóknak, és akik keresve keresik azokat az achillesi sarkakat, amelyeken a magyarság megsebezhető. Megtalálnák e tényben, és igazuk volna. Ha ebben a hazában ab ovo politikai diminúcióra van ítélve az, aki nem a magyar faj szülőtte, csak magyar honpolgár; ha mi a nemzetiségekre pure et simple rá-sütjük az államellenesség bélyegét, és ahelyett, hogy őket a szabadság, a jog és a kultúra áldásaiban való részeltetés által megnyerni és megnyugtani iparkodnánk, egyszerűen, nyíltan és kegyetlenül kizárjuk mindezekből, akkor a múlt hazugságai igazságokká, a rágalmak valóságokká és a fékezhetlen gyűlölet a legtermészetesebb érzéssé válik, amely iránt az egész kultúr világ joggal fog rokonszenvezni.

Hogy mi lesz még ezentúl is a nemzetiségek kirekesztésének a következménye – még ha az ő irántuk való gyanakodásból a magyarság egy jelentékeny rétegét is kiszorítjuk –, azt tudhatják azok, akik hasonló politikai metódusok eredményeit megfigyelték. A szociáldemokráciának nagyobb er-

jesztő ereje sohasem volt még, mint Németországban a 10 évig fenntartott „Socialistengesetz”,² mely alatt számuk megtízszereződött. Tíz év múltán nézze meg a nemzetiségeket az, aki ma nyíltan hirdeti, hogy őket kirekeszti a választói jog keretéből. Holt bizonyossággal egytől egyig meghódol az államellenes izgatásnak, és ki fogja visszaterelni a megdagadt folyam vizét a medrébe? Ki fogja visszaszerelni Magyarország nemzetközi hírnevét, amelyet a nemzetiségek kirekesztése egy csapással tönkretenne? Ki írja be hazánk nevét újra a kultúrnemzetek sorába, amelyet onnan azonnal törölni fognak, ha mások nem, hát azok, kik a nemzetiségek rágalmainak felültek? És bizony komoly körök ültek fel!

Ki fogja mindezekért viselni a felelősséget?! Ha volnának rémeink, amelyektől tartani kellene, akkor is le kellene azokat küzdenünk ezért az egy szempontért! Hát még így, amikor a rémek egészen üres fantazmagóriák!

Ne üljön fel nekik senki!

² A „szocialista-törvény” („*Socialistengesetz*”) vagy „kivételes törvény” 1878-tól 1890-ig volt érvényben. *Bismarck* kancellár a szociáldemokrácia „közveszélyes törekvéseit”, a szociáldemokrata és általában a szocialista szervezkedést kívánta meggátolni a szocialisztikus mozgalmak törvényesített üldözésével, gyűléseik, rendezvényeik betiltásával. A bismarcki visszahatás ellenére állandóan nőtt a szociáldemokraták száma. 1890-ben már háromszor annyi párhívuk volt, mint 1878-ban, a „kivételes törvény” bejelentése évében.

*Kossuth Ferenc felhívásai az erdélyi és magyarországi románokhoz a nemzetiségi közeledés ügyében és az ellenzéki koalíció „román akció”-jának nemzetiségi visszhangja*¹

A

1905 dec. 31

*Kossuth Ferenc beköszöntő cikke és felhívása az erdélyi és magyarországi román néphez a Kossuth-párthoz közel álló román nyelvű fővárosi sajtó (Lumina) indulásakor*²

Lapjukon, a *Luminan* (Világosság) keresztül meleg üdvözlötlet küldök a román néphez.

Elmondom a román népnek, hogy mi, magyarok, a román nép javáért harcolunk.

1848-ban a román népet hazugságokkal a magyarok ellen ingerelték, holott a magyar nép éppen az egyenlőségért harcolt, jogot, jólétet akart szerezni Magyarország bármilyen nyelvű és vallású lakosa részére.

A románok akkor a magyar haza ellenségeinek nyújtottak segítséget, de cserébe nem kaptak jólétet és szabadságot, hanem ők is éppen úgy el voltak nyomva, mint a magyarok.

¹ A Kossuth-párthoz közel álló, rövid életű fővárosi román hírlap újévi, beköszöntő felhívása forduló-pont lehetett volna a függetlenségi-nemzetiségi kapcsolatok terén, ha a bejelentett szándékot a nemzetiségi megbékélést célzó tettek követik. Az 1906. ápr. 6-án hivatalba lépő koalíciós Wekerle-kormány azonban – mely kormány az 1904 óta működő és az 1905 eleji választások óta többségi párttömörülésnek számít, ellenzéki koalíció (függetlenségi párt, Andrásy-féle alkotmánypárt, néppárt) vezető politikusaiból alakult – nem vállalta a Kossuth Ferenc felhívásában kifejezésre jutó közeledési politikát. – Kossuth közeledési akció-ját, aki később, koalíciós minisztersége idején maga sem folytatja a *Lumina* hasábjain felvetett kezdeményezést, egyébként tartózkodással fogadta az egykorú erdélyi és magyarországi román nemzetiségi sajtó és közvélemény. A román nemzeti párt szócsöve, a *Gazeta Transilvaniei* például a függetlenségi sajtóban (I. C irat) is napvilágot látó további, hasonszerű Kossuth-nyilatkozatot (*A magyarok és a románok*, Veikk. Budapest, 1906.jan. 22; 21. sz. 1–2.) kommentár nélkül idézi, de – a szerb – horvát sajtóval ellentétben – nem, illetve negatív értelemben foglal állást a nemzetiségi közeledés ügyében. (Vö. *Maghiarii si Românii*. G. Tr. 1906. jan. 24; 7. sz., ill. *Apponyi despre uestiunea nationalitatilor* – A. a nemzetiségi kérdéstről. *Gazeta Transilvaniei*, 1906. jan. 16; 2. sz. 2–3. l.; – szövegét I. B irat.) – A koalíciós kormány az erőszakos asszimilációt célzó Apponyi-féle iskolatörvényig (1907. XXVII. tc.) elsodródó nemzetiségi politikájáról ugyanitt – Mocsáry elmarasztaló bírálatához kapcsolódva – a következőket olvassuk a lap egy későbbi vezércikkében. „Valóban végzetes az – írja 1908 februárjában a *Gazeta Transilvaniei* vezércikkírója –, hogy három évtizedes erőfeszítés után, mely azért volt, hogy a magyarok és a nemzetiségek kapcsolatára nehezedő átok végre egyszer megtörtjön, Mocsáry nem veheti védelmébe azt a kormányt, amely saját pártjának tagjaiból [is] áll...” A cikkíró szerint a függetlenségi koalíció kormánya előtt – mint arra Mocsáry is rámutatott – két út állt: „... vagy folytatják azt a veszedelmes elnyomó politikát, melyet a Tisza-pártiak folytattak császári szuro-nyokra támaszkodva, hogy Bécsnek akarva-akaratlan tett szolgálatokért cserébe szabad kezét kapjanak a nemzetiségekkel szemben, vagy megbékélnék a nemzetiségekkel, megszervezván ily módon az ellenálláshoz szükséges hatalmat, melyre az országnak szüksége van ahhoz, hogy kiküzdhesse függetlenségét. A Wekerle-Kossuth-kormány – állapítja meg a cikkíró – az első utat választotta, ez volt a kitaposottabb és könnyebb út, mert a „szabad kéz” számtalan „jótéteménye” borítja; erről a szabad kézről szentül hiszik a sovínisták, hogy a „magyar nemzeti állam” boldog révébe vezet.” (*Mocsáry și guvernul* – M. és a kormány. G. Tr. 1908. febr. 11; 23. sz., Mocsáry L. Vál. írásai. Bp. 1958, 737–738. l.) A nemzetiségi közeledés szélesebb, demokratikus alapon megvalósítható akciója így nem kis mértékben a koalíció vezetői: *Apponyi*, *Wekerle*, *Kossuth*, *Andrásy*, de ugyanakkor a Román Nemzeti Párt nem kevésbé elfogult vezetői hibájából is elsikkadt, s hasonló reális lehetőség a dualizmus korában többé nem merült fel ebben a viszonylatban. Tisza István 1910 tavaszától 1914 februárjáig zajló román „paktum-tárgyalásai” ugyanis nem hasonlíthatók az 1906 elején előállott helyzethez. Míg a függetlenségi koalíció kormánya jutását megelőző hónapokban reális lehetősége volt egy széles alapú függetlenségi-román nemzetiségi megegyezésnek, a Tisza-féle román paktum-tárgyalások a magyar uralkodó osztály és a román földbirtokosok és szövetségeseik eleve kudarcra ítélt érdekvédelmi egyezkedése volt.

² *Cătră poporul român* – A román néphez, *Lumina* (Bp.), 1905. dec. 31; 1. sz. 2. l.

Azóta nekik is, nekünk is jobb a sorsunk, különösen 1867-től kezdve, amikor valamelyest helyreállították az alkotmányos életet.

De a magyar és a román nép csak akkor élne boldogságban, ha a magyar nemzet ügye győzne, mert ez az érdeke a román népnek is, hiszen mi az egyenlőséget hazánk minden hű és jó fia részére kívánjuk, bármilyen nyelvhez és valláshoz tartozzék is.

Ha mi lennénk kormányon, akkor a román, magyar, szlovák stb. nép látná, hogy mi nem azt tartjuk, hogy a nép csak arra jó, hogy katonát adjon és adót fizessen, hanem mindenkit az ország állampolgárának tekintünk, s kötelességünknek tartjuk a sorsával való törődést.

Jogot kell adnunk a népnek a helyi önkényurak és kiszípolozók ellen, munkát kell adnunk neki, s ahol s ahogy csak lehet, segítenünk kell a népet; a kormányzásba a legszigorúbb takarékoskodást kell bevezetnünk, hogy az adók ne emelkedjenek folytonosan, hanem egyszer kevesebb is legyen. Meg kell csinálnunk, hogy a fiúk három év helyett csak két évig legyenek katonák, és még sok szép dolgot.

Nekünk, az igazi magyar nemzetnek, eszünkben sincs, hogy bántsuk a román nép nyelvét, sőt ellenkezőleg, a mi részünkről szeretettel hoznánk áldozatot a román nép művelődési és egyházi céljaiért. De nagyon örülni fogunk, ha a románok saját érdekükből megtanulják a magyar nyelvet is, mert akkor rendelkezésükre áll bármilyen hivatal, ha megvan a képzettségük, mivel az állam hivatalos nyelve a magyar nyelv. Ha a románok, akik Amerikába mennek, hogy mindennapi kenyerüket megszerezzék, érdemesnek tartják megtanulni az angol nyelvet, Amerika hivatalos nyelvét, nagyon jól teszik, ha alkalmuk van rá itt, itthon megtanulni a magyar nyelvet, mert itt van a hazájuk, itt születtek, itt élnek, s ha Isten segít, hogy győzzünk, akkor itt munkát is fognak találni, könnyebben és jobban, mint Amerikában, ahol szeretteiktől elválasztva élnek.

Sokat kell még harcolnunk, hogy elérjük célunkat, de ha többen harcolunk a jogért és a közjóért, akkor annál hamarabb győzünk!

B

1906 jan. 16

A Román Nemzeti Párt sajtójának elutasító kommentárja az ellenzéki koalíció Kossuth Ferenc és gr. Apponyi Albert kezdeményezte „román akció”-járól¹

Kossuth után Apponyi is jelentkezik, hogy „illusztrálja” a kossuthista *Lumina* című lapot egy cikkel, amelyben „meg akarja világítani” a sokat bolygatott nemzetiségi kérdést.

Mindjárt előljáróban a gögös gróf kijelenti, hogy örömmel és rokonszenvvel köszönti a *Luminat*, amely „a mi román nyelvű testvéreink” körében a független Magyarország mint e haza lakossága összessége, boldogsága és mindenki szabadsága alapjának eszméjét hirdeti. Csak a független Magyarország dicső eszméje egyesítheti az agyakat, csak ez nivellálhatja, csak ez teszi lehetővé az érdekellentétek és a meg nem értésre alapozott érzelmek sűrűlődségeinek eltűnését.

Kijelenti ezután, hogy a magyar függetlenség eszméjéért vívott harcok egyben szabadságharcok is voltak, és vívmányaik új eredményekkel gyarapították a haza minden polgárának szabadságjogait. Ezekkel ellentétben a magyar függetlenség ellenfelei nemcsak a hazára mint összességre, hanem az egyes egyénekre külön-külön is a rabság jármát kényszerítették.

Miként is volt 1848-ban, és mi történt 1850-ben? Mikor az előző évek kötöttségeiből az ország a függetlenség biztosítása révén, a jobbágyot is állampolgárrá téve, felszabadult, kérdezte akkor Kos-

¹ A közlemény eredeti címe és leőhelye: *Apponyi despre cestiunea nationalitătilor* – Apponyi a nemzeti-ségi kérdéstről. *Gazeta Transilvaniei*, 1906. jan. 16; 2. sz. 2–3. l. – Az időszak függetlenségi közeledési sajtó-akciói közül l. még *Szivák Imre* országgyűlési képviselő cikkét a temesvári függetlenségi sajtóban. (*A nemzetiségek és az alkotmányvédelem*. Temesvári Hírlap 1906. jan. 14.; 11. sz.)

suth, Deák vagy bármely munkatársa, hogy a felszabadítandó jobbágy magyar, szlovák vagy román [nemzetiségű]? Vajon nem ugyanazon szabadság napja ragyogott fel nyelvi különbség nélkül minden állampolgárra? S amikor 1850-ben ráborult a magyarokra az elnyomás sötét éjszakája, ennek zsarnokai gyújtottak-e legalább egy parányi világot a haza nem magyar polgárai számára? Vajon nem ugyanaz a rabság lett úrrá mindenki fölött, mihelyt felszámolták a magyar haza függetlenségét?

Apponyi gróf ezután így folytatja:

„Ha nem magyar testvéreinknek vannak panaszai, vajon nem azonosak ezek azokkal, amelyek a magyarul beszélő népet is nyomják? S ha vannak még külön panaszaik velünk szemben, mi az, ami ezek elfogulatlan vizsgálata útjában áll? Nem az-e, hogy a szűk keretekbe szorított magyar nemzeti élet nem bízik erkölcsi erejében? Nem az, hogy csekély eszközökre van utalva, mivel hiányoznak azok a nagy hódító erők, amelyek fejlődése egyedül teszi lehetővé a lelkekben a politikai nemzet egységét. Milyen nagy, milyen hatalmas vonásokat hozna nemzeti politikánkba függetlenségünk és nemzeti létünk teljességének birtoklása!

A függetlenség az a megoldás, amitől minden egészséges és természetes lesz, mivel a függetlenség a nemzeti lét természetéhez tartozik. Függségi helyzetben viszont minden megváltozik és eltorzul, és minden probléma megoldhatatlanná válik. A független Magyarország nem lesz kénytelen külön igényként a nem magyar állampolgároktól megkívánni, hogy ragaszkodjanak a magyar hazához, mert [e haza] fényes vonzerejénél fogva kitörölhetetlenül létrejön, intézményeinek jótéteményei által megszilárdul ez a ragaszkodás. A magyar államnyelv, mihelyt megszabadul megalázott helyzetéből, melynek következtében az állami intézmények egy részéből ki van rekesztve, nyitott ajtókra fog találni minden polgár lelkében. Mert ez nem azért kér bebocsátást, hogy elnyomja saját nyelvüket és ezzel kapcsolatban kulturális törekvéseiket, hanem azért, hogy a haza minden polgárát szellemi kapcsolatban összeolvassza, hogy mindenki útját egyaránt egyengesse a legmagasabb pozíciók felé, s mindenkit a szabad és dicső hazához való ragaszkodásban ugyanazzal az eszmei kapcsolattal segítsen.

Álmok mindezek? Nem, ez a való igazság, amely a néplélektan alapjára épül, de több is ennél: ez hazánk jövőjének képe.”

Így szól Apponyi Kossuth *Lumináján* keresztül a nemzetiségekhez. Szárazon és lelketlenül beszél, szavai nem találnak befogadásra, mert hiányzik belőlük az igazság és az őszinteség. Mi közöltük ezeket, hogy lássák, milyen elméletekkel és érvekkel erőlködnek Kossuth lapjának „felvilágosítói” meggyőzni a nemzetiségeket, hogy csak a függetlenségiek táborába lépve emelhessenek igényt ők is erre a „szabadság”-ra és „jólét”-re.

C

1906 jan. 22

*Kossuth Ferenc újabb sajtónyilatkozata a magyar–román nemzetiségpolitikai közeledés ügyében:
„A magyarok és a románok”¹*

Kossuth Ferenc a *Lumina* című román nyelvű függetlenségi lap vasárnapi számába a nemzeti-ségi kérdéstről a következő nagy fontosságú cikket írta:

Sok félreértés volt és van a magyarok és a románok közt; pedig ez nem jól van így; nem is indokolt ez!

A románok féltik nemzetiségüket, nyelvüket, saját szellemű haladásukat, szokásaikat, jogaikat, vallásukat.

¹ A közlemény lelohelye: Budapest, 1906. jan. 22; 21. sz. 1–2. l. – A cikket rövid kivonatban kommentár nélkül ismerteti a Román Nemzeti Párt sajtója is. (Vö. *Maghiarii si Români* – Magyarok és románok. *Gazeta Transilvaniei*, 1906. jan. 24; 7. sz. 1–2. l.)

Most mindezt féltik a magyartól, evvel bebizonyítják, hogy nem ismerik igazán az igaz magyart.

Nincs ország a világon, ahol oly kis számú idegen ajkú népcsoportok évszázadokon át megtarthatták volna vallásukat, jogaikat, szokásaikat, nyelvüket, mint Magyarországon.

Évszázadokig nem bántotta őket a magyar akkor, amidőn az erőszak mindenhol máshol napirenden volt.

Miért bántaná most, midőn a közszabadság, melyért a magyar küzd, nem tűrne el kivételt?

A magyarnak van annyi belátása, hogy például a románokat, kik két és félmillió lelket számlálnak, megmagyarosítani nem lehetne, még ha akarnánk sem.

Pedig nem akarjuk; hanem azt igenis akarjuk, hogy a románok is megszeressék azt a magyar hazát, ahol bölcsőjük ringott, és ahol sírjuk állni fog.

De azt is tudjuk, hogy a Hazát csak úgy szerethetik igazán nemcsak a románok, hanem az ország minden szegény és szenvedő polgára nyelvkülönbség nélkül, ha ez a magyar Haza nekik jólétet és szabadságot ad, és alkalmat ad a becsületes megélhetésre; alkalmat ad a szorgalmasoknak az előmenetelre, a gyarapodásra, és lehetőséget nyújt oly jogok élvezhetésére, amelyek nem érintik azt a nagy egészet, amelyet meg kell védenünk mindnyájunknak együttesen, kik e földön születünk, bármilyen legyen az anyanyelvünk.

Sok helyen a román nép igen szegény és igen hátramaradott. Nem lenne sem szegény, sem hátramaradott, ha a független magyar haza kormánya intézhette volna eddig az ország sorsát. De úgy, ahogy van és volt, ki volt téve e nép sok visszaéléseknek, sok zsarolásnak, hatalmaskodásnak. Ez azonban közös sorsa volt mindazoknak, kik szegények és hátramaradottak, legyen bármilyen az ő anyanyelvük. Ez az, amit orvosoltunk volna azonnal, mihelyt kormányra jutottunk volna, ha ebben nem lett volna megakadályozva a képviselőház többsége; köztudomású tény az, hogy a mi elhatározásunk az volt, és az is marad, hogyha mi intéznők az ország ügyeit, a nép ne azt érezze, hogy adózási és újoncozási anyag, melyen hatalmaskodni lehet és szabad, hanem azt, hogy ha adóznia kell az állam fenntartásáért, keresete is legyen azért, hogy legyen miből adóznia; és ha szolgálnia kell az állam védelméért, legyenek becses jogai is, mint az állam polgárának.

Ha szolgálni kell, mint ahogy kell, szolgáljon csak két évig három helyett, mert ha szeretettel és gonddal bánnak vele, két év alatt is megtanulja a szolgálatot, és így gondoztassék a nép érdeke minden más téren is.

Nem lehetne eléggé ismételni a románoknak, hogy az igazi magyarnak esze ágában sincs a román nyelv ellen törni; ezzel csak ellenségeket szerezne magának a magyar állam, haszon nélkül; de a huszadik században [dőre, aki]² erről álmodnék a mai korszakban.

Ellenkezőleg, mindent el kellene követni a magyar államnak azért, hogy bármilyen nyelvű honpolgárai megszeressék magyar hazájukat.

Előttünk van Svájc példája, hol boldogan és jólétben él együtt három nemzet. Mind a három Európa legnagyobb nemzeteihez tartozik bár: a francia, a német és az olasz.

Egyik sem akar megszűnni svájci lenni, bár tőszomszédságban vannak a hatalmas Német-, Francia- és Olaszország.

Ott is összevesztek egyszer e nemzetek, és fegyverrel törtek egymásra a *Sonderbund*nak nevezett háborúban. De azután kibékültek, és ismét szerették egymást, ismét összefognak, egymást nem bántják; mindegyik büszke rá, hogy svájci polgár.

Így kell ennek lenni Magyarországon is!

Nekünk csak örömünkre szolgálhat, ha a román művelődik, nyelvét műveli; vallásához – mint becsületes istenfélő ember – ragaszkodik; nyelvét megtartja, s ezzel megtartja nemzeti jellegét, tehát nemzeti erősségét, mert egy nemzeti jellegéből kivetkőzött nép erőtlen, elsatnyult nép, nekünk pedig erős honpolgárok kellenek.

² A szöveg értelem szerinti kiegészítése; a cikk szövegéből nyilvánvaló sajtóhibaként kimaradt a jelző. (Szerk. jegyz.)

A nyelvében, vallásában, szokásaiban, jogaiban gyarapított romántól azonban joggal elvárható, hogy tanuljon meg magyarul, nem azért, mert muszáj, hanem azért, mert ez az ő érdeke.

Ha nem akar megtanulni, ám ne tegye, legyen ez az ő gondja; csakhogy akkor kevésbé boldogul, mint szomszédja, aki megtanult magyarul, mert hisz Magyarországon vagyunk, ahol mindenkinek érdeke megtanulni magyarul, bár senki sem kötelez rá senkit.

Milyen szépen megtanulnak az Amerikába vándorolt románok angolul, bár senki sem szorítja rá őket. Ráviszi őket a józan ész és a boldogulási ösztön.

Ez fogja rávinni a románokat arra is, hogy magyarul megtanuljanak, midőn majd látni fogják, hogy őket nemcsak nem bántja senki, hanem ellenkezőleg a magyar haza őket is, mint minden fiát szeretettel öleli keblére, és mindent elkövet értük is... hogyisne, hiszen ők is magyar állampolgárok, a magyar haza román fiai!

Jól tudjuk, hogy az az idő, melyben e szép jövőt megvalósíthatjuk, nincs oly közel, mint hittük a múlt év kezdetén, mert nem akarják megengedni a legfelsőbb helyen azt, hogy a magyar jó hazafiak, saját elveikkel jussanak kormányra.

De el fog jönni az az idő, és mennél jobban összetart a magyar haza minden polgára, annál hamarabb jön el.

67

Iratok a gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus egybehívására vonatkozó kérelem 1906. évi elutasításáról, az 1902. évi kongresszus határozataival és sérelmi javaslatával összefüggő előzményekkel

A

1906 febr. 9

*Balogh Ferenc miniszteri fogalmazó feljegyzése br. Fejérváry Géza miniszterelnök számára a gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus egybehívása engedélyezése iránti kérelem elutasítása tárgyában*¹

MB 1908–XXXV–416/718. fasc., (338–623/1906)

(Feljegyzés másolat)

A pátriárka 1903. év december havában azon kérelmet terjesztette elő, eszközöltessék ki Őfelsége engedélye arra nézve, hogy az 1902. évben összehívott, elnapolva levő kongresszust 1904. évi március hó 14-ére rendkívüli ülésre összehívhassa. 5142/903

A kérelem teljesítése ellen *elvben* sem a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, sem a horvát bán úr nem tett észrevételt, de a horvát bán úr felhívta egyúttal a figyelmet az abnormis politikai viszonyokra.

Erre való tekintettel Tisza István gróf volt miniszterelnök úr úgy döntött, hogy ez ügyben sem a Felséghez felterjesztést tenni, sem pedig a pátriárkával tárgyalni nem kíván.

A pátriárka 1904. május havában, majd július havában felterjesztésének elintézését szorgalmazta, s ez utóbbiban arról is értesített, hogy a rendkívüli összejövetel 2384/904
3601/904

¹ A feljegyzés tárgyát a következőképp jelöli annak készítője: „Horvát bán a gör. kel. szerb nemzeti egyház kongresszus egybehívása tárgyában.” A feljegyzést követőleg alábbi megjegyzést olvassuk Joan[ovics?] aláírással: „Ha a kongresszus nem engedélyeztetnék, nézetem szerint a felterjesztést most már „ad acta” tenni nem lehet, hanem legfelsőbb elhatározást kellene kieszközölni, amelynek nem szükséges indokolással bírnia. A felterjesztést magát lehet a politikai helyzettel – Horvát–Szlavonországokban a folyó évben képviselőválasztások lesznek – indokolni!” – Az 1902. évi gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszusra korább von. iratokat, a kongresszus történetére von. összefoglalással l. Iratok III. 53. sz.

tárgysorozatába a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által elkészített magyarországi népiskolákról szóló törvényjavaslat-tervezet is felveendő lesz.

A pátriárka ezen felterjesztései minden közbevetett intézkedés nélkül ad acta tettek.

A pátriárka 1905. évi augusztus hóban – arra való tekintettel, hogy az 1902. évben összehívott kongresszus tagjainak mandátuma megszűnt – kéri, engedjék meg neki, hogy a kongresszust, [az] új választások mezejtése után háromévi időtartamra egybehívhassa.

3523/905

A pátriárkának ezen felterjesztése, valamint az ennek elintézését sürgető újabb felterjesztése véleményezés végett a horvát bán úrnak megküldetett azzal, hogy miután az 1902. évben egybehívott kongresszus mandátuma lejárt, s számos fontos tárgy elintézését vár, itteni szempontból nem volna akadálya a kongresszus egybehívásának, ha és amennyiben megfelelő garanciát nyernénk arra, hogy az egybehívandó kongresszus érdemleges munkát végezne. E garancia úgy volna elérendő, ha a kongresszus az 1875. évi május 14-én kelt lf. királyi rendelet 7.§-a alapján rendkívüli kongresszus gyanánt engedélyeztetnék, amikor a tárgysorozat bemutatása kötelező.

A horvát bán úr most arról értesít, hogy a kongresszusnak rendkívüli ülésre való egybehívása ellen, miként a múltban, úgy most sincs kifogása, de kiemeli, hogy Horvát–Szlavonországokban a politikai viszonyok ma még kedvezőtlenebbek, mint a múltban voltak.

623/906

Bpest. 906. II. 9.

Balogh s. k.

B

1906 márc. 1

Br. Fejérváry Géza miniszterelnök felterjesztése az uralkodóhoz a gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus engedélyezése iránti kérelem elutasítása tárgyában

ME 1908–XXXV–416 (718. fasc.), 338–1702 (1906)
(Másolat)

Budapesten, 1906. március hó 1

Legkegyelmesebb Úr!

A görögkeleti szerb pátriárka 1903. évi december hó 15-én 638. szám alatt kelt felterjesztésében azon kérelemmel fordult hivatali elődömhöz, eszközölje ki császári és apostoli királyi Felségednek legkegyelmesebb elhatározását, illetve jóváhagyását arra nézve, hogy az 1902. évi március hó 5-én kelt legfelsőbb királyi elhatározás következtében egybehívott, elnapolva levő görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszust 1904. évi március hó 14-ére, rendkívüli összejövételre egybehívhassa.

Hivatali elődöm, mielőtt a kérelem tárgyában állást foglalt volna, a vallás- és közoktatásügyi magyar miniszternek és Horvát–Szlavon–Dalmátországok bánjának véleményét kérte ki, akik a kongresszusnak rendkívüli ülésre való egybehívása ellen elvben észrevételt nem tettek, de a bán felhívta a figyelmet a Horvát–Szlavonországban uralkodó abnormis politikai viszonyokra, amelyek a kongresszus megtartására nézve nem mutatkoztak kedvezőknek.

Hivatali elődöm ily körülmények között azon álláspontra helyezkedett, hogy a kongresszusnak rendkívüli ülésre való egybehívása iránt császári és apostoli Felségednél nem interveniál, s a pátriárkának sem ezen felterjesztését, sem pedig az e tekintetben 1904. évi május hó 19-én, 168. szám alatt tett újabb felterjesztését érdemleges tárgyalás alá nem vonta.

A pátriárka 1905. évi augusztus hó 14-én, 375. szám alatt azon körülményre való hivatkozással, hogy az 1902. évre egybehívott görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszus megbízása lejárt, s így szükséges, hogy a kongresszus új választások megejtése után háromévi időtartamra újból egybehívassék, a % alatt mély hódolattal idezárt felterjesztést intézte hozzám, kérvén, hogy a kongresszus rendes egybehívására irányuló kérelmét császári és apostoli királyi Felségednek jelentsem be, s Felségednek legmagasabb jóváhagyását eszközöljem ki arra nézve, hogy a görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszust Karlócára, egy utólagosan általa megjelölendő s bejelentendő napra összehívhassa, s illetőleg, hogy e célból az 1871. évi május hó 29-én kelt legfelsőbb elhatározással jóváhagyott kongresszusi választási rend 11. §-a értelmében a kongresszusi képviselők megválasztása iránt a szükséges intézkedést megtehesse.

A pátriárkának ezen felterjesztését és az ennek elintézését szorgalmazó, 2 % alatt hódolatteljesen mellékelt M. 3/1906. számú újabb előterjesztését véleménynyilvánítás végett közöltem volt a horvát–szlavon–dalmátországi bánnal, mert a fentebb legmagasabb hódolattal mondottak szerint, a kongresszus összehívására irányuló eredeti kérelmet a politikai viszonyok szempontjából teljesíthetőnek nem tartotta.

Egyben értesítettem a bán urat, hogy az 1902. évben egybehívott kongresszus mandátuma lejárt, s számos fontos tárgy elintézését vár, s én ez okból a magam részéről most sem emelnék akadályokat a kongresszus egybehívása ellen, ha és amennyiben megfelelő garanciát nyernénk arra, hogy az egybehívandó kongresszus érdemleges munkát fogna végezni; s hogy e garanciát a jelen esetben abban találnám, ha a kongresszus az 1875. évi május hó 14-én kelt legfelsőbb királyi rendelet 7. §-a alapján rendkívüli kongresszus gyanánt engedélyeztetnék, amikor a tárgysorozat bemutatása kötelező.

A horvát bán folyó évi február hó 4-én, 72. res. szám alatt kelt, s 3 % alatt mély hódolattal idezárt átiratában arról értesített, hogy a kongresszusnak rendkívüli ülésre való egybehívása ellen elvben ezúttal sincs észrevétele, kiemeli azonban, hogy véleménye szerint kongresszus tartására a politikai viszonyok ma még kedvezőtlenebbek, mint a múltban voltak.

A horvát bánnak aggályait a magam részéről is teljes mértékben osztom, egyrészt, mert Horvát–Szlavonországokban az országgyűlés mandátuma a folyó évben lejár, s így ott a folyó évben képviselőválasztásokra van kilátás, tehát [a] kongresszusi választási mozgalom komplikálódva a politikai képviselők választásával, csak hátrányos befolyással lehetne az ottani, különben sem normális közviszonyokra; másrészt most már a szorosabb értelemben vett magyarországi zilált politikai állapotokra is csak elmérgesítőleg hatna az a körülmény, ha a délvidéki szerb nemzetiségi elem a kongresszusi tagok választása folytán akcióba szólíttatnék. De a szerb nemzeti egyház jól felfogott érdekére is veszélyes volna, mert nincs kizárva az, hogy a kongresszus tagjainak választásánál a politikai pártok befolyása is érvényesülne, és az ily módon létrejövő kongresszus előreláthatólag megkísérelné az általános politikai kérdésekkel foglalkozni, s ezáltal tulajdonképpen teendőjét elhanyagolva, a még mindig zilált nemzeti-egyházi ügyek előbbrevitele avagy szanálása még azon esetben is alig lenne remélhető, ha nem állana elő azon kényszerhelyzet, hogy feloszlattassék avagy elnapoltassék.

Azok a nyomós politikai okok tehát, amelyek hivatali elődömet arra indították, hogy a pátriárkának rendkívüli kongresszus tartására irányuló előterjesztését tárgyalás alá ne vegye, ma is, de még fokozottabb mértékben fennállanak. A helyzet azonban annyiban változott, hogy most már az 1902. évben egybehívott kongresszus tagjainak mandátuma lejárt, s így a pátriárkának az új kongresszus összehívására irányuló kérelmét saját felelősségemre érdemleges döntés nélkül nem hagyhatom.

Ez okból vagyok bátor a pátriárkának szóban levő felterjesztését császári és apostoli királyi Felségednek legfelsőbb elhatározása alá bocsátani, s mély hódolattal arra kéni Felségedet, hogy a fentebb vázolt politikai helyzetre való tekintettel mindaddig, míg a közviszonyok nem javulnak, görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszus tartását engedélyezni ne méltóztassék.

Az ily értelemben szerkesztett legfelsőbb királyi elhatározás tervezete a 4 % alatt hódolattal mellékeltek.

Báró Fejérváry Géza s. k

Ezen előterjesztés tartalmát tudomásul vévén, a görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszus egybehívását ez idő szerint nem engedélyezem.

Kelt Bécsben, 1906. évi március 26-án

Ferenc József s. k.

Fejérváry s. k.

Melléklet:

1

1903 okt. 1

Br. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata gr. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz az 1902. évi karlócai gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszusnak az 1868. évi legfelsőbb kir. rendelet II. 13–14. §-ainak magyarázatára vonatkozó határozata tárgyában

ME 1903–XXXV–1109 (4593)

Magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter
55 283. szám

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Úr!

Az 1868. évi aug. hó 10-én kelt legfelsőbb kir. rendelet II. rész 13. és 14. §-ainak magyarázatára vonatkozólag a gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus által hozott határozat tárgyában f. évi június hó 25-én 1109. sz. a. kelt nagybecsű átiratára hivatkozással, a közlemények visszaküldése mellett, a következőkről van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni:

Az ezen ügyben általam véleményes jelentéstételre felhívott közalapítv. kir. ügyigazgatóságnak nézete szerint a m. évi december hó 4-én 85 715. sz. a. kelt, s Nagyméltóságodhoz intézett átiratomban kifejezett álláspont fenntartandó lenne. Mert a közalapítv. kir. ügyigazgatóság véleménye szerint Nagyméltóságod fent idézett nagybecsű átiratában kifejezett azon érvelés, hogy valamely egyházi önkormányzati szerv; p. o. egy alsóbb fokú hatóság, *ne magyarázhatná a törvényeket*¹ és szabályokat általánosságban, nem állhat meg;¹ köztudomású lévén, hogy elsősorban éppen mindig konkrét esetekben ott merül fel a magyarázat és értelmezés szüksége, ahol a törvény v. szabály alkalmazást nyer.

A hivatkozott szervezeti szabályokban más kvalifikáció állítatik fel az aktív és más a passzív jog gyakorolhatására. És ez természetes, mert az utóbbi fontosabb funkciók teljesítésével is járhat: helyes és indokolt tehát, hogy e jog gyakorlásához szigorúbb feltételek köttessenek, hogy a 14. §-ban az egyházas szellem fennforgása föltételt képezzen, az a közalapítványi kir. ügyigazgatóság szerint nemcsak óhaj; hanem követelmény, és szerinte ez is természetes; mert oly egyéntől, aki helyi *egyházi*¹ esetleg egyházmegyei *funkciót végez*¹ az egyház önkormányzatában, méltán megvárható, hogy egyházas szellemét tekintve az egyház részéről kifogás alá nem esik.

Hogy e követelménynek és föltételeknek szankciója expressis verbis nem vétetett fel a szervezeti szabályokba, az hézagnak mondható ugyan, azonban a gyakorlati élet megadja e határozományra a szankciót akkor, midőn az önkormányzati hatóságoknak lehetővé teszi, hogy ilyen ügyekben

¹ Piros ceruzával aláhúzva.

fokozatos határozatokkal döntsenek afölött, vajon egyes konkrét esetekben van-e helye a passzív jogból való kizárásnak.

Generalizálni az ily eseteket nem célszerű, s egyöntetűleg, vagyis minden esetben egyformán eldönteni az ily vitás kérdéseket alig is lehet. Az önkormányzat helyes alapelvei inkább azt kívánják, hogy az ily ügyek minden konkrét esetben külön bíraltassanak el, s hogy a helyi különleges viszonyok figyelembevételére alapján hozassék bennük döntő határozat. A közalapítv. kir. ügyigazgatóságának ezen most idézett véleményétől, illetve a múlt évi december hó 4-én 85 715 sz. a. kelt átiratomban elfoglalt nézetemtől ezen *alkalommal eltekintek*,¹ mégpedig figyelemmel egyrészt a Nagyméltóságod fent idézett nagybecsű átiratában felhozott okokra; másrészt pedig azon körülményre, hogy a szó alatt levő 14. §-ban foglalt „*egyházias szellemű*” kitétel tényleg tág teret nyit az *önkéntes magyarításnak*¹ és ebből folyólag gyakori alkalmat szolgáltat az egyházközségek kebelében a hitfelek békés együttélésének a megbolygatására.

Az utóbb mondottakból eredőleg, a Nagyméltóságod múlt évi október hó 2-án 3708 sz. a. és f. évi június hó 25-én 1109. sz. a. kelt nagybecsű átirataiban kifejtett *álláspontjához a magam részéről is hozzájárulok*.¹

Budapest, 1903. október hó 1-én

Wlassics s.k.

2

1903 okt. 27

*Gr. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felterjesztése az uralkodóhoz az 1868. aug. 10-én kelt királyi rendelet II. 13. és 14. §-ainak magyarozatára vonatkozólag hozott 1902. évi karlócai gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszusi határozat tárgyában*¹

ME 1903–XXXV–1109 (4593)

Budapest, 1903. évi október hó 27-én

Legkegyelmesebb Úr!

Az 1902. évben ülésezett görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszus a görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszusi választmányának 1902. augusztus hó 1-én C. V. 4627/123. szám. alatt, s 7. alatt hódolatteljesen csatolt felterjesztése szerint 1902. évi július hó 14-én tartott XXVII. üléséből hozott s 2. alatt a legmélyebb alázattal csatolt határozatával kimondotta, hogy az 1868. évi augusztus 10-én kelt legfelsőbb királyi rendelet II. fejezetének 13., helyesebben 14. §-a szerint az egyházközségi képviselőkké megválasztandó egyénektől megkívánt egyházas szellem hiánya a megválasztás akadályát nem képezheti, illetve, hogy a konzisztóriumoknak nincs joguk a választókorról az egyházas szellem hiányát megállapítani, s ezen a címen őket az aktív és a passzív választói jogból kizárni.

A fent hivatkozott 14. § határozottan kimondja, miszerint „*elváratik, hogy egyházközségi képviselőkké jó hírnevű és ismert egyházas szellemű egyének fognak megválasztatni*”,² s habár ezen rendelkezésnek a szabályzat során szankciója sehol sincs, valamint bővebb magyarozat vagy rendelkezés arra nézve sem található, hogy mik azon elvárt egyházas szellemnek az ismérvei, követelményei, s

¹ Piros ceruzával aláhúzva.

¹ Az alapirathoz I. mell. Fejér min. elnökségi előadó jelzésével, 1904. okt. 13-i dátummal a magyarországi gör. kel. és román egyházak szétválasztásának történetéről szóló feljegyzést. (ME 1904–XXXV–3381/4181). A fogalmazvány szövege előtt zárójelben a következő megjegyzés olvasható: („Az osztrák vallás- és közoktatásügyi minisztérium által megküldött 1860–1865. évi tárgyalási iratokból”)

² Kék ceruzával aláhúzva.

habár ezen elvet kimondó szakasz alapján sokszor visszás helyzet teremtett, s a kifejlődött gyakorlat sem volt megfelelőnek mondható, mégis a vallás és közoktatásügyi miniszter és a horvát–szlavon–dalmátországi bán meghallgatása után, kiknek véleményét 3., 4. és 5. alatt hódolatteljesen csatolni bátorkodom, abban a nézetben vagyok, hogy a görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszus túlment határozatával azon a határvonalon, amely az egyház életét és viszonyait körül fogja, amikor mereven kimondotta, hogy egyházközséget képviselő előljárók olyanok is lehetnek, akiknek egyházas érzületük nincsen.

Ennek ily határozott formában való kimondása még nagyobb hátránnyal járhatna az egyházi életre nézve, mint aminő hátránnyal járt a fent hivatkozott 14. § önkényes és helytelen magyarázata alapján követett, esetről esetre ugyan az illetékes felsőbb fórumok által korrigálható, de tényleg sok esetben nem korrigált visszás gyakorlat.

De ettől eltekintve, s ha teljesen koncedálom is a kongresszusnak azt a jogát, amely a szabályzatok alkotására vonatkozik, a kongresszusnak ezen joga mellett kötelessége lett volna a jelen esetben mindenekelőtt szabályzatilag megállapítani a minden egyházban szükséges és nélkülözhetetlen egyházas szellemnek azt a fogalmát, mely a 14. § szerinti választói jogosultság gyakorlásánál figyelembe jöhet, s ezen, legfelsőbb jóváhagyás alá tartozó szabályzata során kiterjeszkedni mindazon kérdésekre is, amelyek az aktív és passzív választói jog tekintetében fontossággal bírnak, nem pedig a legfelsőbbileg jóváhagyott szabályzatnak idevonatkozó – precizitás szempontjából a gyakorlati életben nem egészen helytállóknak bizonyult – rendelkezését kerülő úton kiküszöbölni.

Figyelemmel arra, hogy mindenesetre anomáliának lenne tekintendő, ha expressis verbis kimondatnék, hogy valamely egyház igazgatásához az egyházas szellem szükséges kvalifikációt nem képez, a kongresszusi határozat pedig végmagyarázatában ezt akarja kimondani, nemkülönben figyelemmel arra, mint a horvát–szlavon–dalmátországi bán helyesen jegyzi meg, hogy a jó hírnév és az egyházas érzület nyújtja az egyedüli garanciát az egyház igazgatása tekintetében: nem lehetek abban a helyzetben, hogy a kongresszus ezen határozatát – bár az ellen sem a püspöki zsinat, sem a pátriárka fel nem szólalt – jelen formájában legfelsőbb jóváhagyásra ajánljam, hanem kérem Felségedet, hogy ezen határozat megsemmisítése mellett engemet a legkegyelmesebben felhatalmazni méltóztassék, hogy a görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszust ezen kérdésnek szabályzati úton leendő rendezésére utasíthassam.

Gróf Khuen-Héderváry Károly s. k.

Ezen előterjesztés tartalmát jóváhagyólag tudomásul vettem, és magyar miniszterelnökömet a jelen előterjesztés értelmében teendő további intézkedésekre felhatalmazom.

Kelt Bécsben, 1903. évi november hó 8-án

Ferenc József s. k.

Tisza István s. k.

3

1904 febr. 12

Miniszterelnökségi átirat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez az 1902. évi gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus sérelmi felirata tárgyában

ME 1904–XXXV–153
(Fogalmazvány)

Vallásügyi Miniszter Úrnak

Budapesten

Az 1902. évben ülésezett gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus a gör. kel. szerb nemzeti-egyház autonómiájának állítólagos sérelmei miatt egy gravaminális feliratot készített, s az akkori hivatalbeli elődömhöz a kongresszus elnapolása után, 1902. évi augusztus hó 8-án be is érkezett.

Akkori hivatalbeli elődöm ezt a feliratot érdemleges tárgyalás alá nem vette, hanem azt az irattárban elhelyeztette.

A feliratnak ad acta történt tétele nézetem szerint csak ideiglenes intézkedésnek tekinthető, s e felirat még tárgyalást s elintézését igényel, ez azonban csak most vált időszerűvé, amikor a görögkeleti szerb pátriárkának a kongresszusi választmánynak m. évi november hó 28-án 9960/2622. C.V. szám alatt hozott határozata értelmében felterjesztett kérelme folytán tárgyalások indultak az elnapolt görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszusnak esetleges újbóli összehívása iránt, mert véleményem szerint az ily feliratokat a kongresszushoz intézendő leirattal kell elintézni.

Tekintettel erre, s miután ezen gravaminális feliratot az 1902. évi kongresszus jegyzőkönyveinek felülvizsgálása tárgyában 1903. évi december hó 5-én 91202. sz. a. kelt becses átiratában Nagyméltóságod is szóvá teszi, van szerencsém a kérdéses feliratot % alatt visszakérőleg megküldeni azzal, hogy nézetem szerint ezen felirat a legközelebbi kongresszus egybehívásának engedélyezése előtt legfelsőbb helyre bemutatandó lenne.

Miután azonban e célból szükséges lesz a gravaminális felirat tartalmára nézve indokolt felségfelterjesztést tenni, a feliratban pedig több olyan ügy is érintetik, mely a Nagyméltóságod vezetése alatt álló tárca ügykörét érinti, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel kérni, hogy a gravaminális feliratnak az ottani ügykörbe eső részére vonatkozó adatokat nagybecsű véleményének kapcsán velem soron kívül, mielőbb közölni méltóztassék.

Budapest, 1904. február.

L. Joan[ovics] II/12

4

1904 aug. 13

Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi államtitkár átirata gr. Tisza István miniszterelnökhöz az 1902. évi karlócai gör. kel. szerb nemzeti-egyházi kongresszus sérelmi felirata tárgyában

ME 1904–XXXV–153 (3922)

Magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter
65 007. szám

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Úr!

F. évi február hó 15-én 153. sz. a. és augusztus hó 5-én ugyanazon sz. a. kelt nagybecsű átirataira hivatkozással, az 1902. évben ülésezett görögkeleti szerb nemzeti-egyházi kongresszusnak, a görögkeleti szerb nemzeti egyház autonómiájának állítólagos sérelmei miatt felterjesztett gravaminális fel-

iratát oly tiszteletteljes értesítéssel van szerencsém Nagyméltóságodhoz visszazármaztatni, hogy véleményem szerint a görögkeleti szerb nemzeti egyház egyes autonóm közegeinek hatáskörét és az autonóm egyház, valamint a közegei feletti állami felügyeletnek mérvét az ezen egyháznak autonómiát engedélyező államhatalom jogosult megszabni, miért is az állami kormányzat ezen őt megillető jogkört saját érdekei kockázata nélkül az autonóm egyházra át nem ruházhatja, hanem azt magának teljes mértékben fenn kell tartania, mert csak így óvható meg az állami közérdekek teljes érvényesülése az autonóm egyházzal szemben.

Hogy azután az államkormány adott esetben szigorúbban vagy enyhébben gyakorolja hatalmát az autonóm egyházzal szemben, az mindenkor attól függ, hogy az államérdek e részben mit parancsol, illetve politikailag az adott esetben mennyiben indokolt a kormánynak intézkednie.

Tehát az államérdek s politikai okok irányadók arra nézve, hogy az autonóm egyház autonómiája keretén belül több vagy kevesebb szabadságot élvezzen.

A Felső felelős kormányai ellen emelt panaszok is arra mutatnak, hogy az egyház autonómiájával kellően élni nem tud: mert ahelyett, hogy a baj igazi okára, az autonóm egyházban köztudomás szerint dúló viszályokra és zavarokra mutatna rá, az államkormánynak alaptalan vádolásával kíván a szóban levő gravaminális feliratban hatni és engedményeket kieszközölni.

A neheztelt kormányintézkedéseket a gravaminális felterjesztés alaptalanul minősíti törvényellenes erőszakoskodásnak, mert az államkormány, midőn az állam oktatásügyi törvényeinek a neheztelt esetekben érvényt szerzett az autonóm egyház hatóságainak az országos törvényekkel ellenkező magatartásával szemben, s mikor általában a Felső által rá ruházott és a Felső nevében gyakorolt felügyeleti jognál fogva a görögkeleti szerb autonóm egyház hatóságainak helytelen intézkedéseit meg kellett változtatnia: ezen tényei nem minősíthetők erőszakosságnak, hanem kötelességszerű kormányzati ténykedésnek kell azokat elismerni. Elvégre semmiféle autonómia, sem egyházi, sem másnemű, nem terjedhet odáig, hogy az országos központi legfőbb államhatalomtól függetlenül és korlátlanul érvényesülve, magának szuverén jogot igényelhessen az egyedül szuverén államban. Ily törekvés, főleg az elég túlzottan nemzetinek minősített egyházaknál, az állam egysége és biztonsága elleni merénylet lenne.

Hogy a kormány annyi jóakarató intézkedése és törekvése dacára sem boldogulhatott s működhetett eredménnyel az autonóm egyház panaszló kongresszusa, az éppen – köztudomás szerint – magának a kongresszusnak hibája, amely testület elemei a céltudatos, békés működés helyett áldatlan, egymás közti viszálykodással merítették ki működésük idejét, s oly irányban törekedtek tevékenységüket érvényesíteni, amely irányban már állampolitikai okokból sem volt tűrhető a kongresszus túlsúlyra jutott radikális elemeinek féktelenkedése.

Az előadottakból következőleg javaslom, hogy a gravaminális felterjesztést legfelső helyre s fent előadott okokra hivatkozva azzal a javaslattal méltóztassék felterjesztetni, miszerint hatalmazzassék fel Nagyméltóságod, hogy a szóban levő felterjesztés elintézésésképpen a görögkeleti szerb pátriárkát értesítesse, miképp Ő császári és apostoli királyi Felsője a jövőben elvárja, hogy a görögkeleti szerb egyház kongresszusa az országos kormány jóakaró intézkedéseit megértve s azok törvényességét köteles tisztelettel elismerve, az országos kormány által megszabott irányban a békés és céltudatos működés terére lép, s ekként elvégre a békés, zavartalan munkálkodást önmagának is biztosítja.

Budapest, 1904. augusztus hó 13.

A miniszter helyett:
Zsilinszky s. k.
államtitkár

1906 márc. 12

*Az országgyűlési nemzetiségi klub 1906. évi manifestuma*¹

Egyesztendő s meddő küzdelem után az országgyűlés feloszlott, anélkül, hogy módunk nyílt volna politikai meggyőződésünk és irányunk pontjainak, főként a jelenlegi válságot okozó és meghatározó katonai kérdésekben való sokirányú bemutatására.

Ezekkel együtt az 1905 májusában az országgyűlés elé terjesztett felirati javaslatunk² kifejezi azt a változatlan meggyőződésünket, hogy mind az ország népeinek általános, mind az uralkodóház érdeke feltétlenül megköveteli a belügyek terén végrehajtandó legradikálisabb reformokat.

Meggyőződésünk, hogy az alkotmányosságunkból s nem kevésbé az uralkodóház és a nép közötti fordított viszonyból hiányzó s ezt állandó válságnak kitevő biztosítékok – az általános választójogon s a nemzetiségek egyenjogúsításán alapulnak s ezek által biztosíthatnak.

Kénytelenek voltunk ezúttal lemondani sajátos nemzeti sérelmeink és egyéb törekvésünk említéséről, mely törekvéseinket az egyes nemzetiségi pártok programjai amúgy is tartalmazzák, mivel az egész politikai küzdelmet kizárólag a koalíció és a korona között keletkezett végzetes ellentét uralta. Ismeretes, hogy előbbi³ képezte az országgyűlés többségét. Nyilvánvaló, hogy ennek következtében nem volt kellő lehetőségünk, hogy megsemmisítsük, elsimítsuk és felszámoljuk ezt az ellentétet, egyrészt azért, mert a jelen képviseleti rendszer a limine kizárja az ország népessége megfelelő képviseletét, másrészt mivel nem lévén ennek az ellentétnek a felidézői, nem voltunk hivatva a felelősség vállalására sem.

Abban a helyzetben voltunk, hogy legkisebb megmozdulásunk is indokolatlannak tűnt volna annak következtében, hogy pártunk – bár ennek programja számos és alkalmas elvet és lehetőséget tartalmazott a válság megoldására – a Korona részéről még csak meghallgatást sem nyert, egyetlen tényező sem mutatta még a jóindulat látszatát sem, s annál kevésbé mutatott komoly törekvést jogos igényünk: a nemzetiségek egyenjogúsításának megvalósítása ügyében.

A dolgok ilyen állásakor nem mulaszthatjuk el, hogy tárgyilagos bírálat tárgyává tegyük ennek a válságnak az okait és következményeit.

Az ország nem magyar nemzetiségei kinyilvánították azt a meggyőződésüket, hogy a közös hadsereg Magyarországról sorozott csapatainál a magyar vezényszó esetleges bevezetése korántsem lenne elegendő a válság végleges megoldásához, mivel a tényezők többsége [továbbra is] kielégíthetetlen maradna.

Ez idő szerint, mikor a különféle magyar pártok túl akarnak adni az 1867. évi kiegyezési törvényen, s midőn annyira nyilvánvaló, hogy ez a törvény [amúgysem] foglalja magában azokat a közjogi elveket, amelyekre az uralkodó 1867-ben törekedett, csupán kötelességünknek teszünk eleget, amikor a helyzetet való megvilágításba állítjuk. Meggyőződésünk, hogy az 1867: XII. tc. ma már nem elegendő a Monarchia két országa közötti jövőbeni viszony fenntartására sem. El kell utasítanunk azonban minden olyan ködösítést és összekuszálást, melyet a magukat az 1867. évi egyezmény alapján állónak tartó magyar pártok és kormányok követtek el, urbi et orbi szétkürtölvén, hogy ez az egyezmény lenne az államhatalom forrása, a gazdasági fejlődés alapja, sőt a népek elégedettségének és jólétének kizárólagos feltétele. Természetesen [mindaddig] míg ez az egyezmény mint jogalkotás,

¹ A közlemény eredeti címe és leőhelye: *Manifestul clubului parlamentar naționalist* – Az országgyűlési nemzetiségi klub manifestuma. Telegraful Roman 1906. 27. sz. – Păcățian, Teodor V.: *Cartea de aur*. Vol. VIII. Sibiu 1915, 215–220. l. – Utóbbi, a kiáltvány közlését a következő megjegyzéssel vezeti be: „Az országgyűlés feloszlata után a nemzetiségi klub a román, szerb és szlovák szövetkezett három nemzetiség választóihoz az alábbi kiáltványt intézte”.

² L. 55/C. irat.

³ Értsd: a koalíció.

mintegy ködbe burkolva háttérbe szorítja a felségjogok és a népszuverenitás közötti kölcsönös viszonyt, másrészt míg korlátlan lehetőséget biztosít a kormányok számára a belpolitika egész területén – végzetes bilincsbe ver minden igaz szándékot, melynek forrása az a vágy volt, hogy minden népnek biztosítsa a politikai szabadságot, hogy ilyenformán a dinasztiaival való szilárd egyetértésben összeforranak.

A belpolitikai ügyekben biztosított ezt a korlátlan eljárást minden eddigi kormány arra használta fel, hogy meghonosítsa egyetlen párt merev és kizárólagos uralmát, minek következtében ez uralom lesüllyedt, átalakult egyetlen réteg s egyetlen faj uralmává.

Az alkotmány keretében csak azokat türték meg az állampolgárok közül, akik történeti hagyomány, illetve vagyon révén nyomban kisajátították és saját céljaik szolgálatába állították az alkotmányból következő jogokat. Ezáltal a nép széles tömegei számára eleve illuzorikussá tették a politikai jogok gyakorlásának minden lehetőségét, mesterséges korlátozásokkal vagy az emberi jogok kijátszását célzó részleges adminisztratív intézkedésekkel megakadályozva azokat. Ezzel magyarázható az a tény, hogy a nemzetiségeket szinte teljesen, a dolgozó osztályokat⁴ pedig teljesen kirekesztették az országgyűlésből. Az így kialakult országgyűlés viszont természetesen nem tekinthető az ország igazi képviselőjének. Önnönmaga bizonyítja az általunk oly gyakran s oly régóta kifejezett igazságot, hogy a mi alkotmányosságunk nem egyéb merő hazugságnál, s ennek az alkotmányosságnak az álarcá mögött fészkelődött be nálunk a legfelháborítóbb osztály- és faj uralom.

Az 1867. évi kiegyezés nyomán kialakult egész politikai rendszer az állami élet minden területéről még elvileg is kizárja a nemzetiségek egyenjogúságát és az általános egyenlőséget. Ennek a rendszernek természetes következménye lett [azután] saját alapjának lerombolása, a párt⁵ művének közvetlen diszkreditálása révén, mivel az a belpolitika, amely a kiegyezést négy évtizeden át követte, a nép számára lehetetlenné tette a politikai jogok elnyerését és gyakorlását s egy kielégítő társadalmi-gazdasági állapot elérését. Ez a jogtalanság előbb-utóbb végzetesen s még keserűbben megbosszulja magát.

Ezért minden emberi jog s az egyenjogúsítás szent eszméjének dicsőségére követeljük ezeknek a vétkes megkülönböztetéseknek a megszüntetését. Különösen most azonban, midőn a kiegyezés gyöngye alapjai és tartópillérei repedeznek, amikor maga ez az egyezmény is parancsolóan megköveteli felülvizsgálatát, feltétlenül követeljük, hogy ez a revízió az ország egész népessége részvételével történjék. Követeljük, hogy ez a felülvizsgálat teljes mértékben biztosítsa a különféle népek megfelelő képviselőjét, és egyúttal a számos szeparatista elem romboló indulatának is vessen gátat.

Követeljük mindezt az állam és a nép érdekében, mert nem óhajtanók sem az országot, sem az uralkodóházat kitenni a közjogi egyezkedések bizonytalanságának, melyet természetesen felidéző az egy fajból és osztályból álló parlament önzése és szeszélye.

Az ügyek ilyen állásakor örömmel fogadtuk ő Felsője azon szándékának megnyilatkozását, mely szerint az általános választójog ő Felsője elképzeléseinek megfelelne.

Egyáltalán nem titkoljuk el azonban bizalmatlanságunkat és aggodalmunkat az aktív és passzív választójog oly nagymértékű megszűrését tervező Fejérváry kormány-féle javaslatnál kapcsolatban, mely egyáltalán nem alkalmas a jelenlegi faji és osztályparlamentnek véget vető igazi népképviselő meghonosítására. Eltekintve ugyanis attól a körülménytől, hogy az írni-olvasnitudás kívánalmának mint választójogi feltételnek alapul vétele már egyedül is magában foglal bizonyos indokolatlan jogfosztást – ez olyan megszorítás lenne, amely igazságtalan előjogokhoz és előnyökhöz juttatná éppen azokat az elemeket, amelyeknek a visszaéléseit éppen az általános választójog révén kellene közömbösíteni.

Tiltakozunk az ország [közvéleménye] nevében elhangzott mindazon nyilatkozatok ellen, melyeket a feloszlott országgyűlés alkalmi többsége tett.

⁴ Az eredeti szövegben: a munkásság osztályai.

⁵ Értsd: az 1905 elején még kormányon levő szabadelvű párt.

Tekintettel arra, hogy miközben e nyilatkozatok magukban foglalják a magyar faj nemzeti jogainak minden áron, még egyéb alkotmányos tényezők rovására s azok jogai és egyenlősége lecsúsztatásával is történő kiterjesztését, s ugyanakkor a legkonokabb cinizmussal lebecsülik az ország többségét képező többi nemzetiség jogait,

kijelentjük, hogy ennek az országnak nem magyar nemzetiségű népei senki kedvéért és sohasem fognak lemondani nemzeti jogaikról és törekvéseikről. Ellenkezőleg, ezeknek a jogoknak az alkotmányos törvények alapján való legteljesebb biztosítását követelik és ünnepélyesen kijelentik, hogy nemzeti egyéniségüket sohasem fogják beolvasztani más, idegen népek testébe.

A magyar kormányok velünk szemben alkalmazott kíméletlen önkényuralma nem volt képes nemzeti életünk lángját kioltani. Éppúgy a nyers erőszak nem képes a harci érzés lendületét megátolni!

A korrupció nem tudta megalázni jellemünket!

A meg nem érdemelt csapások ugyanakkor nem tudták a Korona iránti lojalitásunkat meggyöngyíteni!

E kormányok erőszakos magyarosítási politikája ellenére sem lettünk sem a magyar nép, sem az állam ellenségeivé, mert látjuk, hogy a magyar kormányok és politikai pártok nem a magyar nép együttérzésével vetemedtek lelkünk legszentebb kincseinek háborítására, s mivel sokkal forróbb az ország iránti szeretetünk, mint az ellenséggel szembeni gyűlöletünk.

Országunk történetének látóhatárán íme felragyogott végre a nap, amely nem nyugszik majd le, amíg a jogaikból kismizizettek elégtételt nem kapnak, s míg azok, akik ma elnyomottak, fel nem emelkednek.

A politikai szabadság szeretete és a nemzeti jogok iránti vágy már vérünkbe vált. S amint most szemben állunk egyes politikai irányzatokkal, melyek akár a magyar nemzeti ellenállás, akár néhány haszontalan ígéret álarca alatt lényegében csakis és egyedül a jelenlegi társadalmi megalázás és a nemzetiségek elnyomásának jövőbeni fenntartását célozzák, ezekkel az áramlatokkal mi továbbra is – megcáfolásuk érdekében tántoríthatatlanul és sziklaszilárdan – szemben fogunk állani.

Ilyen irányzatokat nem támogatunk és felhívjuk minden párthívünket, ne támogassa azokat a tömörüléseket, amelyeknek végső célja a mi elveszejtésünk. A nemzeti alkotmányosság maga is ösztönöz e politikai klikkek elleni harc szükségességére, melyek egyrészt a nemzetiségek rovására kívánják korlátozni magát a választójogot, másrészt arra törekcszenek, hogy saját érdekükben felhasználhassák az egész politikai hatalmat s kizárólagos haszonélvezői legyenek az egész gazdasági jólétnek. Ezek [az érdekcsoportok] már nem tudnak gátat vetni közjogi utópista törekvéseiknek, amivel viszont létrehívják és elmélyítik a nép és uralkodója közötti végzetes egyenetlenséget.

Táborunkból a mind politikailag, mind gazdaságilag elnyomott nem magyar népek táborából ma is mint mindenkor a népek szabadságának és a nemzeti jogoknak öntudatos követelése hangzik.

Pártjainknak, a nemzetiségi pártoknak az 1867. évi kiegyezéssel szembeni álláspontja éppen a mostani válság révén cáfolhatatlanul beigazolódott.

Felirati javaslatunknak az általános választójog bevezetésével kapcsolatban kifejtett álláspontját ő Felsőge is magáévá tette.

Politikai törekvéseink alapja és annak tudata, hogy e haza román, szlovák és szerb nemzeti nem egyedül és kizárólag az azonos szenvedések, hanem a politikai érdekközösség révén is egybeforrtak, erőt és bátorságot nyújt a harc folytatásához, tiszta célkitűzéseink számára közelgő győzelmet, a hazának erőt és fennmaradást s az uralkodó számára békét és dicsőséget biztosít!

Budapest, 1906. március 12-én.

A nemzetiségi képviselők országgyűlési klubja

Dr *Mihali* Tivadar
elnök
Hodža Milán
titkár

1906 márc. 18

A szlovák munkássajtó beszámolója az 1906. márc. 18-án Pozsonyban tartott II. (rendkívüli) szlovák szociáldemokrata kongresszusról¹

Már szombaton este összegyűlt Pozsonyban a meghívott küldöttek többsége és ez lehetővé tette, hogy már ezen az estén előértekezletet tartsanak, melyen mind Buchinger elvtárs, a magyar párt központi vezetőségének képviselője, mint pedig a cseh-szláv szociáldemokrata párt képviselője, szeretett drága Nemecek elvtársunk is részt vett. Az értekezlet célja az volt, hogy meggyorsítsa a kongresszus tárgyalásait, ami általában sikerült is.

Vasárnap a reggeli vonatokkal megérkeztek a többi küldöttek is és így megkezdődhetett a tulajdonképpeni kongresszus.

Lehocky elvtárs 10 óra körül a végrehajtó bizottság nevében megnyitotta a kongresszust, és az elnökség tagjaiul Stastny (Pest) és Jamriska (Bécs) elvtársakat, jegyzőül Prikopa elvtársat (Pozsony) javasolja, akiket egyhangúlag elfogadtak. Egyidejűleg bejelenti, hogy ki és mely helység képviselőiben van jelen. Pestről 5, Bécsből 3, Pozsonyból 4, Malackáról 2, Szeredről 2, Frastakról 1, Trenčsénből 1, Zsolnáról 1, Liptószentmiklósról 2, Miaváról 2, Szenicéről 1, Chtelnicéről 1 és Breznóbányáról 1 küldött jelent meg. Ezenkívül képviseltették magukat a magyarországi szociáldemokrata párt Buchinger és Fisák, valamint a cseh-szlovák szociáldemokrata párt Nemecek és Kudla elvtársak által. A magyar elvtársaknak a kongresszus iránti nagy érdeklődését az is bizonyította, hogy a faipari és az építőipari munkások szövetségének központi vezetősége is képviseltette magát.

Stastny elnök elvtárs szárnyaló beszéddel megnyitotta a kongresszust, bejelentette az ismert napirendet, majd átadta a szót Buchinger elvtársnak, aki a magyarországi szociáldemokrata párt nevében üdvözli a kongresszust és örömeinek ad kifejezést, hogy a legelnyomottabb munkásság, a szlovák, szintén kezd már szervezkedni. Magyarországon azonban nemzetiségekre tagozottan nem lehet harcolni. Van egységes szociáldemokrata pártunk, mely erős és harcra képes, amelynek keretében minden magyarországi nemzetiség megtalálja helyét. És ezért, ha bármit is ki akarunk vívni a szlovák munkásság számára, ehhez kell csatlakoznotok. Remélem (– mondotta –), hogy megegyezésre jutunk.

Nemecek elvtárs a cseh-szláv szociáldemokrata munkáspárt üdvözlését tolmácsolja. (Viharos éljenzés). Esztendeje – mondotta – nagy örömeinkre önálló pártot alakítottatok. De a ti egy esztendő önállóságotok megmutatta gyengeségeteket is, kivált attól a pillanattól kezdve, hogy támogatásért fordultatok magyar elvtársaitokhoz. Azonban politikai okokból szükséges, hogy megegyeztetek a magyar elvtársakkal. Magyarország minden népének proletariátusa nagy harcok előtt áll, melynek győzelmes befejezése elkerülhetetlen következményként meghozza számotokra a nemzetiségi önállóságot. A szervezkedéshez, amelyhez anyagi eszközökre van szükség, valamint az alkalmas és független agitációs erőknél támaszukat az (eddiginél) erősebb szervezettségben kell megtalálniok.

Ezután Lehocky elvtárs még felolvasta a Turócszentmártonból érkezett következő szövegű levelet :

„A szlovák szociáldemokrata párt tisztelt kongresszusának *Pozsonyban*.

Mi alulírottak szintén részt kértünk e nehéz feladatból és lassan elkezdtünk szociáldemokrata szellemben szervezkedni.

Feladatunknak tekintjük a tudomány és a művészet ápolását, a szlovák munkások érdekeinek és jogainak védelmét, hogy felkeltsük szunnyadó öntudatunkat és tudomására hozzuk a világnak,

¹ A közlemény eredeti címe és lelohelye: *Zpráva so sjazdu. Zpráva so sjazdu slovenských sociálnich demokratov Uhorska konaného 18. marca b. r. v Prešporoku* – Jelentés a kongresszusról. Beszámoló a magyarországi szlovák szociáldemokraták f. évi márc. 18-án Pozsonyban tartott kongresszusáról. *Slov. Rob. Noviny* 1906. ápr. 1; 4. sz.

hogyan élünk és nem satnyultunk el annyira, mint ezt rólunk más szociáldemokrata alapon szervezett nemzetek elképzelik. A mi kezdeti munkánk nehéz, de annál nagyobb megfontolást kívánó feladat, mert kijelenthetjük, hogy nemcsak a politikai elnyomás nehezede reánk, hanem öntelt értelmiségi társadalmunk részéről is állandó támadások érnek minket. Szomorú rámutatnunk arra, hogy olyan elkülönülés és önzés uralkodik a mi kis városunkban, ahol a lakosságot úgy ismerjük, mint a tenyerünket, mintha itt csupán milliomosok és munkások élnének. De ez a mi panaszunk – tisztelet a kivételnek – inkább a mi öntelt értelmiségi ifjúságunkra vonatkozik, amely, ha ezzel a zöld, még éretlen magatartásával felhagyna, beláthatná, hogy mi mint munkások társadalmilag és nemzeti tekintetben egyaránt dolgozók vagyunk és ugyanazon a téren egyenrangú munkát végzünk.

A szlovák szociáldemokraták mai pozsonyi kongresszusa alkalmából sajnálkozásunkat fejezzük ki, hogy személyesen nem vehetünk részt és kérjük, tolmácsolják a mi üdvözlőnk, a turócszentmártoni szlovák szociáldemokraták köszöntését is.

Éljen a szlovák és a magyarországi szociáldemokrata párt megegyezése!

Egy eszme zászlaja alatt egyesülve nem arathat felettünk könnyű győzelmet az ellenség, bármennyire is akar, amikor mi még csak erőket gyűjtünk.

Tehát egyesült erővel előre, így érünk hamarabb célt és nem a céltalan elkülönüléssel.

A szlovák és a magyar munkás mindketten munkások. Dolgozzunk tehát szívesen a közös eredményért.

Ebből a közös eredményből mi is ki akarjuk venni részünket barátainkkal együtt és mi is együtt akarunk működni veletek.

Ezzel a baráti üdvözléssel abban a reményben köszöntünk benneteket, hogy a jövőben mind anyagilag, mind erkölcsileg támogatást nyújthatunk.

A mártoni szabad szervezet nevében
Ursini Pál

A levelet „Éljenek a mártoniak” felkiáltással tudomásul vették, Fisák elvtárs (Pest) hangsúlyozta, hogy Nemeč elvtárs beszéde és a felolvasott levél elegendő indok a magyar párttal való megegyezésre.

Ezután áttértek a napirendre.

Lehocky elvtárs kéri, hogy a küldöttek nyíltan mondják meg véleményüket arra az ügyre vonatkozólag, amelyeknek megoldása érdekében itt egybegyűltek. Az egész ügy világos egyébként: nincsenek szervezeteink, sem eszközeink és nem vagyunk abban a helyzetben, hogy ilyeneket önállóan létesíthessünk. Hiszen tudjuk, hogy milyen országban élünk. Politikai szervezeteknek politikai (választói) jog nélkül amúgy sincs nagy jelentőségük, és így legalább nem zaklatják őket a kormány és a hatóságok részéről. Mindaz, ami ezen a vonalon a mi szlovák városkánkban történik, csupán titokban végzett munka, amivel nem jutunk messzire. Ami (pedig) a szakszervezeteket illeti, ezek teljesen magyar elvtársaink kezében vannak és nekünk, mármint nekünk szlovákoknak csak akkor lesz ide szabad bejárásunk, csak akkor tudunk ezek révén a mi szlovák sajtónk és a mi szlovák propagandánk érdekében valamit is tenni, ha felhagyunk azzal a törekvéssel, hogy önálló párt legyünk és csatlakozunk Magyarország egységes szociáldemokrata pártjához. Ha most egyesülünk is a magyar szociáldemokrata párttal, ez a szerződés nem örökérvényű. Ha a viszonyok megkívánják és egyébként is lehetővé teszik, ez ügyben mindenkor szabad kezünk lesz. Önálló szlovák szakszervezetekre gondolni Magyarországon merő képzelgés lenne. Mindamelllett a magyar elvtársak egészen természetesnek tartják, hogy a szlovákoknak országos végrehajtó bizottságuk legyen, melynek illetékessége széles körű és szabad lesz. A szónok kéri, hogy a kongresszus barátságos szellemben foglalkozzék ezzel az ügygel és ennek megfelelő határozatot hozzon.

Šušavec elvtárs (Pest) egyetért az egységes párthoz való átmeneti csatlakozással. Mihelyt azonban a magyar elvtársak mostohán és nem szocialista módon bánnak velünk, mint ahogy ezt már nemegyszer megtették, ismét tudjuk majd a mi szlovák kötelességünket. Szintén azon a véleményen van, hogy nem kötünk örökre szóló szerződést.

Pajger elvtárs (Bécs) arról beszél, hogy a mi tavalyi önállósulásunkat is kizárólag a magyar elvtársak idézték elő irántunk tanúsított közömbösséggel.

Sloboda elvtárs (Pest): Engem négyszáz elvtársam azzal bízott meg, hogy itt a mi önállóságunkat védelmezem. A vita azonban meggyőzött az egyesülés szükségéről. Hozzájárulásomat adom ehhez és remélem, hogy módomban lesz meggyőzőnem elvtársaimat is. Ha azonban a magyar párt nem tartja be ígéretét, tudjuk mi a kötelességünk. Ami pedig a pesti építőipari munkások körében folyó tevékenységet illeti, örömmel említem, hogy hét hónap alatt 2225 bélyeget vettünk át pártadó megváltásának céljára.

Raj elvtárs (Liptószentmiklós) vázolja a helyi munkásság körében uralkodó viszonyokat. Az (itteni) szervezetnek azonban meg kell javítani munkáját. Ehhez erőink összefogása, szlovák sajtónk megerősítése és ennek révén agitációnk kiszélesítése szükséges. Mindaddig nem ismertük fel a választójog jelentőségét, míg a „Robotnické Noviny”-ban,² mely szervezkedésünkben oly nagy szolgálatot tesz nekünk, nem olvastunk erről. Helyesnek tartja a magyarokkal való megegyezést.

Prikopa elvtárs (Pozsony) úgy véli, hogy mi szlovákok nem tudunk olyan könnyen önálló pártot alapítani, mint a cseh elvtársak, már csak azért sem, mert Magyarország nem oszlik olyan önálló területekre, mint Ausztria.

Ekkor Stastny elnök délután fél 2 óráig felfüggeszti az ülést.

Délután

A tárgyalást 2 órakor folytatták. Mielőtt azonban a kijelölt szónokok felszólaltak volna, Lehocky elvtárs előterjeszti a következő határozatot és kéri ennek elfogadását.

„A szlovák szociáldemokrata párt Pozsonyban 1905. március 18-án tartott kongresszusa – tekintettel a magyarországi proletariátus küszöbönálló nagy küzdelmére, a magyarországi szociáldemokrata párt képviselőjével egyetértésben, a Pozsonyban 1905. jún 11-én és 12-én tartott kongresszusi döntések és határozatok helyett – a következőkben állapodott meg:

I. A szociáldemokrata érzelmű szlovák munkások elismerik a magyarországi szociáldemokrata párt programját és a szervezeti szabályzatát.

II. A szlovák munkásoknak a szak- és politikai szervezetekben való egyesítésének elősegítése érdekében felállítják az országos szlovák végrehajtó bizottságot, amely minden akcióját illetőleg jogosult az országos központ anyagi és erkölcsi támogatására.

III. A szlovák országos végrehajtó bizottságnak a párt kongresszusain³ felszólalási joga van.

IV. A szlovák végrehajtó bizottság és a szakszervezetek közötti kapcsolatot szabadon választott bizalmiak tartják fenn.

Zimák elvtárs (Pest): Bár ma már eleget beszéltünk a magyar elvtársak velünk szemben tanúsított magatartásáról, mégis jó csomó ügyről lett volna még mondanivalóm. Most azonban ezekről ne essék több szó. Bennünket pestieket a szlovák párt önállóságának védelmével bíztak meg, de úgy vélem, nem vagyunk értelmetlen szavazó gépek. Mindenekelőtt azért jöttünk össze, hogy előbb tanácskozzunk, majd határozzunk. Az adott tények és körülményeink azonban arra készítetnek bennünket, hogy csatlakozzunk a magyar párthoz. Ezért úgy gondolom, hogy az előterjesztett javaslatot már azért is elfogadhatjuk, mert számunkra továbbra is bizonyos önkormányzatot és az agitáció terén szabad kezet biztosít. És hogy (ez) minél biztosabb legyen, javasolnám, hogy a jövő pártkongresszus a nemzetiségekkel kapcsolatban módosításokat eszközöljön a szervezeti szabályzatban.

Lisicky elvtárs (Liptószentmiklós) védelmébe veszi a magyar pártot, mely oly sokat tett a szlovákokért (de ezt neki senki sem akarja elhinni) és hibáztatja a szlovák pártot, hogy az mindeddig semmit sem csinált. Mi (– mondotta –) Miklóson nem is tudunk rólatok, nem is tudtuk, hogy léteztek és ezért magyar elvtársainkhoz fordultunk, akik nyomban elküldötték hozzánk Fisák elvtársat

² Pontosabban: a „Slovenske Robotnicke Noviny (Szlovák Munkás Újság”)-ban.

³ Értsd: a magyarországi szociáldemokrata párt országos kongresszusain.

Pestről, akinek segítségével megalakítottuk a bérmunkások csoportját és az utóbbi időben politikai szervezetünket is. Kívánom, hogy szívvel-lélekkel⁴ csatlakozzunk a magyar párthoz, mert csak az biztosítja előrehaladásunkat.

Zverec elvtárs (Trencsén) helyteleníti⁵ az előtte szóló kijelentéseit és azt állítja, hogy a szlovák végrehajtó bizottság a fennállása óta eltelt rövid időben elég sokat tett. Annak pedig, hogy nem tett és végezhetett többet, a magyar elvtársak az okai, mert megkötötték kezét és nem nyújtottak számára semmilyen segítséget.

Miután a bejelentett felszólalók jegyzékén nem szerepeltek többen, Jamriska elvtárs kéri, hogy még egyszer olvassák fel a határozatot, majd pedig ejtsék meg a választást.

A határozatot felolvassák és egyhangúlag elfogadják.

A határozat elfogadása után Lehocky elvtárs bejelenti, hogy a jelenlegi végrehajtó bizottság megbízatása lejárt. Öttagú végrehajtó és háromtagú ellenőrző bizottság megválasztását javasolja.

Mielőtt azonban megejtették volna a választást, vita támadt a végrehajtó bizottság székhelye körül. Spisák elvtárs azon nézetten volt, hogy a végrehajtó bizottság székhelye Budapesten legyen. Zverec, Nemeč, Černák és Lehocky elvtársak kimutatják a pozsonyi központ gyakorlati jelentőségét. Azután Spišák elvtárs is megbarátkozik a gondolattal. A végrehajtó bizottságba Štefan Prikopa, Desider Kováčič, Ferdinand Benda, Anton Trochta és Emanuel Lehocký elvtársakat, az ellenőrző bizottságba Stefan Hodúlt (Miava), Jan Kopajt (Frašták), és Jozef Pajgert (Bécs) választották.

Ezzel a napirend első és fő pontját kimerítették. Áttértek az egyéb ügyek tárgyalására.

Zimák elvtárs javaslatára elhatározták a következőket:

„A szlovák szociáldemokraták rendkívüli kongresszusa kéri, hogy a magyarországi szociáldemokrata párt kongresszusa módosítást eszközöljön a szervezeti szabályzaton a magyarországi nemzetiségi szervezetek szükségleteinek figyelembe vételével.”

Buchinger elvtárs a módosításokra vonatkozólag konkrét javaslatokat kért.

Az ügyet átadták a végrehajtó bizottságnak.

Pajger elvtárs ismét felemeli a szavát az ellen a szemrehányás ellen, hogy a végrehajtó bizottság nem tett volna eleget kötelességének. Állítja, hogy mindent megtett, ami csak módjában állott.

Várnai elvtárs rövid jelentést tesz Zsolnáról és az ottani szervezet működéséről, amely lassan a vidékre is kiterjed. Ennek (fejlesztése) azonban csak akkor válik lehetővé, ha a jövőben nemcsak a magyar, mint eddig tették, hanem a szlovák nyelvű agitációt is bevezetik.

Čaderna elvtárs (Breznóbánya) a breznói munkások nevében megköszöni a segítséget és pártfogást, mellyel mind ez ideig irányukban viseltettek és kéri, nyújtsák ezt a jövőben is. Reméli, hogy megfelelő előmunkálat után, mely egyelőre csak a sajtó útján lehetséges, sikerül majd a Breznó környéki rabokat⁶ is bekapcsolni és a szervezetben megtartani.

Mivel most már senki sem jelentkezett szólásra, Nemeč elvtárs elmondotta záróbeszédét:

Tisztelt elvtársak! Elértünk a kongresszusunk befejezéséhez. Azt a benyomást keltitek bennem, mintha akaratosok ellenére tettetek volna valamit. Valóban kellemetlen és keserű ez ügy. Teljes mértékben együtt érzek veletek. De ami nem életképes, nem maradhat életben, tehát el kell viselnünk ezt. Ti minden tekintetben gyengék vagytok, és ezért nem tudtok nagyobb munkát végezni. Meg kell azonban becsülni ezt az apró munkát is és így lassan kiépítitek erős szervezeteteket, amelyet azután mindenkinek méltányolnia kell, ahogyan bennünket ma Csehországban és Ausztriában egyaránt elismernek. Komoly idők előtt állunk. Az Oroszországban támadt zsarátnok lángjai átcsaptak hozzánk Ausztriába és lehetetlen, hogy el ne érjenek hozzátok is. Lássatok azonban derekasan munkához. Világosítsátok fel népeteket, amely [ma még] csak búcsúkra jár. Magyarországon nem lesz jog [rend] mindaddig, amíg az együttélő nemzetiségek proletariátusai ki nem vívják. Ha így teljesítitek kötelességeteket, meglátjátok, hogy a jövő kongresszuson nagyobb eredményt mutattok fel. (Viharos éljenzés).

⁴ Szó szerint: teljesen.

⁵ Szó szerint: visszautasítja.

⁶ Értsd: a breznói állami üzemek munkásait.

Ezután Jamriška elnök elvtárs rövid beszédben kéri az elvtársakat, hogy ha visszatérnek otthonukba, családi körükbe, ne feledkezzenek meg kötelességükről. Megköszöni a küldöttek fáradozását és kitartó munkáját, valamint Nemeč elvtárs segítségét. Ezzel 4 órakor berekeszti a kongresszust, a küldöttek pedig eléneklik a „Munka dalát”.

70

A koalíciós kormány programjának képviselőházi vitája

A

1906 máj. 29

Wekerle Sándor miniszterelnök programadó beszédének nemzetiségi vonatkozásai, a koalíciós kormányzat bemutatkozásakor

(Részletek)

Képv. Napló, 1906, I-II 31., és 33. l.

...A közoktatásügyi politika terén (*Halljuk!*) az erkölcsi és művelődési szempontokon kívül a nemzeti szempontnak érvényesítése képezendi sarkkővét politikánknak. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps.*) Nem azt értjük ez alatt, t. ház, hogy mellőzni kívánjuk azon történelmi jogosultságunknál és hivatottságunknál fogva jogosult társadalmi tényezőket, jelesen az egyházakat és községeket, vagy mintha háttérbe kívánnók szorítani ezek közreműködését; sőt ellenkezőleg, az a meggyőződés vezérel bennünket, hogy az állami oktatásnak ott, ahol szükséges, érvényesítése mellett ezeknek a tényezőknek közrehatását multhatatlanul igénybe kell vennünk továbbra is, tanügyünk erkölcsi alapjainak és művelődésünk fejlesztésének biztosítása érdekében. Olyan értelmet sem kívánok beszédemnek adni, mintha a kormány javaslatai a nem magyarul beszélő polgártársaink kulturális fejlődésének és oktatási szabadságának útját kívánnák állani, hanem olyan értelmet, hogy az oktatás minden fokozatán a tan- és nevelőintézetek bármely kategóriájában jusson kifejezésre a magyar állameszme, a magyar állam nemzeti jellégének eszméje. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*) Ezeknek a céloknak érvényesítése végett...

Egy hang (a középén): Mi lesz a nemzetiségi törvénnyel? (*Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Meg fogjuk változtatni!*)

Wekerle Sándor miniszterelnök: ...Ezeknek a céloknak érvényesítése végett úgy a közigazgatási, mint a törvényhozási reformok terén nagyobb súlyt kell fektetnünk a tanfelügyelet behatóbbá tételére, (*Élénk helyeslés és éljenzés.*) a gyakorlati oktatásra, a tudásnak erőszakolása helyett az erkölcsi, jellemfejlesztési szempontokra, a testi nevelésre, (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés.*) az értelem fejlesztésére és a jellemképzésre, szóval: az embernek mint egésznek összhangzó művelésére; (*Élénk helyeslés és éljenzés.*) a gyakorlati irányra, elkezdve a mezőgazdasági iskoláktól fel a műegyetemig, a vidéki kulturális központoknak rendszeresítésére, fejlesztésére, és megerősítésére, egyáltalán egész közoktatásunknak a gyakorlati élettel és a nemzeti követelményekkel való helyes összhangba hozatalára (*Élénk helyeslés és éljenzés.*) ...

...Most még Horvátországgal való viszonyunkról kell megemlékeznem. (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem, t. ház, azzal a pénzügyi egyezményvel, amelyet elfogadás végett a t. ház elé fogunk terjeszteni, helyesebben szólva, amelyet annak idején a regnikoláris bizottságok terjesztettek a t. ház elé s amelyre nézve a tárgyalások felvételét fogjuk ajánlani, azt hiszem, ezzel a pénzügyi egyezmény-

nyel kiadó[s] anyagi eszközöket adtunk Horvátországnak rendelkezésére, hogy saját autonóm szükségleteit ne csak fedezhesse, hanem okszerűleg és fokozatosan fejleszthesse. De a nekik rendelkezésre bocsátott eszközön kívül az iparfejlesztés körében egyenletesen és arányosan ezen országokat is részesíteni kívánjuk, *(Helyeslés.)* s szabadirányú fejlődésüket előmozdítjuk. Az 1868. évi XXX. t.-cikk azon rendelkezésének, hogy Horvát–Szlavonországok területén belül a közigazgatás nyelve kizárólag a horvát, feltétlenül érvényt fogunk szerezni; *(Helyeslés.)* ott, ahol arra képesített egyének vannak, *(Mozgás.)* mert jogosultnak tartjuk, horvátokat alkalmazunk és azon rég felmerült kívánalmat is honorálni fogjuk, hogy nem az állami közigazgatásban, hanem az állami üzemeknél, amennyiben a közönséggel való érintkezéstről van szó, horvátul is tudó egyéneket alkalmazunk. *(Helyeslés.)*

Ugron Gábor: Horvátokat is!

Wekerle Sándor miniszterelnök: A közönséggel való érintkezésben. Méltóztassék tudomásul venni. *(Helyeslés és zaj.)*

Netaláni félreértések elkerülése végett ismétlem, hogy az állami közigazgatás körében feltétlenül érvényt szerzünk a horvát nyelvnek; az állami üzemek körében a közönséggel való érintkezésben fogunk annak érvényt szerezni. *(Helyeslés.)* Egyebekben szigorúan és minden irányban szorosán ragaszkodunk az 1868: XXX. t.-cikkhez *(Élénk helyeslés.)* és azt semmi irányban terjeszteni, megbolygatni nem engedjük. *(Élénk helyeslés.)*

Ezek, t. képviselőház, azok a szempontok, amelyek kormányzati működésünkben vezérelni fognak. Ismétlem, nem tudom mi leszünk-e hivatva mindezen reformoknak a végrehajtására, de hivatottnak érezzük magunkat azoknak a rendszeres előkészítésére, mert az a meggyőződés vezérel bennünket, hogy ezekkel újabb biztosítékait teremtjük meg alkotmányos életünknek, kulturális fejlődésünknek és államunk gazdasági és erkölcsi alapjainak. Ezért bátorodom mindezek végrehajtására nézve saját és miniszterársaim nevében a t. ház támogatását kérni. *(Hosszan tartó, megújuló taps és éljenzés. A miniszterelnököt mindenfelől üdvözlük.)*

B

1906 máj. 29

Maniu Gyula felszólalása a Wekerle-féle koalíciós kormány programjáról folyó képviselőházi vitában

Képv. Napló, 1906, I-II. 37–9. 1.

T. képviselőház! *(Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Jöjjön előbbre! Nem halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek, t. képviselő urak! Méltóztassanak helyüket elfoglalni.

Maniu Gyula: T. ház! Parlamenti szokás lévén, hogy a kormány programjával szemben az egyes pártok álláspontjukat szónokaik útján kifejtsek, bátorodom én is az országgyűlési nemzetiségi párt nevében, amelynek szerény tagja vagyok, felszólalni. *(Hosszantartó nagy zaj. Élénk felkiáltások a baloldalon és középen: Nincs nemzetiségi párt! Hazaáruló, aki ilyet mond!)* Pártállásunkat önök tagadják dacára annak, hogy megvan programunk; dacára annak, hogy meg vagyunk mi, akik ezen pártnak tagjai vagyunk; dacára annak, hogy megvan pártszervezetünk és így minden gondolkozó ember előtt mint szervezett párt jelenünk meg. *(Élénk mozgás és ellentmondások a baloldalon.)* Azonban dacára annak, hogy önök pártállásunkat tagadják... *(Zaj.)*

Egy hang (a középen): Akkor mi is tagadjuk az önökét! *(Általános mozgás. Felkiáltások a baloldalon: Csibészek! Hazaárulók!)*

Maniu Gyula: mi azt tartjuk, hogy a pártok létezése el nem vitatható és nem vitatható el azoknak érvényesülési joga sem, be fogjuk itt önöknek ténykedéseinkkel bizonyítani, hogy mi mint párt létezőnk és mint ilyen nemzeteink és hazánk javát előmozdítani meg nem szününk. *(Hosszan tartó nagy zaj. Felkiáltások: Csak egy nemzet létezik e hazában! Hazaárulók!)*

*Elnök:*¹ Kérem, méltóztassanak csendben lenni! Én eddig a szónok úrnak egyetlenegy mondatát nem hallottam. Olyan zajt csinálnak a képviselő urak, hogy az elnök nem kísérheti kötelességszerűen figyelemmel a szónok előadását. (*Úgy van!*) Első kötelességünk tehát, hogy csendben hallgassuk még a szónokokat. (*Halljuk! Halljuk! Tessék előbbre jönni!*)

Maniu Gyula: Nagyon szeretném, ha olyan helyről beszélhetnék.... (*Nagy zaj és felkiáltások: Tessék előbbre jönni!*)

Elnök: T. képviselőház! Nagyon kérem, méltóztassanak csendben meghallgatni a szónokot. (*Zaj.*) Ebben a házban mindenkinek joga van a maga véleményét elmondani és minden pártnak és minden képviselőnek meg kell hallgatni a szónokokat. (*Zaj.*)

Hentaller Lajos: A nemzet ellen nincsen joga beszélni (*Zaj.*)

Elnök: Hentaller képviselő urat rendreutasítom, ne tessék vitatkozni az elnökkel. (*Nagy zaj.*) Minden pártnak és minden egyes képviselőnek kötelessége minden képviselőtársát meghallgatni. (*Nagy zaj.*) Olyan nagy a zaj a házban, hogy kénytelen leszek felfüggeszteni az ülést, mert nem vagyok képes hallani a szónokot.

Maniu Gyula: ...amely kellemesebb volna önöknek, de t. ház, azt hiszem, nem az a fontos, hogy honnan beszélek, hanem az, hogy mit mondok. (*Úgy van!*) Amit pedig mondok, azt őszintén szívből mondom. Megvallom, nagy várakozással néztünk azon programbeszéd elé, amelyet a mélyen tisztelt miniszterelnök úr szíves volt előreterjeszteni. Azonban bizonyos csalatkozással hallottuk az elmondottakat, csalatkozással hallottuk azért, mert ismerve ennek a kormánynak átmeneti jellegét és ismerve azon kötött feladatokat, amelyek teljesítésére vállalkozott, joggal elvárhattuk volna azt, hogy ezen feladatok miként való megoldása tekintetében többet mondjon. (*Felkiáltások a középén: Nekünk elég volt!*) Nekünk és az országnak azonban nem elég. (*Nagy zaj. Elnök csenget.*) Ezen kormány az állami szükségletek fedezésén kívül feladatul átvette és kapta az általános választói jog megoldásának kérdését, sőt feladatul tűzte ki magának a nép széles rétegeinek az alkotmány sáncaiba való bevitelét, de a mélyen tisztelt kormány elnök úr éppen ezen kérdéseket hagyta a legnagyobb homályban. (*Felkiáltások: Nem igaz! Halljuk! Halljuk!*)

Körülbelül egy éve annak, hogy megindult azon küzdelem, melynek egyedüli látható eredménye az általános választói jog kérdésének felszínre juttatása volt. Az általános választói jog szólama alatt azonban különféle dolgokat értenek és különféle megoldási módokat ajánlanak. Ilyen körülmények között helyén való és úgy gondolom, t. miniszterelnök úrnak feladata lett volna kifejtteni előttünk azt, hogy az általános választói jog fogalma alatt értett különféle elvek közül melyeket vallja magának és melyeket kívánja tényleg érvényre juttatni! (*Zaj. Elnök csenget*) Akkor, amikor a mélyen t. miniszterelnök úr kijelentette, hogy a demokrata elvek érvényre juttatásával kívánja ezen törvényjavaslatot meghozni, mi is helyesléssel fogadtuk nyilatkozatát, de amikor a miniszterelnök úr ehhez hozzáfűzte – ha jól értettem –, hogy be fogja vinni az alkotmány sáncaiba azokat, akik arra képességgel bírnak (*Felkiáltások a középén: Akik arra hivatottak! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!*) és akiket a kormány arra képesítetteknek fog tartani: akkor ezen általános elv kezelésén belül oly latitüdot enged meg magának, amelyet mi el nem fogadhatunk és amely minket arra bír, hogy ezen helyeslésünket visszavonjuk. (*Mozgás. Zaj.*) Vissza kell vonnunk tehát bizalmunkat is a kormánnyal szemben először azért, mert mi: a nemzetiségek megszoktuk azt, hogy a különben üdvös elveknek tényleges életbevitelére alkalmával bizony-bizony éppen azokat az általános elveket hazudtolják meg. (*Nagy zaj. Felkiáltások bal felől: Nem igaz! Elnök csenget.*)

Ezenkívül van még egy másik körülmény is, amely engem arra készítet, hogy az előterjesztett programmal szemben bizalmatlansággal viseltessem, és ez az, hogy a miniszterelnök úr egy szóval sem említette, hogy az országnak alaptörvényeit igazságosan és objektíven fogja végrehajtani. (*Nagy zaj és felkiáltások a baloldalon: Ez magától értetődik!*)

¹ Justh Gyula

Természetesnek tartanám ezt, ha az ország törvényei tényleg végrehajthatnának. De mi, sajnos, megszoktuk már azt, hogy a törvények nem hajthatnak végre. *(Mozgás és zaj a baloldalon. Sümegi Vilmos ismételtén közbeszól.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! Sümegi képviselő urat pedig felhívom, szíveskedjék a szónokot csendben meghallgatni.

Maniu Gyula: T. ház, Az igen t. miniszterelnök úr szükségét érezte annak, hogy hangsúlyozza, miszerint a Horvátországra vonatkozó alaptörvényt meg fogja tartani. Ha az igen t. miniszterelnök úr szükségét érezte annak, hogy ezt külön hangsúlyozza, akkor mi is joggal elvárhattuk volna... *(Nagy zaj a ház minden oldalán. Felkiáltások bal felől: Kik értendők a „mi” alatt?)*

Elnök: T. képviselőház! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)* Úgy látszik, hogy a felszólaló t. képviselő úr nincs tisztában Magyarország alaptörvényeivel. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* És hogy azt hiszi, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy Magyarországgal szemben a nemzetiségek éppolyan viszonyban vannak, mint amilyen viszonyban Horvátország Magyarországgal. *(Nagy zaj és ellentmondások a középén.)*

Megkövetelem, hogy az elnök beszédébe ne szóljanak közbe! *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Ez első kötelességük, különben kénytelen leszek a házszabályokat alkalmazni azok ellen, akik még az elnököt sem akarják meghallgatni. *(Helyeslés.)*

Én tehát arra kérem a t. képviselő urat, hogy alkalmazkodjék alaptörvényeinkhez és felszólalásában ne tévessze azokat szem elől. *(Hosszan tartó élénk helyeslés.)*

Markos Gyula: Nagy-Románia a Tiszáig az kellene ezeknek. *(Zaj.)*

Maniu Gyula: Jól tudom, hogy az elnök úrnak rendreutasítását megjegyzésekkel kísérni nem szabad. Ehhez alkalmazkodom is.

Lengyel Zoltán: Jó lesz megtanulni a házszabályokat! *(Zaj.)*

Maniu Gyula: Mindössze is csak azt kívánom kijelenteni, hogy közjogi intézményeinket össze nem tévesztettem. *(Zaj a baloldalon.)*

Papp Elek: Ne disputáljon az elnökkel! *(Nagy zaj.)*

Maniu Gyula: Jól ismerem a Horvátországgal való viszonyunkat szabályzó törvényeket; ismerem azonban ez országnak más alaptörvényeit is, melyek az ország fejlődését intézményesen biztosítani voltak és vannak hivatva; de tudom azt is, hogy ez utóbbiak nem hajtottak végre. És azt mondtam és ezt fenntartom most is, hogy amíg szükségesnek tartotta a t. miniszterelnök úr a horvátokra vonatkozó alaptörvény végrehajtását biztosítani, úgy – gondolom – megfelelő lett volna egy másik alaptörvény, a nemzetiségi törvény, vagyis az 1868: XLIV. tc. tekintetében is hasonlóképpen nyilatkozni... *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek! Tessék folytatni.

Maniu Gyula: ...és kijelenteni, hogy azt lelkiismeretesen fogja végrehajtani. *(Mozgás.)* Mi nem viseltetünk bizalommal *(Nagy zaj.)* a t. kormány iránt azért, mert úgy látjuk, hogy ez a kormány is ugyanannak a kormányzati rendszernek szolgálatában áll, amely 1867 óta ennek az országnak megnyilatkozott erőforrásait érvényre jutni nem engedi. *(Nagy zaj.)* Azt a kormányzati rendszert, amely 1867 óta ennek az országnak ügyeit intézi, mi e négy szóval jellemezzük: faj- és osztályuralom kizárólagossága. *(Zaj.)*

Akkor, amikor a t. kormányelnök úr a legdemokratikusabb elvek szolgálatában álló törvényjavaslat érvényre juttatásának ígérese közben is azt mondja, hogy az a törvény ezen állam nemzeti jellegének fenntartására és megóvására fog szolgálni; *(Nagy zaj.)* akkor, amikor a múltból tudjuk, hogy mit jelent „az állam nemzeti jellege”... *(Nagy zaj. Felkiáltások bal felől: Jelenti a magyar nemzetet!)*

Kelemen Béla: Itt csak egységes magyar nemzet van!

Maniu Gyula: ...akkor, amikor tudjuk a múlt sajnos tapasztalataiból, hogy e jelszó alatt tulajdonképpen faji beolvasztás szándékolatik... *(Nagy zaj. Sümegi Vilmos többször közbeszól.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Nagy zaj és felkiáltások: Halljuk az elnököt.)* Sümegi képviselő urat pedig újból felkérem, hogy folytonos közbeszólásaival ne zavarja a szónokot. *(Helyeslések.)*

Maniu Gyula: ...akkor, amikor a múltból fájdalom, azt is tudjuk, hogy e jelszó alatt a nem magyar ajkú népek érvényesülését kívánják megakadályozni; akkor, amikor a kormányelnök úr

programbeszédének (*Halljuk! Halljuk!*) minden részében e jelszó minden visszhangja megnyilatkozik: akkor mi, habár e kormánynak jó intencióit különösen a fényesen csillogó program kisebb részében látjuk, a kormány iránt bizalommal nem viseltethetünk különösen azért sem, mert kulturális programjából ugyanazon, végeredményében sikertelen, magyarosítási tendencia domborul ki, mely az ország valódi boldogulását és népeik jogos fejlődését megakadályozza. (*Nagy zaj és felkiáltások: Ez nem árt neki! Elnök csenget.*) Ezért ki kell jelentenünk, hogy mi nem a kormányért vagyunk itt, hanem mi a népért vagyunk itt. (*Nagy zaj.*)

Markos Gyula: Izgatók és bujtogatók!

Elnök T. ház! Minden képviselőnek joga van felszólalni és kritika tárgyává tenni a most elhangzott beszédet. (*Felkiáltások: Igaza van az elnöknek!*) De ahhoz senkinek sincs joga, hogy folytonos türelmetlenséggel és közbeszólással zavarja a szónokot. (*Helyeslés és taps.*) Nekem kötelességem a szólásszabadságot itten megóvni, és azt hiszem, hogy a többségnek elsősorú kötelessége, hogy jó példával járjon elő. Mentül kisebb valamely párt, annál nagyobb figyelemmel kell hallgatni, annál kevésbé jogosult a többség részéről az agresszív fellépés. (*Élénk helyeslés és éljenzés.*)

Mezőfi Vilmos: Éljen az elnök!

Maniu Gyula: Amidőn tehát a népért vagyunk itt, magától értetődik, hogy lelkiismereti kötelességünknek fogjuk tartani a kormánynak mindazon szándékait, cselekedeteit, törvényjavaslatait és intézkedéseit, melyek valóban a nép széles rétegeinek érdekét mozdítják elő és istápolják, támogatni. De egyszermind kijelentjük, hogy mindazon intézkedései és intenciói ellen, melyek a nép valódi érdekeivel ellentétben állnak, melyek kizárólag egy faj érdekeinek előmozdítására alkalmasak (*Nagy zaj a baloldalon.*) és mindazon intézkedései ellen, melyek az ország többi nemzetiségeinek szociális gazdasági és politikai érvényesülése ellen irányulnak, a legerélyesebb, legönérzetesebb és leg-lelkiismeretesebb küzdelmet fogjuk felvenni.

T. ház! A mi politikánknak sarkalatos elve az, hogy az országnak minden lakosa és az országnak minden népe ezen országban, ezen államban boldogulását találja úgy gazdasági, mint kulturális és politikai tekintetben. Célunk ezen politikai alapelveinknek érvényre juttatása s így mindazon cselekedetei a most bemutatkozott kormánynak, amelyek ezen politikai alapelveinkkel ellenkeznek, a mi ellenállásunkba fognak ütközni.

T. ház! Nem most van az alkalma annak, hogy az előterjesztett kormányprogramnak egyes részleteit bíráljam. Éppen ezért elvi álláspontunk kijelentésére szorítkozom és kérem a mélyen t. kormányt, hogy azon politikai alapelveket, melyek egyedül képezhetik eszközét ezen ország boldogulásának és előremenetelésének, ne mulassza el érvényre juttatni, de nemcsak egy nemzetiség és egy osztály javára, hanem azon összes faji egyedek és osztályrétegek javára, amelyek ez országot alkotják, (*Nagy zaj.*) hogy politikai, gazdasági és kulturális fejlődésük egyaránt biztosítva legyen.

Miután pedig ezt az elvet az igen tisztelt miniszterelnök úr programbeszédében kellően megnyilatkozni nem látjuk, a kormány iránt bizalommal nem viseltethetünk.

C

1906 máj. 29

Drohobeczky Gyula horvát-szlavon képviselő felszólalása a Wekerle-féle koalíciós kormány programjáról folyó képviselőházi vitában

Képv. Napló, 1906, I-II. 39–40. 1.

Drohobeczky Gyula: Visoki Sabore! Neka mi bude dozvoljeno da u ime hrvatskih delegata iznesem sliedeću izvaja.

T. képviselőház! A miniszterelnök úr beszéde kapcsán Dalmát–Horvát–Szlavonországok országgyűlésének delegátusai következőket jelentik ki: (*Halljuk! Halljuk!*) A fiumei rezolúció, amely

a magyar válságnak idején a magyar nemzet irányában a testvériség álláspontjára helyezkedett, (*Éljenzés.*) a horvát–szlapon–dalmátországi horvátok és szerbek politikájának egész új irányt adott és a horvát országgyűlésnek jelenlegi delegációja – eltérően az előbbeni horvát-szlavonországi delegációktól – csak természetes folyamánya az új korszaknak és a nemzet szabadabb megnyilatkozásának. (*Élénk éljenzés.*) Dalmát–Szlavon–Horvátországok delegátusai, kik a fiumei rezolúció alapján állanak, valamint a hozzájuk csatlakozott delegátusok, kik együttvéve a horvát országgyűlés delegációját alkotják, a magyar nemzetnek Magyarország szabadságára és függetlenségére irányuló törekvését jogosnak ismerik el, (*Hosszantartó élénk helyeslés és taps.*) és kijelentik, hogy a magyar nemzetet az említett országok horvát és szerb nemzete támogatni fogja nemcsak rokonszenvével, hanem vele vállalva a közös szabadságért fog küzdeni... (*Élénk helyeslés.*)

Barabás Béla: Ezt hallják meg a románok!

Drohobeczky Gyula: ...feltéve, hogy a vívmányok egyenlő mértékben kihatással lesznek a dalmát–horvát–szlapon társországok politikai, gazdasági és kulturális fejlődésére és haladására, (*Helyeslés.*) ami leghathatósabb eszköze annak, hogy nyolcszázados együvértartozásunk a méltányosság és szabadság jegyében megszilárdíttassék. (*Helyeslés.*)

S míg az utóbbi idők folyamán e viszony nemcsak hogy lazult, hanem nemzetünk független képviselői a magyar testvérektől a Dráván innen és túl folytatott helytelen politika következtében távolodni kezdtek (*Igaz! Úgy van!*) a horvát országgyűlés delegátusai örömmel konstatálják, hogy a magyar koalíciónak, mint a magyar nemzet igazi képviselőjének győzelme folytán a történeti szívélyes viszony fokozott mérvben folytatást nyert, amely nemzeteinket a teljes megegyezés és szabadság felé fogja vezetni. (*Élénk éljenzés és taps.*)

Dalmát–Horvát–Szlavonországok delegátusai, tudatában lévén a nagy nehézségeknek s a magyar koalíció által az átmeneti korszakért – az ezeréves alkotmány megvédése érdekében – elvállalt felelősségnek, nagyrabecsülik a magyar nemzet szolidaritását a horvát–szlavorországi viszonyok rendezésére, valamint az alkotmányos szabadságnak ezen országokban való érvényre jutására irányuló törekvésükben, amelyeknek letárgyalása és érvényre juttatása a horvát országgyűlésnek mint illetékes tényezőnek legsürgősebb teendői közé tartozik. Ha a modern szociális és polgári élet eme legegységesebb követelményei Dalmát–Szlavon–Horvátországokban érvényre jutnak, Dalmát–Horvát–Szlavonországok törvényes képviselői az alaptörvényben megállapított illetékes tényező közvetítésével a megegyezés útját fogják keresni, hogy így a közöttük fennforgó s a fiumei rezolúcióban jelzett vitás kérdések és sérelmek megoldást nyerjenek s fennálló államjogi viszonyuk menél szilárdabb alapokra fektetessék. (*Élénk helyeslés.*)

Amidőn pedig a mai átmeneti korszak Magyarországon az egyelőre kikapcsolt, de fel nem adott nemzeti követelmények kivívása iránti küzdelemnek fogja átengedni helyét, a magyar nemzet teljes biztonsággal számíthat horvát és szerb testvéreinek testvéri és biztos támogatására, (*Élénk éljenzés.*) kik a törvényes politikai és nemzeti viszonyoknál fogva nekik kilátásba helyezett közös vívmányokban nemcsak osztozkodni, hanem a közös győzelem kivívására áldozatot is hozni képesek. (*Élénk éljenzés és taps:*)

Dalmát–Horvát–Szlavonországok delegátusai meg vannak győződve arról, hogy ily módon Dalmácia visszacsatolásának kérdése is siettetni fog... (*Élénk helyeslés.*)

Lengyel Zoltán: Semmi jussa az osztráknak hozzá!

Drohobeczky Gyula: ...amely ország az alaptörvényben meghatározott úton Horvát–Szlavonországhoz csatolandó, miáltal nemcsak a törvényben biztosított ősi jogunk nyerne kielégítést, hanem egyúttal a Szent István koronája alá tartozó állami közösség nagy gazdaság-politikai jövője is biztosíthatnák. (*Élénk helyeslés.*)

Az előadottakban vázolt állásponton a miniszterelnök úr kijelentéseit tudomásul véve, a delegátusok a koalíciós kormány iránti bizalmuknak adnak kifejezést s programja megvalósításában támogatni fogják, amennyiben ez a közös ügyekbe belevág.

T. képviselőház! Csak még pár percre kérem türelmüket. (*Halljuk! Halljuk!*)

A magyar és horvát két egymásra utalt nemzet. Mindkettőre szól a költő intelme: „itt élned, halnod kell” (*Zajos helyeslés és taps*). Ha két nemzet, annyi évszázadok fegyvertársai egymást kölcsönösen megértve, testvéri szeretetben egyesülnek, ez lesz Szent István koronájának legdicsőbb ünnepe, (*Élénk éljenzés és taps*.) melynek örömharangjai boldoggá teendik a legnemesebb szívű, a legnagyobb lelkű fejedelmet, felséges apostoli királyunkat, megaranyozván agg napjainak dicsőséges alkonyát, mert trónjának legerősebb támasza a hű, a vitéz „vitam et sanguinem” két hőse fényesre kifent karddal állja körül a trónt, készen megvédeni minden támadás ellen.

Közösek történeti hagyományaink, (*Úgy van! Úgy van!*) közös a történelmünk, közösek örömeink, közösek fájdalmaink, dicsőségeink és hőseink, ki együttesen zuhantak alá a várbástyákról, midőn vérüket onták a hazáért, a felkent királyért, a szent hitért és a szent szabadságért. (*Éljenzés*.)

A „Regnum Marianum” és az „Antemurale Christianitatis”, mindegyik csak egyetlenegy van a maga nemében e széles világon: a magyar és a horvát haza. Ez a két oltára mindkét nemzetnek.

T. képviselőház! Nincs arra ma szükség, és nehogy rekriminációkba essünk, befejezem rövid felszólalásomat.

Ha valaha volt idő arra, hogy a testvériség érzése egyesítse a magyar és a horvát testvéreket, itt van a pillanat, ezt a pillanatot meg kell ragadnunk úgy jobbról, mint balról. Adja Isten, hogy a testvéri szeretetnek ez a megnyilvánulása megszilárduljon és akkor Horvátország boldog lesz, Magyarország boldog lesz és testvéri szeretetben mindnyájan megerősödünk. (*Hosszan tartó zajos éljenzés és taps. A szónokot számosan üdvözik.*)

D

1906 máj. 29

Hodža Milán felszólalása a Wekerle-féle koalíciós kormány programjáról folyó képviselőházi vitában

Képv. Napló, 1906, I-II. 40-2. 1.

T. képviselőház! A t. miniszterelnök úrnak, de különösen Thaly Kálmán képviselő úrnak beszédéből¹ azt vettem ki, hogy ennek az új korszaknak az alapelve, a fő hivatása az kell hogy legyen, hogy Magyarország alkotmányát állítsa helyre. Visszatekintve a közelmúltra, nincsen ember ebben az országban, aki ezt a programot ne vallaná. De én tovább megyek, t. ház. Én azt hiszem, hogy a közelmúlt tanulságai után nem elég azt a programot vallani, hogy állítsuk helyre az alkotmányt, hanem, azt hiszem tovább kell mennünk és azt kell mondanunk, hogy reformáljuk meg az alkotmányt.

Bebizonyosodott, hogy a mi alkotmányunk a rajta kívül álló hatalommal szemben gyenge volt, hogy a képviselőház nem volt képes ellenállni akkor, mikor legmagasztosabb hivatása lett volna rá. Nekünk tehát nem elegendő visszaállítanunk az alkotmányt, meg kell azt erősíteni; ide kell hoznunk, fel kell szabadítanunk mindazokat az erőket, amelyek ma szerte-széjjel az országban le vannak kötve, el vannak nyomva.

Ezen az állásponton állottunk mi már akkor, amikor ennek az országgyűlésnek többi pártja még nem tanulta meg azt a demokráciát, amelyre szükség van, miután ma már belátják mindannyian, hogy Magyarországnak vagy demokratikus lesz az alkotmánya, vagy gyenge lesz és ingatag mindörökké. (*Úgy van!*)

Azt az álláspontot, amelyet most egy esztendeje fejtettünk ki ebben a házban; teljes egészében fenntartjuk ma is. Ebből az okból szívesen látjuk az általános választói jog behozatalának bejelentését. Aggodalmunk azonban az, hogy azok a pártok, melyek még tavaly szinte visszautasító álláspontot foglaltak el ezzel a reformmal szemben, az általános választói jogot nem a tiszta demokrati-

¹ Képv. Napló, 1906, I-II. 33-6. 1.

kus álláspontból, hanem pártszempontból kiindulva fogják megcsinálni. Nem ismerjük, tehát nem kritizálhatjuk az általános választói jogra vonatkozó törvényjavaslatot és azért azt hiszem, az ország nyugalmának tenne szolgálatot a kormány, hogy ha azt a törvényjavaslatot mielőbb közzétenné...

Egy hang (bal felől): Majd rá kerül a sor. (*Zaj. Elnök csenget.*)

Hodzsza Milán: ... úgy hogy mindenki vagy megnyugodhassék benne, vagy állásfoglalását ahhoz mérje. (*Zaj.*)

Nem indokolatlan az az aggodalmaskodás, amellyel én az általános választói jog bejelentését fogadom. Ha igaz az, hogy három-négy év múlva az ország népe a maga egészében lesz hivatva, hogy az urna elé lépjen és meggyőződése szerint szavazzon, akkor azt hiszem az ország népének erre előkészület, politikai iskola kell. (*Úgy van! a közép hátulsó padjain.*) Vajon mi a nép politikai iskolája? Fájdalom erre vonatkozólag a miniszterelnök úr beszédében az a hézag van, hogy mikor bejelenti az általános választói jog behozatalát, teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a mi gyülekezési szabadságunk törvényben garantálva nincs, hogy a gyülekezési szabadság, a nép politikai művelődése a vidéki hatóságok kénye-kedvétől függ. Ez a hézag mindenestre alkalmas arra, hogy mi, akik politikailag iskolázott, öntudatos népet akarunk ebben az országban, ezzel a javaslattal szemben még bizalmatlansággal viseltessünk.

Ami kritikánkat ma még kihívja, az mindenekelőtt az a körülmény, hogy t. miniszterelnök úr országunknak egy nagyon égető kérdéséről (*Halljuk! Halljuk!*) a nemzetiségi kérdéstről említést nem tett. Én meg vagyok győződve róla, hogy egy egészséges, egy igazságos, demokratikus reform nagyban hozzá fog járulni ahhoz, hogy a nemzetiségi sérelmeket legalább részben orvosolhassuk.

Egy hang (bal felől): Micsoda sérelmeket?

Hodzsza Milán: Arról majd beszélünk! (*Zaj a baloldalon és a középén.*) (*Halljuk! Halljuk!*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Hodzsza Milán: Nevezetesen azt vártuk volna a t. miniszterelnök úrtól, hogy amikor beszédében szinte elítélte a közelmúlt úgynevezett törvénytelen korszakot, akkor menten említést tesz egy miniszteri rendeletről, amely ennek az országnak nem magyar ajkú lakosságát mélyen sértette s amely rendeletet egy olyan miniszter adott ki, kinek törvényességét éppen ama többségben levő pártok sohasem ismerték el és akinek rendeleteit, mint törvényteleneket, máskülönben respektálni szabad nem volna. A volt közoktatásügyi miniszter úrnak 72 000/905. sz. rendeletét² értem, amely a magyar nyelv népiskolai tanítását szabályozza. Az a tiszteletteljes kérésem volna erre nézve a miniszterelnök úrhoz, vajon amikor ő a nemzeti közoktatás ügyét említi, vajon akkor ennek a törvénytelen miniszteri rendeletnek fenntartását óhajtja-e? Azt szeretném megtudni, a t. miniszterelnök úrtól, vajon ez a miniszteri rendelet ma érvényben van-e és vajon a politikai hatóságok fel vannak-e arra jogosítva, hogy ennek a törvénytelen miniszteri rendeletnek alapján az iskolákat, nevezetesen az egyházi iskolákat megrendszabályozzák?

Ami ennek a kormánynak általános programját illeti, nincs ideje most annak, hogy azt kritika tárgyává tegyük. Legfeljebb az adóreformokra vonatkozólag engedje meg nekem a t. ház, hogy kijelentsem, hogy a kormány adóügyi politikáját úgy, amint a t. miniszterelnök úr előadta, nagyjában helyeslem, és csak azzal a kéréssel szeretnék a t. miniszterelnök úrhoz fordulni, vajon a progresszív adórendszer behozatala hozzá lesz-e kötve bizonyos korlátozáshoz olyan módon, amint azt a koalícióban tavaly néhányszor mondták, hogy a progresszivitásnak vannak bizonyos maximális határai, s hogy vajon ez a progresszív adóreform tényleg progresszív, demokratikus lesz-e, vagy pedig egyszerűen csak arra való-e annak bejelentése, hogy azok, akik igazán a progresszív adórendszert követelik, legalább egyelőre el legyenek csitítva?

T. képviselőház! Azt hiszem, hogy azon kötött marsruta mellett, melyet a kormány kinevezetése alkalmával kapott, nem volna igazságos, hogy a többi reformígéreteket ma szóvá tegyük, annál kevésbé, mert én már lelki szemeimmel látom azokat az ősz lengő szakállakat (*Derültség.*), amelyekkel azok az urak fognak büszkélkedni, akik most mint a ház legfiatalabb tagjai itt a korjegyzői tisztet

² L. 37/S sz. irat.

töltötték be, mire ezen ígérek megvalósítására a sor rákerül. Nagyon kérem a t. házat, hogy minden alkotó erejét, ma, amidőn hosszú idő után újra együtt vagyunk, egy pontra koncentrálja...

Zakariás János: A nemzeti állam kiépítésére!

Hodzsza Milán: Nem annak a kiépítésére, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: De igen!*) hanem egy demokratikus alapon álló állam kiépítésére (*Helyeslés a nemzetiségeknél. Zaj. Elnök csenget.*) és biztosítom a t. képviselőházat, hogy ha itt a ház asztalára egy minden korlátozástól és minden igazságtalanságtól ment választói reform kerül, hogy akkor bennünk a t. ház minden pártja becsületes munkatársra fog találni. (*Élénk helyeslés a nemzetiségeknél.*)

Elnök: A vitához felírva senki nincs; határozatnak helye nincs, és én csak azt mondom ki, hogy a miniszterelnöki programbeszéd felett megindult vita ezennel berekesztetik.

E

1906 máj. 29

Wekerle Sándor miniszterelnök bejelentése az 1904. évi magyar–horvát pénzügyi egyezmény országgyűlési szakbizottság elé terjesztése tárgyában

Képv. Napló, 1906, I. II. 42. 1.

T. képviselőház! Az államháztartás ideiglenes vitelére vonatkozó felhatalmazásról szóló törvényjavaslatot (Irom. 14.) továbbá Horvát–Szlavonországgal megújított pénzügyi egyezményre vonatkozó javaslatot (Irom. 15.), azon kérelemmel vagyok bátor a t. ház asztalára letenni, hogy azokat előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasítani méltóztassék.

Elnök: Törvényjavaslat az államháztartás ideiglenes vitelére vonatkozó felhatalmazásról. Ez a törvényjavaslat a pénzügyi bizottságnak fog kiadatni tárgyalás és jelentéstétel végett. Méltóztatnak hozzájárulni? (*Helyeslés.*) Ezt határozatképpen kimondom.

A második törvényjavaslat pedig, amelyet a miniszterelnök úr beterjesztett, a Magyarország és Horvát–Szlavon–Dalmátországok közt létrejött pénzügyi egyezmény becikkelyezéséről szóló, szintén a pénzügyi bizottságnak fog kiadatni. Méltóztatik hozzájárulni?

Ugron Gábor: Mikor köttetett ez az egyezmény? Ez az országgyűlés nem kötötte; a másik országgyűlés, ha kötötte, akkor ennek az országgyűlésnek azt előbb a maga előkészítő bizottságában tárgyalni kell, meg kell szövegeznie és csak akkor kerülhet a ház elé tárgyalás végett. Horvátországgal csak regnikoláris bizottság útján tárgyalunk és tárgyalhatunk. Ez az országgyűlés regnikoláris bizottságot ki nem küldött, az a jelentését meg nem tehette, annak alapján a törvényjavaslat nem készülhetett és mert nem készülhetett, egy másik országgyűlés bizottsági tárgyalásai alapján készült egyezményt mint törvényjavaslatot mi aligha tárgyalhatunk és aligha fogadhatunk el.

Wekerle Sándor miniszterelnök: T. ház! Méltóztatik tudni, hogy 1904-ben kiküldettek a regnikoláris deputációk, hogy a horvát pénzügyi egyezményt készítsék elő; 1904 novemberében be is terjesztették az országgyűlés mindkét házához erre vonatkozó javaslataikat. Ezek a javaslatok, amelyek a horvát országgyűlés elé beterjesztettek, ott már el is fogadtattak és le is tárgyalattak.

Ha arról van szó, hogy ezt a pénzügyi egyezményt megkössük, méltóztassék a t. képviselő úrnak itt most felhozott tárgyi kifogásait talán azon időre fenntartani, midőn a bizottsági jelentést meghallja és a törvényjavaslat formájában előterjesztett akkori regnikoláris javaslatot érdemleges tárgyalás alá vesszük, mert azt hiszem, meg fog győződni a t. képviselő úr, hogy azok az aggályok, amelyeket abban a tekintetben hozott fel, hogy az akkori országgyűlés országos bizottságának javaslata most nem tárgyalható, akkor amidőn a kormány azt törvényjavaslat formájában terjeszti elő, legalábbis el fognak esni.

Én tehát az érdemleges tárgyalást arra az időre kérném fennhagyni, amidőn ezen ügy meritórius tárgyalása megfelelőleg elő lesz készítve. (*Helyeslés.*) T. képviselőház! Hárszabályaink akként ren-

delkeznek, hogy a kormány által beterjesztett törvényjavaslatok bizottságok által való tárgyalását megtagadni nem lehet. Ennél fogva kijelentem, hogy ezen törvényjavaslat a pénzügyi bizottságnak fog kiadatni tárgyalás és jelentéstétel végett. *(Általános helyeslés.)*

71

1906 júl. 3

*Polit Mihály és képviselőtársai 1906. évi felirati javaslata*¹

1906. évi Képv. Ir. VII–VIII. 82–86. l.

Császári és Királyi Apostoli Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!

Hódolatteljes tisztelettel adunk mély hálaérzetünknek kifejezést Felséged atyai gondoskodásának ama újabb bizonyítékáért, mellyel alkalmat nyújtott nekünk arra, hogy az állami élet irányítására, a népjogok fejlesztésére és az állampolgárok jólétére irányuló és alkotmányunkból kifolyó működésünket újólag megkezdhessük.

Az államélet rendes menetét zavaró azon rázkódtatások, melyek a közelmúlt válság következményeként jelentkeztek, megdönthetetlenül bizonyítják, hogy az állam biztos és zavartalan fejlődésének alapja kizárólag azon összhangban keresendő, mely az államélet összes tényezőjének a valódi

¹ Az 1906–1910. évi országgyűlési ciklus nemzetiségpolitikai küzdelmeit bevezető képviselőházi nemzetiségi felirat körvonalazza az aláíró 23 nemzetiségi ellenzéki képviselő *Polit Mihály* szövegezésében benyújtott álláspontját a függetlenségi koalíció kormányra jutása (1906. ápr. 6) után előállott helyzetben.

Az 1906. évi nemzetiségi képviselői felirati javaslatot mindenekelőtt az jellemzi, hogy az aláíró képviselői csoport tartózkodó és várakozó álláspontra helyezkedik a koalíció kormányával szemben. Nem hangsúlyozza a korábbi nemzetiségi politikai programokhoz való merev ragaszkodást, nem veti fel az egyes nemzetiségi területek politikai-közigazgatási „kikerekítése” elvét, s bár több ponton utal az 1868. évi nemzetiségi törvény által is megállapított jogokra – nyilvánvaló taktikai megfontolásból – még odáig sem megy el, hogy a törvény életbeléptetését és korszerű továbbfejlesztésének követelését hangsúlyozná. A nemzetiségi képviselők felirati javaslata ugyanakkor kifogásolja, hogy a trónbeszéd – az 1861. és 1866. éveiktől eltérően – nem foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, nem intéz felhívást az országgyűléshez, hogy – a felirati javaslat szövege szerint – „a nemzetiségeket jogaikhoz juttassa, és gondoskodjék olyan intézményekről, amelyek Magyarország különböző népeinek nemzeti létét biztosítják”. Igényli, hogy az új kormányzat szakítson az előző kormányok erőszakos nemzetiségellenes politikájával, s olyan államberendezést létesítsen, amely kifejezésre juttatja a soknemzetiségű állam „poliglott összetételének jellegét”. A felirati javaslat követeli a „faji unifikációt” célzó eddigi kormánypolitika gyökeres felszámolását s a társadalmi élet minden vonatkozásában „az alkotmánynak a modern és valódi demokrácia szellemében való fejlesztését”. Így a modern, az „általános közvetlen, titkos, egyenlő és községenkénti szavazati jog” alapjára helyezett választójogi törvény megalkotását, a gyülekezési és egyesülési jog alapelveinek biztosítását, a progresszív adózást, a földadó igazságos reformját, a létminimum biztosítását, a munkáskérdés „immár valóban égető szükségévé vált méltányos rendezését”, s a felsorolt szociális követelések eredményeként olyan megélhetési viszonyok kialakítását, melyek gátat vetnének a hatalmas népmozgalom méretét öltő kivándorlásnak. A felirat befejező részében külön foglalkozik a nemzetiségi egyházak igényeivel, a sürgős rendezést kívánó fő feladatok közé sorolva az egyes nemzetiségi egyházak önkormányzati kérdéseit és az érintett egyházak alsópapsága fizetésének kiegészítésére vonatkozó követeléseket.

A feliratra általában jellemző, hogy aláírói a felsorolt gazdasági, társadalmi, egyházi stb. kérdésekben kilátásba helyezik az új kormányzat támogatását „a trónbeszédben kitűzött feladatokban, amennyiben javaslatai a szabad fejlődés és az ország jól felfogott érdekeinek meg fognak felelni”, összegezve: *Polit Mihály* és képviselőtársai, tehát az ellenzéki nemzetiségi képviselők 1906. évi felirati javaslata új tárgyalási alap megteremtését sürgeti a nemzetiségi kérdésben. Erre a felirati javaslatra azonban – mint az a továbbiakban kitért – a koalíciós kormány érdemben nem válaszolt, annak jelentőségét nem ismerte fel, hanem tovább haladt a szabadelvű kormányok által járt úton, amely a közvetlen tárgyalások felvétele helyett az 1907. évi Apponyi-féle iskolatörvényhez és ezzel egyidejűleg a nemzetiségpolitikai ellentétek újabb kiéleződéséhez vezetett.

szükségletekre vonatkozó egyetértő felfogásában, valamint az államot alkotó faji egyedek és társadalmi rétegek érdekeinek egyforma gondozásával található fel.

Ezen politikai felfogásnak a gyakorlati életbe való bevitelét megakadályozó kormányzati rendszer összeroskadása az, ami a lezajlott válság üdvös eredményeként jelentkezik.

Ezért a jelen országgyűlés legkegyelmesebb egybehívásában nemcsak az alkotmányosság általunk óhajtott helyreállítását látjuk, hanem abban egy szebb jövőt és az állami berendezkedés egy új és üdvösebb korszakának hajnalát is üdvözölhetni reméljük, habár sajnálattal kell kijelenteni, hogy az ezen alkalommal egybegyűlt országgyűlés sem fejezi ki az egész ország igaz akaratát. Nemcsak azért, mert már maga az érvényben lévő választási törvény és eljárás azt lehetetlenné teszi, hanem abból az okból is, hogy a most lefolyt választások alkalmával is a legnagyobb visszaélések követték el. Vesztegetések és a hivatalos közegeknek törvényellenes beavatkozása a választások eredményét meglepő mértékben befolyásolták. És míg a hivatalos közegek felháborító visszaélései megtorlatlanul maradtak, addig a kormányt nem támogató választók ma is a legélesebb politikai üldözéseknek vannak kitéve.

Császári és Apostoli Királyi Felség! A trón fényének emelése, az állam hatalmának öregbítése és népe boldogulásának biztosítása képezi célját törekvéseinknek. Ezen cél azonban csak az állam egészséges politikai konszolidációja által érhető el. A letört politikai rendszer is Magyarország belső konszolidációjára irányult ugyan, de az út, melyen e célt el akarta érni, teljesen el volt hibázva, mert kiindulási pontját azon merőben téves és végzeteljes felfogás képezte, hogy Magyarország csak úgy állhat fenn, ha annak összes népfajai a magyar fajba olvasztva egy – nyelvben és fajérzetben – egységes, tömör nemzetet alkotnak.

Ezen politikai felfogás és kormányzati törekvés 30 évi uralma az ország alkotmányos intézményeit lényegükből kivetkőztette, azokból az igazi alkotmányosság szellemét kiküszöbölte, és az állampolgárok nagy részét az államéletben való érvényesülés teréről leszorította. Az ország nem magyar nemzetiségű népei és az államot fenntartó köznép részére nem maradt más szerep, mint szenvedni és véghetetlen türelmükkel szerezni elévülhetetlen hazafias érdemeket, maga az ország pedig, ezen politikai felfogás következményeként a folytonos rázkódtatások színtere lett.

Nos, Magyarország fennállását egy – az adott etnográfiai viszonyainkra való tekintettel – merőben kivihetetlen, mesterséges fajösszeforrasztási processzus sikerétől függővé tenni, nem volna semmivel kevesebb, mint Magyarország életképessége felett egyszerűen pálcát törni, az állampolgár szívében Magyarország jövőjébe fektetett bizalmát megrendíteni és ezzel egyúttal Magyarország állami létének egyik alaposzlopát megingatni.

Szerencsére [az] ily felfogás merőben téves. Ezt bizonyítja Magyarország ezeréves története. A poliglott Magyarország, melyet már alapítója és első királya, Szent István ilyennek ismert, ezen évezred minden kül- és belviharainak diadalmasan állott ellen, és ezzel törhetetlen vitalitásának oly kétségtelen bizonyítékát adta, hogy valóban nem szorult semminemű mesterséges létgaranciára és annál kevésbé oly célelles létgaranciára, mint a mesterséges fajösszeforrasztás experimentuma, melynek – mint a tapasztalat mutatja – a szándékolt belső konszolidáció helyett már eddig is csak egy eredménye van: azon mély meghasonlás, mely Szent István koronájának népeit máris két táborba osztja.

Ily veszélyeknek azonban Magyarországot kitenni nem szabad, és azért e téren is szakítani kell a régi rendszerrel. Nem Magyarország népeinek – egy merőben célt tévesztett állampolitika által mesterségesen provokált meghasonlásával, hanem azok egyetértésében kell keresnünk államunk konszolidációját. És az egyetértés nem alapulhat a már magában véve lehetetlen nyelvegységen, hanem csakis az igazi hazafiúi érzelmek azon egységén, mely egy évezreden át bensőleg összeforrt érdekközösségből fakad, és mely hazafiúi érzelmek, mint a magyar, úgy a többi népeknél is, a saját faji érzetükkel elválaszthatatlanul vannak összenőve.

Egyaránt távol áll tőlünk Magyarország területi és állami integritásának meg, valami faji unifikációra irányuló törekvés, mely utóbbi a nem magyar nemzetiségű népek faji megsemmisülését jelenti. Meggyőződésünk szerint csak egy út vezet Magyarországot politikai konszolidációjához:

oly állampolitika, mely Magyarország területi és állami integritásának követelményeit és népeinek nemzeti létfeltételeit egymással összhangba tudja hozni.

Csak ilyen, a reális exigenciák és az igazságosság politikája biztosítja Magyarország fennállását és egészséges állami fejlődését, mert nyelvben, faji sajátosságokban, tradíciókban és történelmi múltban egymástól eltérő, de egy államot alkotó egyedek együttműködése és harmonikus előmenetele csak úgy lehetséges, ha ezek az állam alapintézményeiben mindnyájan egyéni sajátságok szerinti fejlődésük egyforma biztosítékait találják fel.

Csakis ilyen állampolitika szüntetheti meg azt a rikító anomáliát, hogy az államot saját polgárainak egyik felerésze iránt természetellenes és indokolatlan bizalmatlanság uralja.

Csakis ilyen politika teszi lehetővé az igazi törvény uralmát és a hamisítatlan alkotmányos életet, s egyúttal ilyen politika képezi Magyarország állami szuverenitásának előfeltételét.

Éppen ezért fájdalmasan nélkülöztük Felséged magas trónbeszédében a nemzetiségi kérdésnek a modern államrendszernek teljes jogegyenlőségén alapuló elvei szerint való megoldásának a jelen országgyűlés sürgős feladatai közé sorolását, habár ezen kérdés már a korábbi időben magára vonta Felséged magas figyelmét, és az uralma alatt álló összes népek javáról való atyai gondoskodásában még 1861. és 1866. években azt az intelmet intézte legkegyelmesebben a magyar országgyűléshez, hogy a nemzetiségeket jogaikhoz juttassa, és gondoskodjék olyan intézményekről, amelyek Magyarország különböző népeinek nemzeti létét biztosítják.

Reméljük azonban, hogy addig is, míg a most érintett törvényhozói intézkedések a végleges megoldás céljából megtehetőek lesznek, az egész kormányrendszert az eddigi merev, intranzingens szellem helyett a békülékenység és igazságosság szelleme fogja átlengeni, melyet a társországokhoz való viszonyban máris örömmel üdvözlünk, és amely békülékenységi szellem hathatósan készítheti elő e kérdés szerencsés megoldását.

Ez a megoldás pedig csak úgy bírhat az állandóság biztos kilátásával, ha oly államberendezkedést létesít, mely magán viseli az állam poliglott összetételének jellegét, s ha az, az államot alkotó összes népek szabad akaratának, múltjuknak és létfeltételüknek megfelelő megnyilatkozását képezi.

Ehhez képest elvárjuk Felséged kormányától, melynek a legmagasabb trónbeszéd értelmében első feladatát a törvényuralom helyreállítása képezi, hogy szakítva az előbbi kormányok által szokásba vett tetszés szerinti törvénytisztelet elvével, a fennálló törvényeket faji melléktekintetek nélkül végrehajtja, és az állampolgároknak törvényesen biztosított jogait sértő rendeleteket hatályon kívül helyezi, valamint hogy előterjesztéseket fog tenni azon törvényes intézkedések megszüntetésére is, melyek a letűnt rendszer célt tévesztett működéséből kifolyólag a faji unifikációra való törekvés végzetes jelszavai alatt az ország nem magyar honpolgárai szívében mély elkeseredést és az állam iránti bizalmatlanságot eredményezték.

Részünkről készséggel fogjuk támogatni Felséged kormányát mindazon feladatokban, melyek – Felséged nemes szívű gondoskodása folytán – alkotmányos életünk újabb biztosítékokkal leendő kiegészítésére és az alkotmánynak modern és valódi demokrácia szellemében való fejlesztésére lesznek irányítva. Szívünk mélyéből fakadó hálaérzettel üdvözljük tehát Felségedet mint alkotmányunk egy nagy és korszakos reform művének nemes lelkű kezdeményezőjét. Nincsen alkotmányos állam, melynek választási rendszere oly elavult volna, mint hazánk választási rendszere, mely részben egyenesen még a középkori maradiság jellegét viseli magán. Ennek korszerű reformja régi kíváncsunkat képezi, és immár égető szükségessé vált. Ezért mi legnagyobb készséggel fogjuk e választási rendszerünk korszerű átalakítására vonatkozó törvényeket megalkotni, az általános, közvetlen, titkos, egyenlő és községenkinti szavazati jog alapján, de – a hamisítatlan, igaz demokratikus eszme követelményeihez képest – minden e követelményekkel össze nem férő, az ország nem magyar nemzetiségű népét, vagy valamely társadalmi osztályt sértő megszólítások, célzatos kerületi beosztások kizárásával és a választási jog szabad gyakorlására szükséges, bárminemű visszaéléseket lehetlenné tevő biztosítékokkal, mert csak így lesz alkotmányos életünk az állampolgárság összességének széles és erős talapzatára fektetve, és csak így lesz népképviselőletünk a népakarat igaz és hű kifejezője.

Elvárjuk azonban egyúttal a kormánytól, hogy eme, a legmagasabb trónbeszédben felsorolt alkotmányos biztosítékokon kívül, gondot fog fordítani annak a tarthatatlan állapotnak megszüntetésére is, melynél fogva az állampolgárok politikai alapjogai – a gyülekezési és egyesülési joga – mind- eddig nincsenek törvényesen szabályozva, hanem csak önkényesen miniszteri rendeletekkel korlátozva.

Készséggel fogjuk támogatni a kormányt a gazdasági, szociális és vallásügy terén a legmagasabb trónbeszédben kitűzött feladatokban, amennyiben javaslatai a szabad fejlődés és az ország jól felfogott érdekeinek fognak megfelelni. Annál is inkább, mivel tagadhatatlan tény, hogy gazdaságilag országunk válságos helyzetbejutott olyannyira, hogy az előirányzott közterhek a polgárok kimerített anyagi erejét túlhaladják. Éppen ezért elvárjuk Felséged kormányától, hogy a progresszív adó behozataláról és a földadónak igazságos reformjáról, valamint az otthon védelméről, a létminimum biztosításáról és a munkáskérdésnek immár valóban égető szükségé vált méltányos rendezéséről gondoskodó javaslatait sürgős elbírálás végett terjessze be. Már csak gazdasági szempontokból is kívánatosnak tartjuk a Felséged előbbi kormányai által kilátásba helyezett kétéves katonai szolgáltatnak haladéktalan törvénybe iktatását. Szorgos gondozásunk tárgyát fogja egyúttal képezni mindazon intézmények létesítése és előfeltételek biztosítása, amelyek a mezőgazdaság s ipar fejlesztését és a munkásviszonyok javítását elősegítik. Az ország nagy érdekeinek veszélyeztetése nélkül nem tartható fenn többé azon siralmas állapot, hogy nem létesítettek oly megélhetési viszonyok, amelyek a polgárokat hazájukhoz fűznék, hanem kényszerítve vannak szülőföldüket elhagyva, idegen világ-részbe vándorolni, nem a túlnépesedés okából, hanem a rossz állami gazdálkodás által okozott nyomor miatt.

Hódolatteljes megnyugvással fogadjuk Felséged atyai hajlandóságából származó azon gondoskodását, mellyel a katolikus egyház autonómiájának létesítését és az alapság fizetésének rendezését célozza. Óhajtjuk, hogy Felséged kormánya az erre vonatkozó, úgy a római katolikus, mint a görög katolikus román egyház külön, önálló és egymástól független autonómiáját biztosító, valamint az alapság fizetése kiegészítésére Vonatkozó javaslatait terjessze be. Nem kevésbé kívánjuk, hogy a görögkeleti szerb autonomikus egyház rég vajdó ügye a szabadságát biztosító alaptörvényeknek megfelelőleg rendeztessék, és úgy ezen, valamint a görögkeleti román egyház autonómiáján az előbbi kormányok által elkövetett jogsérelmek orvosoltassanak.

Kívánjuk az 1848. évi XX. tc. végrehajtását, az ország valamennyi felekezetével szemben a jog- egyenlőség elve alapján, mert amennyiben ezen alkalomból csupán egyes felekezetek jutnának azon szerencsés helyzetbe, hogy ezen törvény végrehajtásának áldásaiban részesedjenek, úgy a törvénynek ily módon való végrehajtását nem a polgárok közötti egyetértésnek, hanem újabb nagy és igazolt elkeseredésnek és az állam iránti bizalmatlanságnak kútforrásává válik.

Mély hálával fogadja a képviselőház Felséged ama atyai intelmét is, hogy az ország minden lakosának kulturális előrehaladása ápoltsassék, és részünkről készséggel fogunk módot nyújtani arra, hogy az ország minden népének fia saját kultúrájának jótéteményében részesülhessen, abban nevelkedhessék, s azt korlátlanul művelhesse, mert csak egy gazdag és művelt nép képezi biztos támasztékát a trónnak és hazának egyaránt, és mert valódi műveltség csak a saját nyelvben való vallásos nevelés által érhető el. A haza és trón iránti tántoríthatatlan hűséggel reméljük jogos óhajaink meghallgatását, s Felséged atyai szívú uralkodására Isten áldását kérjük.

Kik egyébiránt mély hódolattal vagyunk császári és apostoli királyi Felségednek
Budapest, 1906. július hó 3-án.

legalázatosabb szolgái:

Magyar-, Dalmát-, Horvát- és Szlavonorságok képviselői.

Polit Mihály
Miháli Tivadar

Jehlicska Ferenc
Petrovicu István

Szkicsák Ferenc
Brediceanu Coriolán
Oncu Miklós
Kollár Márton
Musitzky Döme
Goldis László
Manojlovics János
Bella Metód Mátyás
Vlád Aurél

Novacu Aurel

Mrksity Jása
Popovics György
Maniu Gyula
Vajda Sándor
Hodža Milán
Damian Vazul
Blaho Pál
Pop C. István
Juriga Ferdinánd